

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ευριπίδης Γαραντούδης, *επίκουρος Καθηγήτης*
του Πανεπιστημίου Αθηνών
Σοφία Χατζηδημητρίου, *Σχολική Σύμβουλος*
Θεοδώρα Μέντη, *Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας*
Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Δημήτριος Σουλιώτης, *Αναπληρωτής Καθηγήτης*
του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Βασίλειος Τσιλιμίγκρας, *Σχολικός Σύμβουλος*
Γεώργιος Ελευθερόπουλος, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός*
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ελένη Κεχαγιόγλου, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χρυσούλα Βέικου, *Σύμβουλος του Παιδαγωγικού*
Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Ηλίας Γιούρης, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός Β/θμιας*
Εκπ/σης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Αλέκος Φασιανός, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Ευριπίδης Γαραντούδης
Σοφία Χατζηδημητρίου
Θεοδώρα Μέντη**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των
προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

**Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου**

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού
με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»
Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου**

**Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.
Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από
εθνικούς πόρους.**

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ

Από δόξα και θάνατο

Το μυθιστόρημα της Αξιώτη Εικοστός αιώνας (1946) αποτυπώνει τις εθνικές περιπέτειες από το 1916 ως το 1946, μέσα από τη ζωή της κεντρικής ηρωίδας, Πολυξένης. Στο παρακάτω απόσπασμα τα βιώματα της Πολυξένης είναι στενά συνδεδεμένα με την εποχή, το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, την Κατοχή και την Αντίσταση, στην οποία μετέχει ενεργά, διακινώντας παράνομο Τύπο. Στο απόσπασμα περιγράφονται αναδρομικά (μέσα από το κελί της φυλακής της) δύο λαϊκές συγκεντρώσεις στην Αθήνα τον καιρό της Κατοχής: το συσσίτιο των καλλιτεχνών στο Μουσείο και η πρώτη διαδήλωση το Μάρτη του 1943, με τους πρώτους νεκρούς.

Χειμώνας. Τα συσσίτια στήνονταν παντού.

Ο τόπος ρουφούσε ζωή από μια караβάνα.* Ο πληθυσμός μαζευτότανε, ξεχνούσαν κάθε παρελθόν, και περίμεναν στην ουρά. Μ' ένα ντενεκεδάκι.* Κολλούσαν ψείρα και θερμότητα, ο ένας απ' τον άλλον.

Εκείνη την ημέρα θα στήνονταν πρώτη φορά και το συσσίτιο των καλλιτεχνών. Το είχαν βάλει στο Μουσείο. «Πτέρυξ Μυκηναϊκή», σημείωναν τα τόξα που οδηγούσαν στην αίθουσα. Τα μάρμαρα στη μοναξιά πάγωναν περισσότερο και τα σπασμένα τζάμια κουβαλούσανε μέσα το τέλος του Φλεβάρη και τον κάθιζαν σ' ανθρωπίνα κόκαλα.

* **καραβάνα**: πιάτο που χρησιμοποιούν οι στρατιώτες

* **ντενεκεδάκι**: τενεκεδένιο δοχείο, συνήθως από κονσέρβες, με το οποίο έπαιρναν το φαγητό στα συσσίτια

Ἦρθε το μεσημέρι. Η ώρα που μαζεύει κι απομονώνει μπροστά στο ψωμί όλη την οικογένεια. Τότε έγινε μια ταραχή κι όλοι μετατοπίστηκαν κι ανάμεσα τους πέρασε κάποιος. «Ο πρόεδρος» ψιθύρισαν. Ο πρόεδρος σκαρφάλωσε σ' ένα τραπέζι και στάθηκε ορθός. Η μάζα άπλωνε από κάτω. Πόσα ανθρώπινα μάτια πήγαν και κόλλησαν σαν στρείδια πάνω του! Είχε ένα σκληρό πρόσωπο. Όλοι τότε κατάλαβαν πως από τη σκληράδα αυτή εξαρτάται το φαΐ τους. Η μαζεμένη μάζα από κάτω ταραχτηκε. «Ας τελειώσει επιτέλους αυτή η ιστορία!» ακούστηκε κάποια φωνή. «Ας τελειώσει επιτέλους!» είπαν κι άλλες φωνές, κι ο τόπος γύρω αγριεύτηκε. Ο πρόεδρος φοβέριζε και κουνούσε τα χέρια. «Ν' αρχίσουμε!» φώναζε η μάζα. «Πεινούμε!» φώναζε ένας. Ο πρόεδρος ξεδίπλωσε ένα χαρτί. Μονομιάς έγινε σιωπή σαν του νεκροταφείου. Στα χέρια, οι ντενεκέδες, σαν κομπολόγια εκρέμονταν. Σαν να 'βγαινε από στέρνα,* μέσα στις γυμνές αίθουσες αντήχησε παράγγελμα: «Άγγελος Σικελιανός». Ἦτανε το πρώτο όνομα. Μια γυναίκα προχώρησε, ξεσκέπασε τον ντενεκέ, της έριξαν δυο κουταλιές. Ἦτανε το φαΐ του. Του Άγγελου Σικελιανού. Ὑστερα από τους ποιητές πήρανε οι πεζογράφοι. Ὑστερα οι γλύπτες. Οι ζωγράφοι. Οι μουσικοί. Και οι χήρες τους. Εβάστηξε τρεις ώρες. Ἦρθανε γεροντάκια, που τα είχε λησμονήσει ο κόσμος και ο χάροντας. Ἦρθανε νέες περσινές, κουκουλωμένες με μποξά.* Ἦτανε χτεσινές δόξες, που ακούμπησαν σε μια γωνιά και ρούφηξαν τον ντενεκέ δημόσια, μπροστά σ' όλους, δεν είχανε υπομονή να τον πάνε σπίτι τους. Ἦτανε κάποιοι που δεν έδειχναν την παλάμη τους σ' άνθρωπο, και την άπλωναν τώρα γυρεύοντας ψωμί,

* στέρνα: χτιστή δεξαμενή νερού * μποξάς: πανωφόρι

ψωμί. Κι έκοψαν μερικοί καταμεσής το στίχο, για να έρθουν, κι όσοι ως τώρα εξέρονταν* μόνο μες στα χαρτιά, βλέπονταν στο πρόσωπο.

Εβάστηξε τρεις ώρες. Στην πιο μεγάλη οχλοβοή,* που ήταν μπερδεμένοι όλοι σαν το κουβάρι, τρύπωσε ένας ανάμεσα κι έδινε κάτι στα κρυφά. Πέρασε σαν αέρας, δεν πρόλαβε κανείς να δει. Το 'χωνε μες σε φούχτες ή όπου αλλού έβρισκε. Το πιάσανε απ' τις φούχτες τους, και ήταν εφημερίδα. Ήταν ο μυστικός τύπος της κατοχής. Ποιος τους τον έφερε; Δεν έμαθαν. «Τα μυστικά συνεργεία δουλεύουνε», σκέφτηκε τότε η Πολυξένη, που ήταν κι εκείνη ανάμεσα στους συγκεντρωμένους.

Τον είχε ύστερα τρία χρόνια, η Πολυξένη, στον κόρφο της. Τον παράνομο εκείνο τύπο. Μαζί του κοιμότανε. Τον έχωνε στα στήθια. Ήταν μικρά και φούσκωναν. Ίδρωνε και τον λέρωνε. Τον είχε και τη μέρα που πιάστηκε. Τον ήβρανε. «Μίλησε! Ποιοι είναι οι άλλοι!» «Όχι, δε θα μιλήσω», τους είπε. Δε μίλησε. Μόνο που λιγοθυμούσε. Ξυπνούσε κι έπεφτε πάλι σε βύθιση. Από πάνω τη χτυπούσαν. Ήτανε μια νεκρή, που δε θάφτηκε ακόμα και νιώθει φούχτα φούχτα το χώμα που της ρίχνουνε, και τη χώνει όλο πιο βαθιά. Έτσι έμεινε από τότε. Της τσάκισαν το χέρι, κόλλησε στραβά μόνο του, σαν του σκύλου του δρόμου. Κόλλησε μες στη φυλακή. Δεν πειράζει, είπε η Πολυξένη, σάμπως θα μου ξαναχρησιαστεί το χέρι μου; Αύριο δε θα υπάρχω.

Είχε έρθει ύστερα ο Μάρτης. Ήρθε κι εκείνη η μέρα. Αποβραδís καθένas κοιμήθηκε μονάχος του, την άλλη μέρα βρέθηκαν πολλοί μαζί. Ήταν διαδήλωση. Η πρώτη

*εξέρονταν: γνωρίζονταν *οχλοβοή: φασαρία από τις φωνές του πλήθους

διαδήλωση. Ήρθανε παρέες παρέες. Όπως πάνε στη λειτουργιά. Πούθε* εκινήσανε, πώς χωριστήκανε, εκείνο δεν το 'δε κανείς. Σπάθες κι αλόγατα παραμονεύανε κι εχθροί τρομεροί με πολυβόλα. Κλείσανε τα μαγαζιά. Δεν τα 'κλεισαν κυβερνήσεις, δε λάβανε κρατική εντολή, τα 'κλεισαν εκείνοι μονάχοι. Δεν κρέμονταν σημαίες. Έβλεπε η Πολυξένη τον ουρανό, τα σύννεφα, και μια ανθρώπινη μάζα να κινιέται στη γη, σαν χωράφι ανθισμένο, σαν ντάλιες* στη βιτρίνα, πού και πού ξάστραφτε ένα χρώμα, πού και πού εμάζευε, σαν φουσαρμόνικα. Πέσανε οι πρώτες πιστολιές. Τότε κινήθηκε απ' τη μάζα ένα τμήμα κι έτρεξε. Πέσανε προκηρύξεις, όπως πέφτουνε τα φύλλα στους κήπους το φθινόπωρο. Ο πρώτος ήλιος της χρονιάς φώτισε μια σημαία. Μια μόνη σημαία που έτρεχε. Όλος ο κόσμος γύρω προσήλωσε το μάτι του στο χέρι που τη σήκωνε. Του 'λειπαν τα δυο δάχτυλα. Ένας δίπλα μουρμούρισε: «Οι εξόριστοι, οι εξόριστοι!». Έτρεχε η Πολυξένη μαζί μ' όλους που τρέχανε, έβλεπε τη σημαία, τα δάχτυλα που ελείπανε, ήτανε ο Αιμίλιος. Πέφτανε οι πιστολιές. «Οι εξόριστοι, οι εξόριστοι!» είπανε πάλι δίπλα της. Έβλεπε η Πολυξένη τα κορμιά που κυλήσανε, έβλεπε τον Αιμίλιο, γέμιζε το ένα μάτι της με χαρά, το άλλο τρόμο, πέρναγαν τότε δίπλα σε ζαχαροπλαστέιο, μύριζε βανίλια άλλοτε, και τώρα μύρισε αίμα ο τόπος.

Σήκωσαν τους πρώτους νεκρούς. Δεν ήξερες ποιοι σου έδεναν, άγνωστοι, τις πληγές σου. Ήτανε μες στο πλήθος κι ανάπηροι που τρέχανε, ήτανε και κουτσοί με τόσες κουτσαμάρες, που ποτέ δεν ταιριάζουνε, στο ρυθμό ούτε στο βλέμμα, και τώρα ταίριαζαν κι αυτοί μέσα στο ίδιο κύμα. Έτρεχε η Πολυξένη, γύριζε δίπλα κι έβλεπε. Είχαν έρθει εκείνοι οι παλιοί, οι γνώριμοί της,

* πούθε: από πού * ντάλιες: είδος λουλουδιού

Ανώνυμος,
Αφίσα εποχής

απ' τα λασπόσπιτα, απ' τα τέρματα, όσοι κάνανε τον πόλεμο, και τώρα τη διαδήλωση, όσοι είχανε λογαριασμούς από τη Μικρασία, όσοι είχανε δολοφονημένους από δέκα πολέμους πατέρες, παιδάκια με δίχως βρακί, φοιτητές χωρίς θρανίο, κοπέλες με διπλή καρδιά, κι απάνω απ' όλους έβλεπε η Πολυξένη έναν Αιμίλιο, μια δική της αγάπη που σκόνταφτε, μα έμενε ορθός.

Πέσανε ομοβροντίες, φώναξαν κάτι που έμοιαζε με «Λευτεριά» κι εσκόρπισαν. Κρύφτηκε η Πολυξένη στα σοκάκια κι έφευγε. Οι δρόμοι είχαν γίνει φιλικοί εκείνη τη μέρα. Οι διαβάτες, δικοί σου. Τρίξανε πάλι οι μεντεσέδες* του νεκροτομείου κι εμπήκαν πάλι πτώματα. Τα πρώτα της Αντίστασης. Τα προηγούμενα ήτανε της Πείνας. Άρχιζε καινούρια σειρά.

Όταν σκόρπισε η διαδήλωση, έφυγαν, μα δε χώρισαν. Δε χάθηκαν όπως τότε, σ' εκείνη την κηδεία*

* **ΜΕΝΤΕΣΕΔΕΣ**: μεταλλικά ελάσματα που στηρίζουν τις πόρτες ή τα παράθυρα * **ΚΗΔΕΙΑ**: προφανώς η κηδεία του Κωστή Παλαμά, το Φεβρουάριο του 1943, που εξελίχθηκε σε αντικατοχική διαδήλωση

που ήταν σαν το θέατρο που σκολά, και σκορπίζεις. Ήταν τώρα δεμένοι με κλωστές ψιλές, στέρρες. Πόσοι την ίδια ώρα, σ' άλλα μέρη, σ' άλλη γη...

Κοντά πριν φτάσει σπίτι της, ήταν μέρα λιακάδα, ίσως η πρώτη της χρονιάς, κι ένας μεγάλος στρατηγός έβγαζε τρεις σκύλους περίπατο. Περπάταγαν μαζί, μπρος αυτός, πίσω εκείνοι. Κοίταξε η Πολυξένη με τα δυο τρύπια μάτια της από δόξα και θάνατο, κι είδε την πρώτη απόσταση της εποχής που χώριζε τους εχθρούς απ' τους φίλους.

Σκεφτότανε τώρα, ανάσκελα, στης φυλακής τα σίδερα, με το σπασμένο χέρι της: «Τι καιρός, πόσα χρόνια, και να μην έχει τελειωμό!».

Μ. Αξιώτη, Εικοστός αιώνας, Κέδρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς αντιμετωπίζει η Πολυξένη τα δεινά της Κατοχής;
- 2** Στο απόσπασμα περιγράφονται δύο λαϊκές συγκεντρώσεις. Ποιο συναίσθημα κυριαρχεί σε κάθε περίπτωση ανάμεσα στους ανθρώπους;
- 3** Ποιοι άνθρωποι ξεχωρίζουν ανάμεσα στο πλήθος; Για ποιους λόγους η αφηγήτρια κάνει ειδική αναφορά σ' αυτούς;
- 4** Οι άνθρωποι αψηφούν τον κίνδυνο μετά τη διαδήλωση. Αιτιολογήστε την αλλαγή της διάθεσής τους.

5 Τα γεγονότα εκτυλίσσονται σε διάφορους χρόνους στο απόσπασμα. Παρουσιάστε τα με τη σωστή χρονολογική σειρά, παρακολουθώντας τόσο τη δομή όσο και την ξεχωριστή χρονική διάσταση στο τέλος του απόσπασματος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Για την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης ακούστε τα Τραγούδια του δρόμου του Μάνου Λοΐζου, τα Τραγούδια του Αγώνα του Μίκη Θεοδωράκη και την Καταχνιά του Χρήστου Λεοντή.
- ◆ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, εντοπίστε και συζητήστε για μαζικές διαδηλώσεις οι οποίες έγιναν σε άλλες ιστορικές περιστάσεις, είχαν ανάλογα χαρακτηριστικά και μεγάλη λαϊκή ανταπόκριση.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Έξι χιλιάδες νέοι

Το απόσπασμα προέρχεται από το βιβλίο του Χειμώνα Ο γάμος (1974). Σε μικρή χρονική απόσταση από την εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο, το Νοέμβριο του 1973, το σύντομο αυτό κείμενο, με συμβολική γλώσσα και βαθύ σεβασμό, μνημονεύει τη θυσία των νέων.

Έξι χιλιάδες νέοι κι έφηβοι παιδιά και κλείστηκαν με φωνές. Απ' έξω ένας στρατός να πολιορκεί κι άλλος λαός και φώναζε. Ξαφνικά κατέβηκε μια σιωπή κι αυτοί οι νέοι βάρυναν. Αισθάνθηκαν ν' αποχτούν ένα ακατανίκητο βάρος και σαν ένα τεράστιο και ταραγμένο σύμπλεγμα όπως εκείνα τα σπαραγμένα ανθρώπινα μαζώματα της καταστροφής. Αβάσταχτα σώματα κι άρχισαν να βουλιάζουν ξαφνικά μέσα στη γη κι οι ακίνητες χειρονομίες τους αναπήδησαν από τη γη σαν

Θόδωρος Παπαγιάννης,
Τα φαντάσματά μου (κατασκευή)

τελευταίοι θάμνοι και χάθηκαν. Σ' εκείνο το μέρος η γη δεν άντεξε και υποχώρησε σαν μια καθίζηση και χωρίς κανέναν κρότο ο σωρός βούλιαζε μαρμαρωμένος κι αργά σαν καράβι και τεντωμένα άλογα που πέφτουν σε γκρεμνό κι έσπανε σε μεγάλα κομμάτια το κάθε κομμάτι μεγαλύτερο από το ολόκληρο. Γλιστράν βαθιά και βυθίζονται βαριά κι αργά στα μαλακά βάθη της γης που έχουν ένα τρυφερό χώμα και πιο βαθιά απ' όλες τις ρίζες κι από όλους τους τάφους κι ακόμα πιο βαθιά κι από τις παραχωμένες άγκυρες του κακού και σκαλωμένες. Απότομα η γη έγειρε κι έκανε μια κλίση προς τα εκεί. Αλλά κανείς δεν πλησιάζει το βάραθρο και όλοι αποστρέφονται. Κανείς ποτέ δε θα τολμήσει να σκύψει και να δει κι ούτε κι οι μάνες. Κανείς να μην τολμήσει.

Γ. Χειμωνάς, Ο γάμος, Κέδρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Γιατί, στην αρχή του κειμένου, ο συγγραφέας δίνει έμφαση στις φωνές;
- 2** Τι συμβολίζει η καθίζηση της γης στο Πολυτεχνείο; Γιατί κανείς δεν πλησιάζει και όλοι αποστρέφονται το βάραθρο;
- 3** Γιατί ο συγγραφέας απομακρύνει ακόμα και τις μάνες από τον τόπο της θυσίας των νέων;
- 4** Ποια είναι η προσωπική στάση του συγγραφέα, που δηλώνεται με την τελική, απόλυτη απαγόρευση: «Κανείς να μην τολμήσει»; Τι υπερασπίζεται με αυτή την αδιάλλακτη στάση του;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Συγκεντρώστε και παρουσιάστε στην τάξη σας φωτογραφίες από την εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο. Σχετικό υλικό θα βρείτε σε διάφορα φωτογραφικά λευκώματα. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, αναζητήστε επίσης εικόνες από ζωγραφικά και εικαστικά έργα με θέμα τη θυσία των νέων στο Πολύτεχνείο. Συζητήστε για τον καλλιτεχνικό τρόπο με τον οποίο κάθε δημιουργός αποδίδει το ιστορικό γεγονός.
- ◆ Η κατασκευή του Θ. Παπαγιάννη Τα φαντάσματά μου έχει φτιαχτεί από ξύλα που περιμάζεψε ο καλλιτέχνης από το χώρο του Πολυτεχνείου μετά τα γεγονότα. Ποια συναισθήματα ξυπνά στους μεγαλύτερους που έζησαν τα ιστορικά γεγονότα και ποια μηνύματα πιστεύετε ότι εκπέμπει στους νεότερους αυτό το εικαστικό έργο;

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

«Το συρματοπλεγμα του αίσχους»

Το μικρό αυτό διήγημα του Μηλιώνη ανήκει στη συλλογή του Το μικρό είναι όμορφο (1997). Ο συγγραφέας είχε εργαστεί ως φιλόλογος καθηγητής στο Γυμνάσιο Αρρένων της Αμμοχώστου το διάστημα 1960-1964 και επισκέφθηκε ξανά τη διχοτομημένη Κύπρο το 1995, είκοσι ένα χρόνια μετά την τουρκική εισβολή (1974), με την οποία η Τουρκία κατέλαβε και έκτοτε κατέχει το βόρειο τμήμα του νησιού. Καταγράφοντας τις εντυπώσεις από την τελευταία του επίσκεψη στην Κύπρο, ο συγγραφέας νιώθει ανάμεικτα συναισθήματα, οικειότητας αλλά και δυσφορίας προς το περιβάλλον, καθώς συγκρίνει τη σύγχρονη τουριστική ανάπτυξη του νησιού με τις ζωντανές αναμνήσεις του από το παρελθόν. Η αμήχανη στάση και η πικρή ειρωνεία του εντείνονται όταν σκέφτεται τον καημό των παλιών μαθητών του, οι οποίοι ζουν για μεγάλο χρονικό διάστημα με την (ακόμα αδικαίωτη) ελπίδα μιας ειρηνικής επίλυσης στο εθνικό και κοινωνικό πρόβλημα της Κύπρου.

Είναι τόσα πράγματα που μου φαίνονται οικεία μόλις πατήσω το πόδι μου στην Κύπρο! Όχι βέβαια τα τουριστικά μεγαθήρια που έχουν κάνει κατοχή στις παραλίες της - αυτή η νέα αποικιοκρατία, τόσο θορυβώδης, τόσο αλαζονική, τόσο επικίνδυνη, που η άλλη στο Ακρωτήρι,* με τους κεραμιδένιους οικισμούς και

***Ακρωτήρι:** περιοχή δυτικά της Λεμεσού, όπου υπάρχει αγγλική στρατιωτική βάση

τα κοντά εγγλέζικα παντελονάκια, μοιάζει με αφίσα ξεχασμένη, από προπολεμική ταινία. Αλλά τα άλλα, τα γηγενή, που αντιστέκονται: είναι η γλώσσα που τη μιλώ χωρίς προσπάθεια, μόλις βρεθώ με τους ανθρώπους της, πράγμα που κάνει εκείνους να συνοφρυώνονται* καχύποπτα και τον Γιώργο να με κοιτάζει ανήσυχος – κι εγώ χαμογελώ. Είναι οι «τερατσιές»* στο κίτρινο τοπίο, που αντανακλούν τον εκτυφλωτικό ήλιο στο χαλκο-πράσινο φύλλωμα τους, οι φοινικιές, που λικνίζονται τ' απογεύματα, τα γιασεμιά κι οι μπουκαμβίλιες. Και είναι ακόμα – ω του θαύματος! – οι πέρδικες στα χέρσα,* που φτεροκοπούν στο πέρασμά μου, τα «περτίτσια», που κακαρίζανε στις πλαγιές του Αγίου Ιλαρίωνα* κι οι μαθητές μου τα πιάνανε ζωντανά κυνηγώντας τα στην απέραντη Μεσαορία,* ώσπου να παραδοθούν με ανοιχτές φτερούγες. Ένας απ' αυτούς κι ο Χαμπής από την τουρκοκρατούμενη Κοντέα,* που τώρα σκαλίζει στα χαρακτηριστικά του τη μαγεία της Κύπρου, ολομόναχος στα Πλατανίσκια,* σ' ένα ερημωμένο χωριό.

Τραβούμε κατά τη Δερύνεια, όχι από την Αγιανάπα την ξιπασμένη* (και ξιμαρισμένη),* αλλά από τον εσωτερικό δρόμο, το δρόμο της ψυχής, δίπλα στο δασάκι

*να συνοφρυώνονται: να κατσουφιάζουν *τερατσιές: χαρουπιές *χέρσα: άδεντρες εκτάσεις γης

* Άγιος Ιλαρίων, Μεσαορία, Κοντέα: περιοχές στην κατεχόμενη Κύπρο *Πλατανίσκια: οι υπόλοιπες περιοχές που αναφέρονται ανήκουν στην ελεύθερη Κύπρο *ξιπασμένη: περήφανη, ψηλομύτα (εξαιτίας της μεγάλης τουριστικής ανάπτυξης) *ξιμαρισμένη: βρομισμένη (κυπριακό ιδίωμα)

Γκράφιτι από το τείχος του Βερολίνου

της Άχνας και στην «πράσινη γραμμή». Και ποιος να ήταν τάχα που έδωσε στο συρματοπλέγμα αυτό το οικολογικό όνομα που θυμίζει την «Green Peace»;* Υποθέτω πως ήταν κάποιος εκπρόσωπος του ΟΗΕ*, από κείνους που ρητόρευαν για το «τείχος του αίσχους».* Κρατώ ακόμη στο συρτάρι μου ένα από τα άλμπουμ που μας στέλνανε να τα μοιράσουμε στους μαθητές της Αμμοχώστου: παιδικές ζωγραφιές για το «μοιρασμένο Βερολίνο». Ένα παιδικό χέρι που τεντώνεται κάτω από το συρματοπλέγμα, για να πιάσει την μπάλα, στην άλλη μεριά. Τα μοιράζαμε και τους μιλούσαμε με θέρμη για τα δικαιώματα των παιδιών, για τα αισθήματα των ανθρώπων που δεν μπαίνουν σε συρματοπλέγματα, για την ειρήνη, που ήταν καιρός

***Green Peace:** διεθνής οικολογική οργάνωση

***ΟΗΕ:** Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών ***«τείχος του αίσχους»:** το τείχος που χώριζε το Ανατολικό και το Δυτικό Βερολίνο· η πτώση του (1989) σήμανε το τέλος της μακρόχρονης πολιτικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στον ανατολικό και στο δυτικό κόσμο

ν' ανθίσει. Τι να πω τώρα στους μαθητές μου, που τα μάτια τους με συνοδεύουν; Τι να του πω του Γιωργή; Τι να πω και του Χαμπή; «Το τείχος του αίσχους έπεσε, δάσκαλε», μου λέει. «Τι θα γένει με το συρματοπλεγμα;» Και βάζει κόκκινα βέλη που στάζουν αίμα, ολόγυρα στη ζωγραφιά του, να δείχνουν κατά την Αμμόχωστο.

Κατά κει τραβούμε. Ανεβαίνω στην τaráτσα της Δερύνειας.* Τουρίστες που κοιτάζουν, με εισιτήριο, την «πόλη - φάντασμα». «Περάστε, κύριοι, να θαυμάσετε την ασώματον κεφαλήν!»* Αγναντεύω στο βάθος την έρημη πολιτεία. Βάζω τα κιάλια. Αναγνωρίζω γειτονιές. Έτσι ν' απλώσω το χέρι μου, θ' αγγίξω τα μπαλκόνια της. Έτσι και κάνω ένα βήμα, θα βρεθώ στους δρόμους της και στα αισθήματα που δεν μπαίνουν σε συρματοπλεγμα. Και στα χρόνια της νιότης μου, που μου τα κλείσανε στην άλλη πλευρά.

Χ. Μηλιώνης, Το μικρό είναι όμορφο, Κέδρος

***Δερύνεια:** περιοχή έξω από την Αμμόχωστο, απ' όπου μπορεί κανείς να διακρίνει την κατεχόμενη και ελεύθερη πλευρά.

***ασώματος κεφαλή:** λαϊκό θέαμα στα πανηγύρια

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια πράγματα ή εικόνες της Κύπρου δημιουργούν στον αφηγητή το αίσθημα της οικειότητας, τον κάνουν δηλαδή να νιώθει ότι βρίσκεται σ' ένα γνώριμο και φιλικό τόπο; Για ποιο λόγο νομίζετε ότι νιώθει έτσι;
- 2** Βρείτε στο κείμενο σημεία που δείχνουν την πικρή ειρωνεία του αφηγητή και εξηγήστε τη.
- 3** Τι εννοεί ο αφηγητής λέγοντας ότι τα χρόνια της νιότης του «τα κλείσανε στην άλλη πλευρά»;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Δημιουργήστε ένα γεωφυσικό χάρτη της Κύπρου με όλες τις περιοχές και τα χαρακτηριστικά τους για τα οποία κάνει λόγο ο αφηγητής. Στη συνέχεια φτιάξτε έναν πολιτικό χάρτη στον οποίο να αποτυπώνεται η διχοτόμηση του νησιού. Συζητήστε, με τη βοήθεια και του καθηγητή της Ιστορίας, για το κυπριακό ζήτημα με αφορμή το κείμενο και τους δύο χάρτες.
- ◆ Βρείτε πληροφορίες για περιοχές, κράτη ή πόλεις που διχοτομήθηκαν κάτω από συνθήκες πολέμου ή ιδεολογικοπολιτικών και εθνικών συγκρούσεων (Κορέα, Βερολίνο κ.ά.). Συζητήστε κατόπιν ποια πιθανά οικογενειακά και κοινωνικά δράματα θα έχουν προκαλέσει στους ανθρώπους αυτοί οι Βίαιοι διαχωρισμοί.
- ◆ Ζωγραφίστε μια εικόνα με θέμα τον τίτλο του διηγήματος.

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας,
Οπωροπωλείον ο Απόλλων

Τα τέσσερα κείμενα που περιλαμβάνονται στην ενότητα αυτή αντιπροσωπεύουν τρόπους ζωής και αντιλήψεις που ανήκουν κυρίως στο παρελθόν, μερικοί όμως από αυτούς επιβιώνουν, αυτοίσι οι ή παραλλαγμένοι, μέχρι σήμερα. Τα λογοτεχνικά κείμενα μεταφέρουν στους σύγχρονους αναγνώστες εθνογραφικές και ανθρωπολογικές πληροφορίες και προσφέρουν αξιόλογες μαρτυρίες για την παραδοσιακή ελληνική κοινωνική και πολιτιστική ταυτότητα, αποτυπώνοντας παλαιότερα ατομικά και κοινωνικά βιώματα.

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη

Κεντρικός ήρωας στο μυθιστόρημα της Δ. Σωτηρίου Ματωμένα χώματα είναι ο Μανόλης Αξιώτης, αγρότης από τον Κιρκιντζέ, ο οποίος εκθέτει, με αυτοβιογραφικό λόγο, την οικογενειακή και την προσωπική του ιστορία και, διά μέσου αυτής, καταγράφει την περιπέτεια του μικρασιατικού ελληνισμού. Το απόσπασμα προέρχεται από το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος και αναφέρεται στην πρώτη επίσκεψη του νεαρού αφηγητή στη Σμύρνη το 1910. Πηγαίνοντας στη μεγάλη πολιτεία βρίσκει εργασία, απογαλακτίζεται από την οικογενειακή του εστία και ενηλικιώνεται.

Σεπτέμβρης ήταν του 1910, όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη. Θυμούμαι πόσο σκιάχτηκα* μόλις βρέθηκα μοναχός σε μια τόσο μεγάλη πολιτεία. Άγνωστοι, αλλιώτικοι άνθρωποι, άγνωστα και τα σοκάκια. Κανένα δεν ήξερα και κανένας δε μ' ήξερε να με καλωσορίσει* ένιωθα σαν το ξεριζωμένο δεντρί.

Ακούμπησα σ' ένα χάνι* το τρίχινο ζεμπίλι* με τις αλλαξιές και τα φαγώσιμα που μου 'δωκε η μάνα μου, και βγήκα ν' ανταμώσω το σταφιδέμπορα που θα μ' έπαιρνε στη δούλεψή του. Με την αντρέσα* στο χέρι, με τα πρώτα παπούτσια που φόραγα στη ζωή μου να με στενεύουνε, με το ντρίλινο* φράγκικο* πανταλόνι,

*σκιάχτηκα: φοβήθηκα *χάνι: πανδοχείο

*ζεμπίλι: σάκος *αντρέσα: διεύθυνση *ντρίλινο: από φτηνό βαμβακερό ύφασμα *φράγκικο: γαλλικό

κάπως κοντό για τις μακριές κανάρες* μου, να με κόβει κι αυτό στον καβάλο, περπατούσα, άτσαλα, δειλιά. Ωστόσο ήμουν περήφανος για το νέο σουλούπι* μου και κάθε τόσο έσκυφα και καθάριζα με το χέρι τα παπούτσια μου κι έριχνα κλεφτές, φοβισμένες ματιές ολούθε* ν' αντιληφθώ πού βρίσκομαι κι αν με προσέχουν οι περαστικοί.

Μόλις βγήκα στην προκυμαία τα ξέχασα όλα, ακόμα και τη δειλία μου. Ήρθαν οι εντυπώσεις και με πήραν απαλά και με μερώσανε και δεν ήξερα τι να πρωτοδώ και τι να πρωτοχαρώ. Τη θάλασσα; Τα βαποράκια της Χαμιδιέ που σκίζανε το νερό δίχως να βουλιάζουν; Τα μεγάλα μαρμαρένια σπίτια, με τα ξύλινα κλειστά, όλο μυστήριο, μπαλκόνια τους; Τις καρότσες με το ρυθμικό χτύπο τους πάνω στο γρανιτένιο πλακόστρωτο; Τα τράμια* που τα σέρνανε άλογα; Ή όλον εκείνον το χαρωπό, ξέγνοιαστο κόσμο που μπαινόβγαινε με σαματά* στις λέσχες και στα καφενεία κι έμοιαζε να ζει πανηγύρι; κι όχι μια κοινή, καθημερινή μέρα δουλειάς!

Στάθηκα άκρη άκρη στο μουράγιο, βόλεψα τα χέρια μου στις τσέπες κι έμεινα εκείδ' εντυπωσιασμένος. Τα κύματα ανεβοκατεβαίνανε και καθώς ένιφταν* τις μαλτεζόπετρες σκορπούσανε μια ανεσημιά* που μοσκοβόλαγε θαλασσινά. Μύδια, εκατομμύρια μύδια ήταν σφηνωμένα πάνω στις σιδερένιες τραβέρσες* που συγκρατούσαν τις Σκάλες. Αυτές οι Σκάλες, η Εγγλέζικη Σκάλα, η Καινούρια Σκάλα, η Μακριά Σκάλα, λες κι ήταν

*κανάρες: μακριά πόδια (κανιά) *σουλούπι: εμφάνιση
*ολούθε: παντού *τράμια: μέσα μεταφοράς, τραμ
*σαματάς: θόρυβος *ένιφταν: έπλεναν *ανεσημιά:
ανάσα *τραβέρσες: στηρίγματα

τα χέρια του μεγάλου λιμανιού. Εδώ γινόταν το μπάρκο* έφευγε ο βλογημένος καρπός της Ανατολής για τις ξένες χώρες κι έμπαινε το χρυσάφι. «Λέγε, Εμμανουήλ, τι γνωρίζεις διά το χρυσόμαλλον δέρας;» Δάσκαλε, δε σ' αποκρίθηκα κατά που πρόσμενες κείνη τη μέρα. Τώρα όμως εδώ καταλαβαίνω την ερώτησή σου, ζωντανεύουν μπρος στα μάτια μου όλες οι ιστορίες που μου διηγήθηκες, καθαρές, στρωτές, παρμένες θαρρείς από τη Χρηστομάθειά* μας. Όμως από κοντά έρχονται χορεύοντας κι οι ζωηρές ιστορίες που άκουσα για τη Σμύρνη από τον παιχνιδιάτορα* το Χρίστο. Τις έλεγε στα πανηγύρια μας κρούοντας το σάζι* του, ένα μακρύ ίσαμ' ένα μέτρο όργανο, που λαλούσε σαν Θεός και μεις τα παιδιά λαχταρούσαμε: «Αχ, πότε θα τηνε γνωρίσουμε τούτη την πολιτεία!».

Άποψη της προκυμαίας της Σμύρνης
σε επιστολικό δελτάριο πριν από το 1919

* μπάρκο: φόρτωση του εμπορεύματος στα πλοία

* Χρηστομάθεια: διδακτικό βιβλίο με ηθοπλαστικά διηγήματα * παιχνιδιάτορας: οργανοπαίκτης

* σάζι: κρουστό μουσικό όργανο

Όταν ήμουνα πολύ μικρός και πήγαινα με τη μάνα μου στην εκκλησιά σκιαζόμουνα να βλέπω ζωγραφισμένο στον τρούλο το πελώριο μάτι του Θεού. Τώρα ήθελα να γίνω ένα τέτοιο μάτι να τα δω όλα μονομερίς. Και να γίνω κι ένα πελώριο αφτί, ν' ακουμπήσω στον κόρφο τούτης της πολιτείας, ν' ακούσω την καρδιά της. [...]

Οι άνθρωποι στη Σμύρνη μιλούσανε όλοι ελληνικά, ακόμα κι οι Τούρκοι κι οι Λεβαντίνοι κι οι Οβραίοι κι οι Αρμεναίοι. Στο Φραγκομαχαλά ωστόσο, πολλά μεγάλα καταστήματα είχανε ξενικά ονόματα που δεν τα καταλάβαινα: «Κοντουάρ», «Λουβρ», «Μπον μαρσέ», «Παραντί ντε Νταμ» κι άλλα. Και τι δεν έβρισκες σε τούτα τα μαγαζιά! Από παραδείσια φτερά για τα μαλλιά των γυναικών, μέχρι σκαρπίνια* για Σταχτοπούτες. Και παιχνίδια, όμορφα κουρντιστά παιχνίδια! Πόσο ευτυχισμένα θα 'πρεπε να 'ναι εδώ τα παιδιά και πόσο παραχαϊδωμένες οι γυναίκες!

Τράβηξα ίσια στην Αγια-Φωτεινή κι άναψα στη χάρη της το κεράκι που μου παράγγειλε η μάνα μου. Κι ύστερα καρφώθηκα να βλέπω και να μη χορταίνω το καμπαναριό. Είκοσι μέτρα μπόι, τέσσερα πατώματα, όλο μάρμαρο. Κι ανάγλυφος ο Χριστός να κάθεται στο πηγάδι και να τα λέει με τη Σαμαρείτιδα. Κι οι καμπάνες φανταχτερές, γλυκόλαλες, δώρο των μεγάλων δουκώνε της Ρωσίας, και κατάκορφα, στον τρούλο, ο χρυσός σταυρός να λάμπει στον ήλιο, παρηγοριά και σκέπη για τους ραγιάδες, που το 'χαν καύχημα, γιατί ο σταυρός έστεκε πιο ψηλά από την ημισέληνο που ήταν στημένη στο μιναρέ του Ισάρ τζαμί.

Εκειδά πλάι στον περίβολο της Αγια-Φωτεινής βρήκα και την Ευαγγελική Σχολή. Είχα κάνει όνειρο να μπω

*σκαρπίνια: παπούτσια

εδώ μέσα, κι ο δάσκαλός μου ο Πυθαγόρας Λάριος με σιγοντάριζε.* Μα ο πατέρας μου τότε πρόγkηξε: «Κυρ δάσκαλε, να με συμπαθάς. Αεροκοπανιτζή* δεν τότε θέλω τον υγιό μου. Εμείς είμαστε ρεσπέρηδες* και χρειαζούμαστε χέρια...».

Μόλις άκουσα την καμπάνα της Αγια-Φωτεινής να χτυπάει δώδεκα, τινάχτηκα. Μπρε για πότε μεσημεριάστηκα; Είπα να βιαστώ, να τρέξω για τη δουλειά, μα θυμήθηκα πως δεν είχα να δώσω λόγο σε κανένα, μιας κι ήμουνα, για πρώτη φορά, αυτεξούσιος, και τότες μ' έπιασε τρελή χαρά. Χώθηκα μέσα στο πλήθος, στο τσαρσί* κι έπινα τσιτσιμπίρια και σερμπέτια* κόκκινα και πράσινα «μπουζγκιμπί, κεκίκ-σουγιού»,* και χαιρόμουνα που σπαταλούσα τα λίγα τεσσαράκια που μου 'βαλε στην τσέπη η μάνα μου, κρυφά απ' τον πατέρα. 'Υστερα κάτι με σταμάτησε' ο χωριάτης στιμέρνει* τον ακριβοκερδισμένο παρά. Κι είπα να πάω κατευθείαν στο μαγαζί του κυρ Μιχαλάκη Χατζησταυρή, να σιγουρέψω τη θέση μου και συνεχίζω έπειτα το σουλάτσα.*

Τότε βρήκα τον κυρ φατόρο* πάνω στην άψα* της δουλειάς. Τέτοιες μέρες που κατέβαιναν οι χωριάτες να πουλήσουνε τη σοδειά τους, οι εμποροι δεν κλείνανε. Μόλις μπήκα στο στενόμακρο μαγαζί με τα πολλά πατάρια, με πήρε από τη μύτη η γνώριμη γλυκόστυφη μυρουδιά της σταφίδας και του σύκου. Ο Χατζησταυρής

*σιγοντάριζε: ενθάρρυνε *αεροκοπανιτζής: αργόσχολος *ρεσπέρηδες: αγρότες *τσαρσί: αγορά

*τσιτσιμπίρια και σερμπέτια: αρωματικά ποτά

*«μπουζ-γκιμπί, κεκίκ-σουγιού»: παγωμένοι χυμοί

*στιμέρνει: εκτιμά, υπολογίζει *σουλάτσο: περίπατος

*κυρ φατόρο: το αφεντικό *άψα: ένταση

στεκότανε καταμεσής και ζύγιαζε, όλο φροντίδα. Εργάτες με χαμαλίκες* στην πλάτη μπαινοβγαίνανε από το πίσω πορτί, όπου ήταν το ντάμι* εκεί αφήνανε τις καμήλες, τους αραμπάδες,* τα γαϊδούρια και τις βοϊδάμαξες τους. Δυο ξυπόλητοι χαμάληδες, με δασά γυμνά τα στήθια, σήκωναν στον ώμο τη μανέλα* που πάνω κει κρεμόταν το καντάρι.* Ο Χατζησταυρής μ' ολοστρόγγυλη κοιλίτσα, διπλά προγούλια και ολοκόκκινα, σαν βουτυρωμένα, μάγουλα ξεφώνιζε τις οκάδες.* Είχε μάτι ξύπνιο που σπίθιζε κι έπαιζε ολούθε ακούραστο. Τα χέρια και τα ποδάρια του, πολύ αδύνατα ανάλογα με το σώμα, τον κάνανε να μοιάζει με βάτραχο. Όλες οι κινήσεις του και η σβελτάδα* του κι οι τρόποι του δείχνανε πως είχε δουλέψει κι η αφεντιά του παραγιός.* Και τόντις,* όπως έμαθα αργότερα, παραγιός ήτανε καπότες, μα ήξερε σου λέει ν' αρπάζει την περίπτωση και συνεταιρίστηκε με το Σελήμ εφέντη και πατούσανε κι οι δυο, με το ελεύθερο, πάνω σε καρδιές και σε πορτοφόλια, κι από κει και πέρα τα βολέψανε κι έρεε το χρήμα.

Πλησίασα τον κυρ Μιχαλάκη, του μίλησα θαρρετά, του 'δωκα και το συστατικό γράμμα που είχα από τη δημογεροντία* του χωριού μας. Αυτό το γράμμα πολύ τον εκολάκεψε, γιατί τ' άρεζε να τον υπολογίζουνε

*χαμαλίκες: ειδικός εξοπλισμός για να κουβαλούν οι εργάτες στην πλάτη τους εμπορεύματα *ντάμι: ζυγαριά
*αραμπάδες: κάρα *μανέλα: μοχλός *καντάρι: ζυγαριά
*οκά: μονάδα βάρους *σβελτάδα: γρηγοράδα *παραγιός: βοηθός τεχνίτη, υπηρέτης *τόντις: πραγματικά
*δημογεροντία: αιρετοί άρχοντες της ελληνικής κοινότητας

οι ισχυροί. Με ξέταξε με ματιά που τρύπωσε ίσαμε την ψυχή.

- Ναι, ξέρω, έκανε, μου μίλησαν κι άλλοι για σένα. Θα σε κρατήσω. Με βολεύει που ξέρεις τα τούρκικα. Αύριο πρωί έλα να πιάσεις δουλειά, να σε δοκιμάσω και τα ξαναλέμε για την πλερωμή.

Όταν βγήκα έξω πετούσα από χαρά· αν είχα μουστάκι θα το 'στριβα, τόσο ένιωθα άντρας. Τώρα μπορούσα να χαρώ τη μέρα μου, την πρώτη και μοναδική λεύτερη και ξέγνοιαστη μέρα της ζωής μου.

Ώρες ολόκληρες τριγύριζα μέσα στα μπεζεστένια* και στα σοκάκια της Σμύρνης, ίσαμε που με βρήκε η νύχτα. Εργάτες με μακριά ραβδιά ανάβανε τα φανάρια του γκαζιού. Ομορφοστολισμένες κυράδες κατεβαίνανε με τις καρότσες τους για τις λέσχες, τα προβέγγερα και τις «γιαβάν σουπέδες».* Κοπέλες ξεντεκολτεδιασμένες,* μελαψές και πεταχτές σεργιανούσανε, γελούσανε, κορτάρανε. Ζευγάρια εύθυμα αγοράζανε λουλούδια. Στα καφενεία παίζανε μουσικές, τραγουδούσανε πολιτάκια και γκαρσόνια πηγαινοφέρνανε δίσκους με καρφάκια και μεζέδες. Η προκυμαία μοσχοβολούσε ούζο, αγγουράκι, τηγανητό κρέας και θαλασσινά. Μασουλίζανε οι καθιστοί, κι οι σουλατσαδόροι σπόρους, τσεμπλεμπούδες,* παγωμένα αμύγδαλα, λιμπινάρια,* μα και γλασσάδες* και ζαχαρωτά και γλειφιτζούρια.

* μπεζεστένια: στεγασμένες αγορές * προβέγγερα και «γιαβάν σουπέδες»: εσπερινές κοινωνικές συγκεντρώσεις για ψυχαγωγία * ξεντεκολτεδιασμένες: με αποκαλυπτικά ντεκολτέ

* τσεμπλεμπούδες: στραγάλια

* λιμπινάρια: σπόρια από λούπινα

* γλασσάδες: παγωτά

Τα σπίτια, ακόμα και στους απόμακρους μαχαλάδες, ανοιχτά, συντροφεμένα. Στις πόρτες καθισμένες φαμελιές* είχαν στρωμένο εύθυμο λακιρντί.*

Δε μου 'κανε καρδιά να πάω για ύπνο. Είχα μόλις γνωριστεί με τη Σμύρνη και μου φαινότανε πως γεννήθηκα κι έζησα εδώ τα δεκάξι χρόνια της ζωής μου. Όταν έπεσα να κοιμηθώ, στριφογύριζα και τηςμίλαγα σαν ερωτευμένος. «Είσαι όμορφη, το ξέρεις; Είσαι πολύ όμορφη!»

Εδώ στη Σμύρνη θα μπορούσα να κάνω όνειρα, όσα όνειρα ήθελα, δίχως να τρώω ξύλο...

Δ. Σωτηρίου, Ματωμένα χώματα, Κέδρος

*φαμελιές: οικογένειες *λακιρντί: κουβέντα, κουτσομπολιό

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιες είναι οι πρώτες εντυπώσεις και τα συναισθήματα του αφηγητή μόλις φτάνει στην προκουμαία της Σμύρνης;
- 2** Ποιες μνήμες ξυπνούν στο μυαλό του αφηγητή καθώς αντικρίζει τη μεγάλη πολιτεία;
- 3** Από ποιες φυλές, έθνη και πολιτισμούς απαρτίζεται ο πληθυσμός της Σμύρνης; Ποια εντύπωση σχηματίζει ο αφηγητής για την κοινωνική ζωή της πόλης;
- 4** Ο αφηγητής έζησε στο χωριό του δύσκολα παιδικά και εφηβικά χρόνια, αλλά στη Σμύρνη νιώθει ευτυχισμένος. Βρείτε χωρία στο κείμενο που επιβεβαιώνουν αυτή την παρατήρηση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Ζωγραφίστε το καμπαναριό της Αγίας Φωτεινής με Βάση την περιγραφή του αφηγητή.
- ◆ Βρείτε φωτογραφικό, εικαστικό και άλλο έντυπο υλικό για τη Σμύρνη πριν και μετά την καταστροφή του 1922. Μπορείτε να απευθυνθείτε στην Ένωση Σμυρναίων, στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και στην Εστία Νέας Σμύρνης ή να επισκεφτείτε την ηλεκτρονική διεύθυνση του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (<http://www.hellenichistory.gr>, <http://www.fhw.gr/chronos/05/gr/index.html>).
- ◆ Συγκεντρώστε εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες για την ιστορία και την εκπαιδευτική προσφορά της Ευαγγελικής Σχολής. Μπορείτε να απευθυνθείτε για περισσό-τερες πληροφορίες στην Πρότυπη Ευαγγελική Σχολή [Νέας] Σμύρνης (τηλ. 210 9347272, 210 9316748).

ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Πάσχα τ' Απρίλη

Το διήγημα που ακολουθεί προέρχεται από τη συλλογή διηγημάτων Η φλέβα του λαιμού (1998) του Θεσπρωτού συγγραφέα Σωτήρη Δημητρίου. Ο ενήλικος αφηγητής - συγγραφέας περιγράφει με νοσταλγία τις παιδικές και εφηβικές μνήμες του από τις διακοπές του Πάσχα στο χωριό του, που συνορεύει με την αλβανική μεθόριο.

Ο Απρίλης ήταν κάποτε για μένα – τώρα πια έχει μπει κι αυτός στο χωνευτήρι των πολλών και επαναλαμβανόμενων εικόνων και εμπειριών– το Πάσχα στο χωριό μου. Όχι όμως με το θρησκευτικό του μέρος, παρά μόνον αμυδρά.

Μεγάλη Πέμπτη, εγώ και τ' αδέρφια μου ξεκινούσαμε το πρωί με το λεωφορείο. Ολόκληρο ταξίδι. Φτάναμε στη γέφυρα του Καλαμά. Μια γέφυρα σιδερένια, βαθυπράσινη, απ' τον καιρό του Εμφυλίου.

Αφού γινόταν ο έλεγχος των ταυτοτήτων απ' τους φαντάρους του φυλακίου – στιγμές έντονες για τις παιδικές καρδιές μας –, το λεωφορείο, αργά αργά, έμπαινε στη γέφυρα. Κραπ, κραπ, χτύπαγαν κι έτριζαν οι σιδεριές. Το νερό από κάτω ορμητικό, θολοπράσινο απ' τις πυκνοφυτεμένες όχθες. Έλιωναν τα χιόνια.

Από εκεί και πέρα άρχιζε ένας άλλος κόσμος.

Στο Φιλιάτι κάναμε υποχρεωτική στάση τρεις με τέσσερις ώρες. Γι' αυτές τις ώρες – που τις περνούσαμε στο καφενεδάκι του σταθμού – δεν αγαπούσα και πολύ αυτή την κωμόπολη, τόσο λαχταρούσα το χωριό μου.

Το καφενεδάκι ήταν γεμάτο ταξιδιώτες για τα πανωχώρια των Φιλιατών. Εκεί άρχιζαν τα πρώτα «ποικανού

είσαι εσύ, μωρέ παιδάκι μου;», «ετούτη μοιάζει της μάνας της» απ' τους χωριανούς μας και τα πρώτα φιλιά. Πρόγευση απ' το χωριό μου παρηγορητική.

Επιτέλους, το απομεσήμερο το λεωφορείο αγκομαχώντας, γιατί ήταν ασφυκτικά γεμάτο και ο δρόμος χωμάτινος, ανηφορικός, όλο κογκέλες, * ξεκίναγε για τα χωριά της Μουργκάνας.

Αϊ-Νικόλας, Άγιοι Πάντες, Παλιοχώρι, ανηφόρες, στροφές, μια στροφή ακόμα και να το χωριό μου, η Πόβλα. Μαγευτικός δρόμος, μαγευτικά χωριά. Λες και οι πλαγιές οι ντυμένες με κουμαριές, τσέρα, χελιδρονιές, * δάφνες, οι χείμαρροι που ξεπηδούσαν εδώ και κει, τα λιθάρια και τα μονοπάτια ενσωμάτωσαν ό,τι ομορφότερο και ευγενέστερο από τις ανθρώπινες ζωές αιώνων.

Ακόμα και σήμερα, αυτή η διαδρομή, αυτά τα χωριά είναι για μένα μια διαδρομή πνευματική, μια διαδρομή νοσταλγίας και καημού.

Στο χωριό μου φτάναμε το μούσγκωμα.* Μας άφηνε το λεωφορείο στη Θελεσουριά, όπου ήταν ένα μικρό εικόνισμα, ο Αϊ-Θανάσης.

Ο όγκος της Μουργκάνας μπροστά μας. Στην κορυφή το βουνό είχε ακόμα χιόνια, που άστραφταν από ένα χιλιόχρωμο ηλιοβασίλεμα. Εκεί που χανόταν ο ήλιος ήταν ένας τόπος αγαπημένος, μυστηριακός, αβάδιστος. Ήταν η Βόρειος Ήπειρος.

Στη Θελεσουριά, κατεβαίνοντας απ' το λεωφορείο, μας χτύπαγε ευχάριστα ένα ψυχρό αεράκι που – Κύριος οίδε πώς – το 'χα συνδέσει με τη Βόρειο Ήπειρο, με την Αλβανία. Μήνυμα από μια άλλη ζωή, πιο ενδιαφέρουσα,

* κογκέλες: στροφές * κουμαριές, τσέρα, χελιδρονιές: λουλούδια, θάμνοι και βλάστηση της περιοχής

* μούσγκωμα: σούρουπο

πιο πλούσια, πιο αινιγματική. Περισσότερο να πω ότι δεν ήξερα τίποτα για ιδεολογίες, πολέμους και άλλα, και οι δικοί μου, συγγενείς και χωριανοί, μιλούσαν λίγο και ασαφώς, κάτι που μεγάλωνε το μυστήριο.

Φτάναμε με τα ποδάρια στο σχολειό, κατόπι μια απότομη κατηφοριά μάς έβγαζε στην πλατεία του Νικόπλου, όπου ήταν το περίπτερο του μπαρμπα – Μήτση μας. Μας καρτέραγε με ζαχαρωτά και φιλιά. Κατόπι σταματούσαμε στο πατρικό της μάνας μου για λίγο, να δώσουμε τσιγάρα στον παππού, και κατόπι σφεντόνα για το πατρικό μας, για τη γιαγιά μας.

Σε όλη αυτήν τη διαδρομή η μύτη μας είχε πανηγύρι. Φρέσκια, ξάστερη ανάσα ανακατεμένη με τ' αγριολούλουδα του Απριλίου – φράξο, μανούσια, ζουμπούλια, μοσφακίδια. Τον τόνο τον έδιναν όμως οι καβαλίνες,* η κοπριά, το νοτισμένο χώμα.

Στο πατρικό μας. Τόπος θαλπωρής. Ένα μικρό σπιτάκι με δυο κάμαρες, κατώι για τις αίγες,* μπλατσαριό,* ένας μικρός κηπάκος και η επιβλητική και συγχρόνως γλυκύτατη παρουσία της γιαγιάς μου. Μας μάζευε με πατάτες γιαχνί. Μοσκοβόλαγε ο τόπος. Κατόπι κοιμόμασταν όλοι μαζί στρωματσάδα κι αυτή στη μέση.

Το πρωί μάς ξυπνούσαν πετεινοί, γομάρια,* αίγες, βετούλια* φωνούλες απ' τις γυναίκες που φούρνιζαν, σκούπιζαν, έκοβαν κλαρί. Μαζεμένο το χωριό, αμφιθεατρικά χτισμένο, δημιουργούσε τέλεια ηχητική.

«Ω Αγγελούδω, ξύπνησαν τα παιδιά;», ακούγαμε τη θειάκω Λόλα απ' το δίπλα μαχαλά.

*καβαλίνες: περιπτώματα, κυρίως αλόγου ή άλλου υποζυγίου *αίγες: κασίκες *μπλατσαριό: αποθήκη
*γομάρια: γαϊδούρια *βετούλια: μικρά τραγιά

«Ξύπνησαν, μωρ' συμπεθέρα».

«Αυγά έχεις; Θέλεις;»

«Έχω, έχω».

«Καλά, στείλ' τα μου κατόπι».

Άρχιζε το πανηγύρι. Τρεχαλητά με τ' άλλα παιδιά, επισκέψεις στις θείες, βόλτες στους κήπους του Μαμά, στ' αμπέλια της Φέρας, στην Αϊ-Παρασκευή. Άρχιζαν δειλά να κοκκινίζουν οι πρώτες κουτσουπιές.* Τα τριαντάφυλλα, πυκνόφυλλα και μοσχομυριστά, ροζ – άσπρα, ήταν παντού. Στις αυλές και στους φράχτες. Σου έσπαιναν* τη μύτη.

Από την Ανάσταση θυμάμαι κάπως τις στρακα-στρούκες, που τις πιέζαμε με τις σόλες. Ακόμα κι εκείνη την ώρα του πανδαιμόνιου εγώ είχα το μυαλό μου στ' αστέρια του ορίζοντα, πάνω απ' τον απαγορευμένο τόπο.

Την άλλη μέρα, όλο το χωριό ανέβαινε στην κορυφή του διπλανού βουνόπλου, που ήταν το φυλάκιο Γκελίλι, για επίσκεψη στους στρατιώτες. Τους πηγαίναμε αυγά, κουλούρια κι εκείνοι μας έδιναν γαλέτες.

Χαρούμενα, απλά παιδιά, μας άφηναν να δούμε και με τα κιάλια μέσα στο Αλβανικό. Φέρναμε κοντά μας εικόνες από ανθρώπους, κυρίως γυναίκες να σκάβουν εν σειρά ή να κάνουν άλλες δουλειές, πάντα σε ομάδες. Είχαν κατασκευάσει και μια τεχνητή λίμνη για την άρδευση. Παρ' όλο που με τα κιάλια είχα απτό το αντικείμενο της περιέργειας μου, η έλξη και το μυστήριο βάθαιναν.

Άκουγα ιστορίες τα κατοπινά χρόνια για κατασκόπους, που χαμογελώντας χαιρέταγαν από απόσταση τις γυναίκες στ' αμπέλια. Αυτές ανατρόμαζαν κι

*κουτσουπιές: χαρουπιές *έσπαιναν: έσπαγαν (μεταφορικά)

αυτουνούς τους κατάπιναν τα λόγγα.* Το πέρασμα αυτών των μυστήριων ανθρώπων το 'χω επίσης συνδέσει με το ψυχρό αεράκι που μας υποδεχόταν στη Θελεσουριά.

Όταν αναχωρούσαμε, χαράματα, για την Ηγουμενίτσα ήταν για μας Μεγάλη Παρασκευή. Πονούσαμε και τα τρία, λες και μας ξερίζωναν. Η αδερφή μου με κλάματα και φωνές, «γιαγιά μουουου», ξύπναγε το χωριό. Εγώ βαστιόμουνα και έκλαιγα κρυφά, με τρόπο αξιοπρεπή, και για να το πετύχω αυτό σφιγγόμουνα και βλοσύρευα.* Δε θέλαμε, αρνιόμασταν ν' αποχωριστούμε τη γιαγιά Αγγελούδω, το χωριό. Και πού να πηγαίναμε; Στο βασανιστήριο της τότε – και τώρα – εκπαιδεύσεως.

Μόλις πήγα στο Γυμνάσιο, βαθμιαία – κι απ' το Λύκειο μόνιμα πλέον – πάει το χωριό και η γιαγιά. Δεν πάταγα το πόδι μου. Σινεμάς, ξένη μουσική, ερωτικά σκιρτήματα, κατόπι σπουδές εν Αθήναις – άλλη θλιβερή ιστορία αυτή –, μέχρι τα τριάντα μου δεν είχα καμιά ψυχική σχέση κι επαφή.

Μεγάλος ήμουν – τι μεγάλος, άντρας γκοτζάμ γαϊδούρι – όταν μας έστειλε η γιαγιά μου μήνυμα, έναν πικρό Απρίλη, να πάμε να περάσουμε το Πάσχα μαζί της. Δεν πήγα. Μετά από λίγο πέθανε. Δε θυμάμαι να μου στοίχισε. Ούτε στην κηδεία της πήγα. Με είχε καταλάβει εξολοκλήρου ο εαυτός μου.

Πέρσι πήγα στο χωριό μου, μετά τη Λαμπρή, για ολιγόωρη επίσκεψη. Το πατρικό μου χορταριασμένο, ετοιμόρροπο. Ο κηπάκος του πνιγμένος στην άγρια βλάστηση.

*λόγγα: θαμνώδη δάση * βλοσύρευα: κατσούφιαζα

Τζαρκάλεα* στην αγαπημένη κάμαρη των παιδικών μου χρόνων και κάπου βρήκα την αστυνομική ταυτότητα της γιαγιάς μου. Ολοκαίνουρια. Απ' τη μικρή φωτογραφία με κοιτούσε πάλι μ' εκείνη την αγάπη της, που μας έθρεψε και μας εφοδίασε για μια ολόκληρη ζωή.

Το χωριό περίπου έρημο. Ούτε γομάρια άκουσα ούτε φωνές από γυναίκες και παιδιά. Πήγα στο μαγαζάκι του άλλου μου θείου, του Μήτση Έξαρχου. Κάποια στιγμή, δυο φαντάροι με πλήρη πολεμική εξάρτυση έφεραν δυο Αλβανούς αιχμαλώτους. Ξέπνοοι* όλοι. Ένας φαντάρος – Αθηναίος, όπως έμαθα μετά – έβριζε τον κωλότοπο, τους κωλοαλβανούς. Έκατσαν στον πάγκο και ο θείος μου τους κέρασε αμέσως λουκούμια.

Οι Αλβανοί τα έφαγαν λαιμαχτικά* και λερώθηκαν μεριές μεριές απ' τη σκόνη. Καίτοι* είχαν κακό χάλι απ' την ταλαιπωρία, τινάχτηκαν και καθαρίστηκαν με επιμέλεια.

Σ. Δημητρίου, Η φλέβα του λαιμού, Πατάκης

Κωνσταντίνος
Παρθένης, Τοπίο

*τζαρκάλεα: έψαχνα *ξέπνοοι: κουρασμένοι, εξαντλημένοι *λαιμαχτικά: με λαιμαργία
*καίτοι: αν και, μολονότι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια συναισθήματα είχε ο αφηγητής κάθε φορά που πήγαινε στο χωριό του για το Πάσχα και πού οφείλονται αυτά;
- 2** Ο αφηγητής έχει κρατήσει στη μνήμη του όλες εκείνες τις εμπειρίες του χωριού του που απολάμβανε μέσω των αισθήσεων. Βρείτε τις οπτικές, ακουστικές, οσφρητικές κ.λπ. εικόνες του κειμένου.
- 3** Πώς παρουσιάζονται οι μορφές των συγγενικών προσώπων του αφηγητή και για ποιους λόγους ξεχωρίζει η γιαγιά Αγγελούδω;
- 4** Πώς εξηγεί ο αφηγητής την αλλαγή των συναισθημάτων του απέναντι στο χωριό και στους συγγενείς του, όταν μεγάλωσε; Πώς κρίνετε αυτή την αλλαγή;
- 5** Βρείτε τα σημεία στα οποία ο αφηγητής αναφέρεται στους Αλβανούς, ως παιδί και ως ενήλικος. Πώς τους αντιμετωπίζει σε κάθε περίπτωση και γιατί;
- 6** Η αφήγηση της ιστορίας γίνεται μέσα από την οπτική γωνία του ώριμου αφηγητή που θυμάται την παιδική του ηλικία. Ποια διάθεση έχει ο ώριμος αφηγητής απέναντι στο παρελθόν του; Βρείτε τις σχετικές αναφορές του στο κείμενο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Σημειώστε πάνω στο χάρτη τη διαδρομή που ακολουθούσε ο αφηγητής για να φτάσει στο χωριό του και τους τόπους από όπου περνούσε. Αν έχετε τη δυνατότητα, εξετάστε επίσης πώς εκτελείται σήμερα αυτό το δρομολόγιο.
- ◆ Γράψτε ένα δικό σας αφηγηματικό κείμενο με θέμα τις πασχαλινές διακοπές σας στο χωριό.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Χρονικό

Το ποίημα περιλαμβάνεται στη συλλογή του Λ. Ξανθόπουλου Αντίψυχα (1982). Μέσα από τις ατομικές ζωές των προσώπων μιας οικογένειας παρακολουθούμε από τη μια τη συνύπαρξη των μελών της οικογένειας (πατέρας, μητέρα) και από την άλλη τη μετάβαση από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής σε νέες αναζητήσεις τις οποίες εκφράζουν οι αβέβαιες τύχες των δυο γιων.

Δημήτρης Γιολδάσης,
Καπνοχώραφα

Ο πατέρας είπε
αγαπώ τον ξεραμένο καπνό
έγινε καπνεργάτης

η μητέρα γύρεψε παιδιά
ταίρι και σπιτικό
ζευγάρωσαν*

ο μεγάλος
έψαχνε από παιδί
τον κούρασαν οι μάχες

*ζευγάρωσαν: παντρεύτηκαν, έκαναν οικογένεια

ο μικρός
δε ζήτησε τίποτα
έφυγε σε ξένο τόπο

το σπίτι μπογιατίζεται κάθε χρόνο
ο πατέρας βγήκε στη σύνταξη
η μητέρα χτίστηκε στις κάμαρες*
ο μικρός γίνηκε σιδηρόδρομος μακρύς
κι ο μεγάλος σκέφτηκε να πει
αγαπώ τον ξεραμένο καπνό

άργησε προκόψανε* οι μηχανές

Λ. Ξανθόπουλος, Αντίψυχα, Ανδρομέδα

*κάμαρες: δωμάτια

*προκόψανε: προόδευσαν

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Παρατηρήστε τη δομή του ποιήματος. Τι δηλώνουν τα ενδιάμεσα κενά και πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο του ποιήματος;

2 Αντιστοιχίστε κάθε μέλος της οικογένειας με τη δράση και το ρόλο που ανέλαβε στη ζωή του. Ποιος ανθρωπίνος τύπος σάς προκαλεί μεγαλύτερο ενδιαφέρον και γιατί;

3 «Ο μεγάλος κουράστηκε από τις μάχες» - «ο μικρός έγινε σιδηρόδρομος» - «η μητέρα χτίστηκε στις κάμαρες». Πώς αντιλαμβάνεστε αυτούς τους στίχους για τη ζωή του κάθε προσώπου;

4 Ποια σημασία έχει η επανάληψη του δεύτερου στίχου στο τέλος του ποιήματος; Πώς συνδέεται ο στίχος αυτός με τη ζωή του μεγάλου γιου;

5 Καταγράψτε τις κοινωνικές μεταβολές που αναφέρονται στο ποίημα, βρείτε σε ποιο χρόνο εκδηλώνονται στη ζωή των προσώπων και εξηγήστε ποια μεταβολή έχει μεγαλύτερη σημασία α) για το κάθε πρόσωπο β) για την οικογένεια.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Πώς αντιμετώπισαν οι δυο γιοι το θέμα της επαγγελματικής τους αποκατάστασης; Συζητήστε με πρόσωπα του οικογενειακού και κοινωνικού σας περιβάλλοντος τα οποία βρίσκονταν σε νεαρή ηλικία τη δεκαετία του 1980 και ρωτήστε τα ποιες επαγγελματικές επιλογές είχαν, ποια επαγγέλματα είχαν τη μεγαλύτερη ζήτηση και γιατί. Εξετάστε αν αυτά τα επαγγέλματα εξακολουθούν να έχουν ζήτηση στην εποχή μας.

♦ Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για το επάγγελμα και την κοινωνική θέση του καπνεργάτη στην Ελλάδα. Ερευνήστε επίσης σε ποιες περιοχές ασχολούνταν με την καλλιέργεια και την επεξεργασία του καπνού στη μεταπολεμική περίοδο. Συγκρίνετε τα παλαιότερα δεδομένα με τη σημερινή εξέλιξη του επαγγέλματος. Ποια συμπεράσματα προκύπτουν από την έρευνά σας για την τύχη αλλά και για τις προοπτικές του επαγγέλματος;

ΑΝΤΟΝ ΤΣΕΧΩΦ

Ένας αριθμός

Στο σύντομο αφήγημα του Τσέχωφ «Ένας αριθμός» η δεσποινίς Ιουλία αντιπροσωπεύει τον άβουλο ανθρώπινο τύπο· δεν τολμά να διεκδικήσει τα δικαιώματά της και συχνά πέφτει θύμα οικονομικής και κοινωνικής εκμετάλλευσης. Ο Τσέχωφ σκιαγραφεί με απλό και ευτράπελο τρόπο την παθητική ψυχολογία, η οποία χαρακτήριζε σε μεγάλο βαθμό τη γυναικεία συμπεριφορά τα παλαιότερα χρόνια.

Τις προάλλες φώναξα στο γραφείο μου τη δεσποινίδα Ιουλία, τη δασκάλα των παιδιών. Έπρεπε να της δώσω το μισθό της.

- Κάθισε να κάνουμε το λογαριασμό, της είπα. Θα 'χεις ανάγκη από χρήματα και συ ντρέπεσαι να ανοίξεις το στόμα σου... Λοιπόν... Συμφωνήσαμε για τριάντα ρούβλια* το μήνα...

- Για σαράντα.

- Όχι, για τριάντα, το έχω σημειώσει. Εγώ πάντοτε τριάντα ρούβλια δίνω στις δασκάλες... Λοιπόν, έχεις δύο μήνες εδώ...

- Δύο μήνες και πέντε μέρες...

- Δύο μήνες ακριβώς... Το 'χω σημειώσει... Λοιπόν, έχουμε εξήντα ρούβλια. Πρέπει να βγάλουμε εννιά Κυριακές... δε δουλεύετε τις Κυριακές. Πηγαίνετε περίπατο με τα παιδιά. Έπειτα έχουμε τρεις γιορτές...

*ρούβλια: ρωσικό νόμισμα

Η Ιουλία έγινε κατακόκκινη και άρχισε να τσαλακώνει νευρικά την άκρη του φουστανιού της, μα δεν είπε λέξη.

- Τρεις γιορτές... μας κάνουν δώδεκα ρούβλια το μήνα... Ο Κόλιας ήταν άρρωστος τέσσερις μέρες και δεν του έκανες μάθημα... Μονάχα με τη Βαρβάρα ασχολήθηκες... Τρεις μέρες είχες πονόδοντο και η γυναίκα μου σου είπε να αναπαυτείς μετά το φαγητό... Δώδεκα και επτά δεκαεννιά. Αφαιρούμε, μας μένουν... Χμ! σαράντα ένα ρούβλια... Σωστά;

Το αριστερό μάτι της Ιουλίας έγινε κατακόκκινο και νότισε. Άρχισε να τρέμει το σαγόνι της. Την έπιασε ένας νευρικός βήχας, έβαλε το μαντίλι στη μύτη της, μα δεν έβγαλε άχνα.

- Την παραμονή της πρωτοχρονιάς έσπασες ένα φλιτζάνι του τσαγιού με το πιατάκι του... Βγάζουμε δύο ρούβλια... Το φλιτζάνι κάνει ακριβότερα γιατί είναι οικογενειακό κειμήλιο, μα δεν πειράζει... Τόσο το χειρότερο! Προχωρούμε! Μια μέρα δεν πρόσεξες τον Κόλια, ανέβηκε ο μικρός στο δέντρο και έσκισε το σακάκι του... Βγάζουμε άλλα δέκα ρούβλια... Άλλη μια μέρα που δεν πρόσεχες, έκλεψε μια καμαριέρα τα μμποτάκια της Βαρβάρας. Πρέπει να 'χεις τα μάτια σου τέσσερα, γι' αυτό σε πληρώνουμε... Λοιπόν, βγάζουμε άλλα πέντε ρούβλια. Στις δέκα του Γενάρη σε δάνεισα δέκα ρούβλια...

- Όχι, δεν έγινε τέτοιο πράμα... μουρμούρισε η Ιουλία.

- Το 'χω σημειώσει!

- Καλά...

- Βγάζουμε είκοσι επτά ρούβλια, μας μένουν δεκατέσσερα...

Τα μάτια της Ιουλίας γέμισαν δάκρυα. Κόμποι ιδρώτα γυάλιζαν πάνω στη μύτη της. Κακόμοιρο κορίτσι!

- Μα εγώ μια φορά μονάχα δανείστηκα χρήματα. Μονάχα τρία ρούβλια, από την κυρία, μουρμούρισε η Ιουλία και η φωνή της έτρεμε... Αυτά είναι όλα όλα που δανείστηκα.

- Μπα; Και γω δεν τα είχα σημειώσει αυτά. Λοιπόν, δεκατέσσερα έξω τρία, μας μένουν έντεκα. Πάρε τα χρήματά σου, αγαπητή μου! Τρία... τρία, τρία... ένα και ένα... Πάρ' τα...

Και της έδωσα έντεκα ρούβλια. Τα πήρε με τρεμουλιαστά δάχτυλα και τα έβαλε στην τσέπη της.

- Ευχαριστώ, ψιθύρισε.

Πετάχτηκα ορθός και άρχισα να βηματίζω πέρα δώθε στο γραφείο. Με έπιασαν τα δαιμόνια μου.

- Και γιατί με ευχαριστείς;

- Για τα χρήματα.

- Μα, διάολε, εγώ σε έκλεψα, σε λήστεψα! Και μου λες κι ευχαριστώ;

- Οι άλλοι δε μου 'διναν τίποτα!...

- Δε σου 'διναν τίποτα. Φυσικά! Σου έκανα μια φάρσα για να σου γίνει σκληρό μάθημα. Πάρε τα ογδόντα σου ρούβλια! Τα είχα έτοιμα στο φάκελο! Μα γιατί δε φωνάζεις για το δίκιο σου; Γιατί στέκεσαι έτσι σαν χαζή; Μπορείς να ζήσεις σ' αυτό τον κόσμο αν δεν πατήσεις λίγο πόδι, αν δε δείξεις τα δόντια σου; Γιατί είσαι άβουλη;

Μουρμούρισε μερικά ευχαριστώ και βγήκε.

Ά.Τσέχωφ, Διηγήματα,
μτφρ. Κ. Σιμόπουλος, Θεμέλιο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιο πρόσωπο αφηγείται το περιστατικό και ποια εντύπωση σχηματίζετε για το χαρακτήρα και το ήθος του;
- 2** Ο αφηγητής χαρακτηρίζει την Ιουλία «άβουλη». Ποιες ενέργειες της δικαιολογούν αυτόν το χαρακτηρισμό;
- 3** Πώς αντιμετωπίζει η Ιουλία τον εργοδότη της και σε ποιο αποτέλεσμα την οδηγεί η στάση της;
- 4** Φανταστείτε τον εαυτό σας στη θέση της δασκάλας. Πώς θα αντιδρούσατε σε ανάλογη περίπτωση; Πώς πιστεύετε ότι θα εξυπηρετούσατε περισσότερο τα συμφέροντά σας;

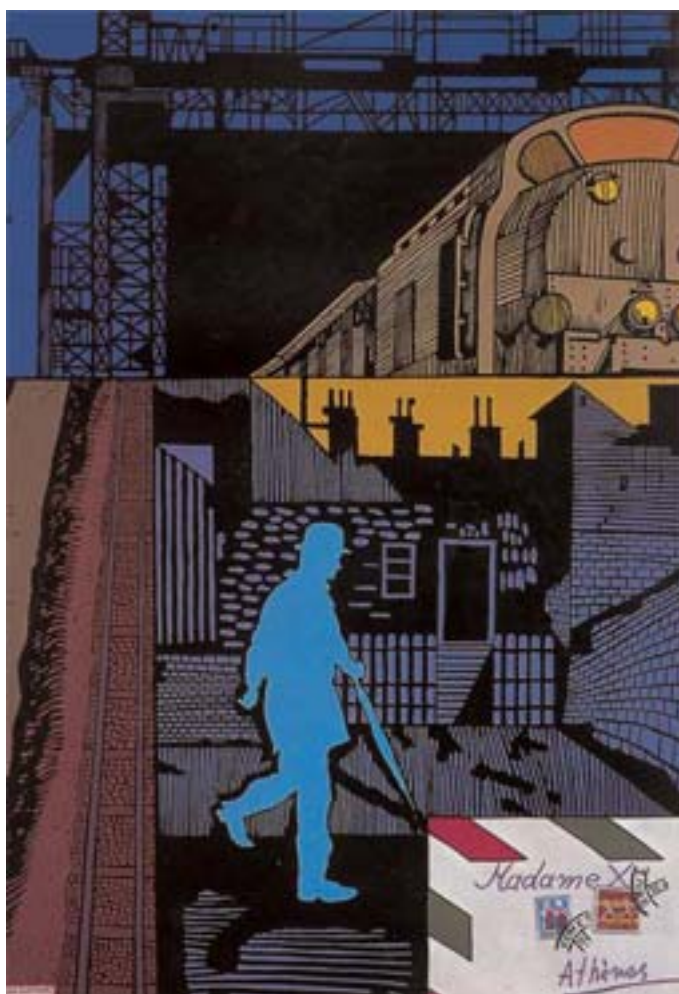
ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Πολλοί άνθρωποι πέφτουν, εξαιτίας του χαρακτήρα τους ή των κοινωνικών συνθηκών της ζωής τους, θύματα οικονομικής εκμετάλλευσης. Βρείτε ένα ατομικό και ένα συλλογικό παράδειγμα (Ιστορία, θρησκευτικά) και αξιολογήστε τις αντιδράσεις των προσώπων σε σχέση με τα αποτελέσματα των ενεργειών τους.
- ♦ Ελέγξτε την ορθότητα των λογαριασμών του αφηγητή αλλά και τη νομιμότητα των πράξεών του απέναντι στη δασκάλα των παιδιών του.

Άντον Τσέχωφ (1860-1904)

Κορυφαίος Ρώσος θεατρικός συγγραφέας και διηγηματογράφος. Αγαπημένα θέματα του έργου του είναι οι ανθρώπινες σχέσεις, η μετάβαση από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής σε νεότερους κοινωνικούς σχηματισμούς που σηματοδοτούν αλλαγές στα ανθρώπινα συναισθήματα, στις νοοτροπίες και στις αντιλήψεις. Τόσο στα διηγήματα όσο και στα θεατρικά του έργα σκιαγραφεί αυτές τις κοινωνικές καταστάσεις με απλότητα, ειλικρίνεια αλλά και χιούμορ, όπως διαπιστώνουμε και από το διήγημα που ανθολογούμε. Χάρη σε αυτά τα γνωρίσματα του έργου του η γραφή του παραμένει επίκαιρη και δημοφιλής, όπως αποδεικνύουν κυρίως οι επιτυχημένες παραστάσεις των γνωστότερων θεατρικών του έργων: Ο θείος Βάνιας (1896), Τρεις αδερφές (1900-1901), Ο βυσσινόκηπος (1903-1904) κ.ά.

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Γιώργος Ιωάννου,
Περί ενός συμβάντος

Η ενότητα αυτή περιέχει τέσσερα κείμενα με θέμα το ταξίδι. Στο ποίημα του Γάλλου ποιητή Ζακ Πρεβέρ, το ταξίδι λειτουργεί ως φανταστική απόδραση και εκφράζει την πηγαία διάθεση του ανθρώπου για φυγή και περιπλάνηση. Στα υπόλοιπα τρία κείμενα ο ταξιδιώτης-αφηγητής επισκέπτεται τρεις πραγματικούς χώρους (έναν αρχαιολογικό χώρο της πατρίδας του, ένα ελληνικό νησί και μια ξένη χώρα) και μας μεταφέρει τις εντυπώσεις του από αυτούς. Η αφηγηματική οπτική και των τριών ταξιδιωτών-αφηγητών προβάλλει το άγνωστο

και το διαφορετικό, αποκαλύπτοντας τη φιλέρευνη διάθεση κάθε συγγραφέα, η οποία τον ωθεί να γνωρίσει νέους τρόπους, ανθρώπινες νοοτροπίες και κοινωνικά συστήματα. Συνδυάζοντας τις εντυπώσεις και τους στοχασμούς των τεσσάρων συγγραφέων, θα αντιληφθείτε ότι χάρη στο ταξίδι πλουτίζουμε τις εμπειρίες μας και γνωρίζουμε άγνωστες όψεις της δικής μας χώρας ή άλλων τόπων και πολιτισμών. Κατά βάθος, τα κείμενα της ενότητάς μας αποκαλύπτουν ότι το ταξίδι είναι ίσως ο καλύτερος τρόπος να γνωρίσουμε τον εαυτό μας, μέσα από την επαφή και την επικοινωνία με διαφορετικούς τρόπους και πολιτισμούς.

ΖΑΚ ΠΡΕΒΕΡ

Βγαίνοντας από το σχολειό

Το ποίημα του Πρεβέρ μας ταξιδεύει σε ένα φανταστικό γύρο του κόσμου, με όχημα τη νεανική πνοή, την εφευρετικότητα του νου και την ψυχική ανάγκη των παιδιών για επικοινωνία. Προέρχεται από τη δεύτερη ποιητική συλλογή του Πρεβέρ Ιστορίες (1946).

Βγαίνοντας από το σχολειό μας
Συναντήσαμε
Ένα μεγάλο σιδηρόδρομο
Μας έφερε μια βόλτα
Γύρω τριγύρω από τη γη
Σ' ένα χρυσό βαγόνι
Και γύρω γύρω από τη γη μας
Συναντήσαμε
Τη θάλασσα να κάνει τον περίπατό της
Μαζί με τα κοχύλια της
Με τ' αρωματισμένα της νησιά
Με τα ωραία της ναυάγια
Και με τους καπνιστούς της σολομούς
Και συναντήσαμε
Πάνω απ' τη θάλασσα
Τ' αστέρια που μαζί με το φεγγάρι
Με ιστιοφόρο ταξιδεύανε
Για Ιαπωνία
Κι ακόμα συναντήσαμε τους τρεις σωματοφύλακες*

*τους τρεις σωματοφύλακες: αναφορά στο γνωστό μυθιστόρημα Οι τρεις σωματοφύλακες του Αλέξανδρου Δουμά

Που με τα χέρια γύριζαν
Τη μανιβέλα* ενός μικρού υποβρύχιου
Κι εκείνο βυθιζότανε
Ψάχνοντας αχινούς
Κι όταν γυρίσαμε στη γη μας
Συναντήσαμε
Πάνω σ' εκείνη τη γραμμή του σιδηροδρόμου
Ένα σπίτι
Που γύρω από τη γη όλο γύριζε
Και γύρω από τη θάλασσα
Και προσπαθούσε να ξεφύγει απ' το χειμώνα
Που το κυνηγούσε

Αλλά κι εμείς πάνω στο σιδηρόδρομο
Αρχίσαμε να τρέχουμε να τρέχουμε
Πίσω από το χειμώνα
Όσπου στο τέλος τον πατήσαμε
Κι έτσι το σπίτι πια σταμάτησε να τρέχει
Κι η άνοιξη που ήταν σταθμάρχης
Βγήκε και μας χαιρέτησε
Μας ευχαρίστησε
Και τότε τα λουλούδια όλης της γης
Βαλθήκανε να σπρώχνουν
Από παντού το σιδηρόδρομο
Κι εκείνος πια δεν ήθελε να προχωρήσει
Από το φόβο μήπως τα πατήσει
Κι έτσι κι εμείς
Γυρίσαμε πια πίσω με τα πόδια
Γύρω τριγύρω από τη γη
Γύρω τριγύρω από τη θάλασσα
Και γύρω από τον ήλιο
Το φεγγάρι και τ' αστέρια

*μανιβέλα: σιδερένιος μοχλός

Με τα πόδια
Και με τα πόδια και με τ' άλογα και μ' αυτοκίνητα
Και τέλος με ιστιοφόρα.

Ζ. Πρεβέρ, Θέαμα και ιστορίες,
μτφρ. Γιάννης Βαρβέρης, Νεφέλη

Άγαλμα με το έμβλημα
της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Στο ποίημα οι μαθητές βγαίνουν από το σχολείο τους και πραγματοποιούν ένα φανταστικό ταξίδι. Ποιες επιθυμίες, όνειρα και ανάγκες αποκαλύπτει η φυγή τους από την πραγματικότητα;
- 2** Τι συνάντησαν τα παιδιά μόλις επέστρεψαν στη γη; Τι συμβολίζει το σπίτι που «προσπαθούσε να ξεφύγει από το χειμώνα»;
- 3** Τα παιδιά έφυγαν με το σιδηρόδρομο και γύρισαν «με τα πόδια και με τ' άλογα και μ' αυτοκίνητα και τέλος με ιστιοφόρα». Τι εμπειρίες αποκόμισαν και πόσο ωφελήθηκαν από αυτό το ταξίδι;

4 Στο ποίημα συναντάμε πολλά εκφραστικά οχήματα, κυρίως μεταφορές, προσωποποιήσεις και εικόνες. Βρείτε και γράψτε αυτά που σας εντυπωσίασαν περισσότερο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Υποθέστε ότι ταξιδεύετε και σεις με το φανταστικό σιδηρόδρομο. Αρχίζοντας από τη λέξη «συναντήσαμε», ας γράψει ο καθένας σας από πέντε στίχους με τα μέρη που επισκεφτήκατε, έτσι ώστε στο τέλος να έχετε φτιάξει το δικό σας ποίημα – φυγή από ό,τι σας καταπιέζει!
- ◆ Γράψτε ένα δικό σας φανταστικό ταξίδι χρησιμοποιώντας (αν θέλετε) έναν τουριστικό οδηγό.

Ζακ Πρεβέρ (1900-1977)

Γάλλος ποιητής. Συνδέθηκε αρχικά με το υπερρεαλιστικό κίνημα, αλλά αποχώρησε από την ομάδα των υπερρεαλιστών το 1930. Εργάστηκε ως ηθοποιός, όμως διακρίθηκε περισσότερο ως σεναριογράφος. Οι κυριότερες ποιητικές του συλλογές είναι: Κουβέντες (1945), Ιστορίες (1946), Θέαμα (1951), Γράμματα απ' τα νησιά Μπαλαντάρ (1952), Βροχή και τον καλό καιρό (1955) κ.ά.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Μια Κυριακή στην Κνωσό

Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από τη μυθιστορηματική αυτοβιογραφία του Νίκου Καζαντζάκη Αναφορά στον Γκρέκο (1961). Στο απόσπασμα ο συγγραφέας - αφηγητής περιγράφει το διαχρονικό μεγαλείο του αρχαίου μινωικού πολιτισμού, την κρητική γη και τους ανθρώπους της.

Για ν' αλλαξοστρατίσω* το νου μου, την άλλη μέρα, Κυριακή, την ώρα που χτυπούσαν οι καμπάνες κι οι χριστιανοί πήγαιναν στον Αϊ-Μηνά να λειτουργηθούν, κίνησα για άλλο εγώ προσκύνημα, να χαιρετήσω την Άγια Κρήτη, που τα χρόνια εκείνα είχε ξεθαφτεί από τα παμπάλαια χώματα της Κνωσού. [...]

Δεξόζερβά μου αμπέλια κι ελιές, ακόμα δεν είχαν τρυγήσει, και τα σταφύλια κρέμουνταν βαριά κι ακουμπούσαν στη γης. Μύριζε ο αγέρας συκόφυλλο. Μια γριούλα πέρασε, στάθηκε, ανασήκωσε από το καλάθι που κρατούσε μερικά συκόφυλλα που το σκέπαζαν, διάλεξε και με φίλεψε* δυο σύκα.

- Με γνωρίζεις, κυρά μου; τη ρώτησα. Με κοίταξε ξαφνιασμένη.

- Όχι, παιδί μου* είναι ανάγκη να σε γνωρίζω για να σε φιλέψω; Άνθρωπος δεν είσαι; Άνθρωπος είμαι κι εγώ* δε φτάνει;

Γέλασε, ένα δροσερό κοριτσίστικο γέλιο, και τράβηξε το δρόμο της κούτσα κούτσα κατά το Κάστρο.*

*ν' αλλαξοστρατίσω: να ξεχαστώ, να αλλάξω περιβάλλον *φιλέψε: κέρασε, πρόσφερε *Κάστρο: το Ηράκλειο

Ἔσταζαν τα δυο σύκα μέλι, ποτέ θαρρῶ δε γεύτηκα
πιο νόστιμα· τα ἔτρωγα και με δρόσιζαν τα λόγια της
γριάς· ἄνθρωπος είσαι, ἄνθρωπος κι εγῶ, φτάνει!

Ἐνας ίσκιος ἔπεσε πλάι στον ίσκιο μου· στράφηκα,
ένας φραγκόπαπας. Με κοίταξε, μου χαμογέλασε:

- Ο αβάς* Μυνιέ, μου ἔπε και μου ἔδωκε το χέρι·
θέλετε να μου κάνετε συντροφιά; Δεν ξέρω ελληνικά·
μονάχα αρχαία: Μήνιν άειδε, θεά, Πηληϊάδω Αχιλῆος...*

- ...ουλομένην, η μυρι' Αχαιοίς άλγε' έθηκε...
εξακολούθησα εγῶ.

Γελάσαμε. Προχωρούσαμε απαγγέλλοντας
τους αθάνατους στίχους. Αργότερα έμαθα πως ο αβάς
ετούτος που γελούσε κι απάγγελνε, κι ανέμιζαν μια
τούφα γκρίζα μαλλιά απάνω από το μέτωπο του, ήταν
ξακουστός για την αγιοσύνη του και για την εξυπνάδα·
πολλούς μεγάλους άθεους στο Παρίσι τους είχε φέρει
στο δρόμο του Θεού. Σύχναζε στον κόσμο, μιλούσε και
χωράτευε* με μεγάλες κυράδες, σπίθες πετούσε
το μυαλό του, μα πίσω από την παιχνιδιάρικη ετούτη
σαλευόμενη επιφάνεια υψώνουνταν βράχος ασάλευτος
κι απόρθητος ο σταυρωμένος Χριστός. Όχι ο σταυρω-
μένος, ο αναστημένος Χριστός.

Ἐτρεχε ο φύλακας να μας υποδεχτεί και να μας
ξηγήσει· ήταν ένας απλοϊκός Κρητικός, με βράκες, με
μια μαγκούρα, πρόσχαρος· τον έλεγαν Δαβίδ· τόσα
χρόνια φύλακας κι οδηγός στην Κνωσό, είχε μάθει
πολλά και μιλούσε για το Παλάτι σαν να ἔταν το σπίτι
του· και μας υποδέχτηκε σαν νοικοκύρης.

*αβάς: καθολικός ιερέας *Μήνιν άειδε...: ο πρώτος
στίχος από το προίμιο της Ιλιάδας *χωράτευε:
αστειευόταν

Πήγε μπροστά, τέντωνε τη μαγκούρα του, μας έδειχνε:

- Να η μεγάλη βασιλικιά αυλή, 60 μέτρα πλάτος, 29 μάκρος· να οι αποθήκες με τα θεόρατα ξομπλιαστά* πιθάρια· εδώ μέσα έβαζε τις σοδειές του ο βασιλιάς και τάιζε το λαό του· βρήκαμε στα πιθάρια κατακάθια από λάδι και κρασί, κουκούτσια από ελιές, κουκάκια, ρεβίθια, σιτάρι, κριθάρι και φακές - όλα είχαν γίνει κάρβουνο από τις πυρκαγιές. [...]

Ξηγούσα τα λόγια του φύλακα στον αβά, κι αυτός είχε καρφώσει τα μάτια του στα πέτρινα σκαλοπάτια του θεάτρου και θα μάχονταν να ξαναφέρει στο φως το θεϊκό παιχνίδι.

Με πήρε από το μπράτσο, προχωρήσαμε.

- Δύσκολο πολύ, μουρμούρισε, να παίζεις με το Θεό και να μην αιματώνεσαι. Σταθήκαμε σε μια τετράγωνη κολόνα από γυαλιστερή γυψόπετρα, που απάνω της ήταν χαραγμένο το ιερό σημάδι, το διπλοπέλεκο. Ο αβάς έσμιξε τα χέρια, λύγισε μια στιγμή το γόνατο και τα χείλια του σάλεψαν, σαν να προσεύχονταν.

Κωνσταντίνος Παρθένης, Πλαγιά

*ξομπλιαστά: με στολίδια

Ξαφνιάστηκα.

- Προσεύχεστε; τον ρώτησα.

- Και βέβαια προσεύχομαι, μικρέ μου φίλε, μου αποκρίθηκε. Κάθε ράτσα και κάθε εποχή δίνει στο Θεό την εδική της μάσκα' μα πίσω απ' όλες τις μάσκες βρίσκεται, σε όλες τις εποχές και σε όλες τις ράτσες, ο ίδιος πάντα Θεός. Σώπασε, και σε λίγο:

- Εμείς έχουμε το σταυρό ιερό σημάδι, οι πιο παλιοί σου πρόγονοι είχαν το διπλοτσέκουρο' μα πίσω από το σταυρό και το διπλοτσέκουρο ξεκρίνω* εγώ και προσκυνώ, αναμερίζοντας* τα εφήμερα* σύμβολα, τον ίδιο Θεό.

Ήμουν τότε πολύ νέος, τη μέρα εκείνη δεν κατάλαβα' ύστερα από χρόνια μπόρεσε το μυαλό μου να χωρέσει και να καρπίσει τα λόγια ετούτα' πίσω απ' όλα τα θρησκευτικά σύμβολα άρχισα κι εγώ να διακρίνω το αμετασάλευτο* αιώνιο πρόσωπο του Θεού' κι ακόμα αργότερα, όταν παραπλάτυνε ο νους, όταν παραθράσεψε* η καρδιά, άρχισα να διακρίνω και πίσω από το πρόσωπο του Θεού, ένα φοβερό ακατοίκητο σκοτάδι, το χάος. Χωρίς να το θέλει, τη μέρα εκείνη στην Κνωσό, ο άγιος αυτός αβάς μου άνοιξε ένα δρόμο, τον πήρα, μα δε στάθηκα όπου θα 'θελε να σταθώ' εωσφορική* περιέργεια με κυρίεψε, προχώρεσα πιο πέρα και βρήκα την άβυσσο.

Καθίσαμε ανάμεσα σε δυο κολόνες' ο ουρανός ήταν πύρινος κι έλαμπε σαν ατσάλι' γύρα από το Παλάτι

*ξεκρίνω: διακρίνω *αναμερίζοντας: παραμερίζοντας, απομακρύνοντας *εφήμερα: πρόσκαιρα *αμετασάλευτο: αμετακίνητο *παραθράσεψε: φούντωσε υπερβολικά (μεταφορικά) *εωσφορική: σατανική

μέσα από τον ελαιώνα, τα τζιτζίκια ξεκούφαιναν τον αέρα· ο φύλακας ακούμπησε στην κολόνα, έβγαλε από τη ζώνη του την καπνοσακούλα κι άρχισε να στρίβει τσιγάρο. Κανένας δε μιλούσε· νιώθαμε πως η στιγμή ετούτη είναι άγια, ο τόπος ετούτος είναι άγιος και μονάχα η σιωπή ταίριαζε. Δυο περιστέρια πέταξαν από πάνω μας και κάθισαν σε μια κολόνα· τα ιερά πουλιά της Μεγάλης Θεάς που λάτρευαν εδώ οι Κρητικοί· άλλοτε τα βλέπουμε να κάθονται απάνω σε μια κολόνα κι άλλες φορές να τα κρατάει η θεά ανάμεσα στα ξεχειλισμένα γάλα βυζιά της.

- Τα περιστέρια... είπα σιγά, σαν να φοβόμουν μην ακούσουν τη φωνή μου, σκιαχτούν και φύγουν από την κολόνα.

Ο αβάς έβαλε το δάχτυλο στο στόμα.

- Σώπα, είπε.

Ο νους μου ξεχείλιζε ρωτήματα, δε μίλησα· πέρασαν πάλι από τα μάτια μου οι εξαίσιες τοιχογραφίες – μάτια μεγάλα, μυγδαλάτα, μαύρες πλεξούδες κυματιστές, βαριές κυράδες ανοιχτοστήθες, με χοντρά φιλήδονα χείλια, πουλιά, φασιανοί και πέρδικες, μαϊμούδες γαλάζιες, βασιλόπουλα με φτερά παγονιού στο κεφάλι, άγριοι άγιοι ταύροι, νιούτσικες ιέρειες με τα μπράτσα περιτυλιμένα με ιερά φίδια, γαλάζια αγόρια σε ανθισμένους κήπους- χαρά, δύναμη, πλούτος μεγάλος, ένας κόσμος όλο μυστήριο, μια Ατλαντίδα που πρόβαλε από το βυθό της κρητικιάς γης, μας κοιτάζει με τεράστια μαύρα μάτια, μα τα χείλια της είναι ακόμα σφραγισμένα.*

Τι κόσμος είναι ετούτος, συλλογιζόμουν, πότε θ' ανοίξει τα χείλια του να μιλήσει; Τι άθλους να 'καμαν και τούτοι οι πρόγονοι, απάνω στο χώμα εδώ που πατούμε;

*σφραγισμένα: κλειστά

Η Κρήτη στάθηκε το πρώτο γιοφύρι ανάμεσα Ευρώπης, Ασίας κι Αφρικής· η Κρήτη φωτίστηκε πρώτη σε όλη την κατασκότεινη τότε Ευρώπη. Κι εδώ η ψυχή της Ελλάδας εξετέλεσε τη μοιραία της αποστολή: έφερε το θεό στην κλίμακα του ανθρώπου. Τα τεράστια ασάλευτα αιγυπτιακά ή ασσυριακά αγάλματα έγιναν εδώ, στην Κρήτη, μικρά, χαριτωμένα, το σώμα κινήθηκε, το στόμα χαμογέλασε, και το πρόσωπο και το μπόι του θεού πήρε το πρόσωπο και το μπόι του ανθρώπου. Μια ανθρωπότητα καινούρια έζησε κι έπαιξε στα κρητικά χώματα, πρωτότυπη, διαφορετικιά από τους κατοπινοὺς Έλληνες, όλο ευκινήσια και χάρη κι ανατολίτικη χλιδή...*

Κοίταζα γύρα τους ήμερους χαμηλούς λόφους, τις αριόφυλλες ελιές, ένα λιγνό κυπαρίσσι που αργολύγιζε ανάμεσα στις πέτρες, αφουγκραζόμουν* το ανάλαφρο αρμονικό κουδούνισμα από κάποιο άορατο γιδόκόπαδο, ανάσαινα το μυρωδάτο αέρα που έρχονταν, καβαλικεύοντας το λόφο, από τη θάλασσα – και θαρρώ πως όλο κι έμπαινε πιο βαθιά μέσα μου και φωτίζονταν το παμπάλαιο κρητικό μυστικό. Δε νοιάζεται αυτό για τα πέρα της γης προβλήματα, παρά για τα καθημερινά, ακατάπαυτα ανανεούμενα, όλο θερμές λεπτομέρειες προβλήματα της επίγειας ανθρώπινης ζωής.

- Τι συλλογιέσαι; με ρώτησε ο αβάς.

- Την Κρήτη... αποκρίθηκα.

- Κι εγώ την Κρήτη, είπε ο σύντροφός μου·

την Κρήτη και την ψυχή μου... Αν ήταν να ξαναγεννηθώ, θα 'θελα να ξαναδώ το φως εδώ στα χώματα ετούτα. Εδώ υπάρχει κάποια μαγεία ακαταμάχητη... Πάμε να φύγουμε.

*χλιδή: πολυτέλεια *αφουγκραζόμουν: άκουγα με προσοχή

Σηκωθήκαμε· ρίξαμε στερνή αργοσάλευτη ματιά στο εξαίσιο όραμα· εγώ θα το ξανάβλεπα, μα ο αβάς αναστέναξε:

- Ποτέ πια... μουρμούρισε.

Κούνησε το χέρι του στις κολόνες, στις αυλές, στις τοιχογραφίες.

- Έχετε γεια, είπε, ένας φραγκόπαπας ήρθε από την άκρα του κόσμου να σας προσκυνήσει, σας προσκύνησε, έχετε γεια!

N. Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο,
Εκδόσεις Ελένης N. Καζαντζάκη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποια κοινά ενδιαφέροντα, εμπειρίες και απόψεις διαπιστώνει ο αφηγητής από τη συνομιλία του με τον αβά Μυνιέ, καθώς περιηγούνται στην Κνωσό;

2 Ο φύλακας του αρχαιολογικού χώρου της Κνωσού υποδέχτηκε και ξενάγησε τους επισκέπτες «σαν νοικοκύρης». Σχολιάστε αυτή την παρομοίωση, με στόχο να αναδείξετε τα συναισθήματα που νιώθει ο απλοϊκός αυτός Κρητικός για τους αρχαίους προγόνους του.

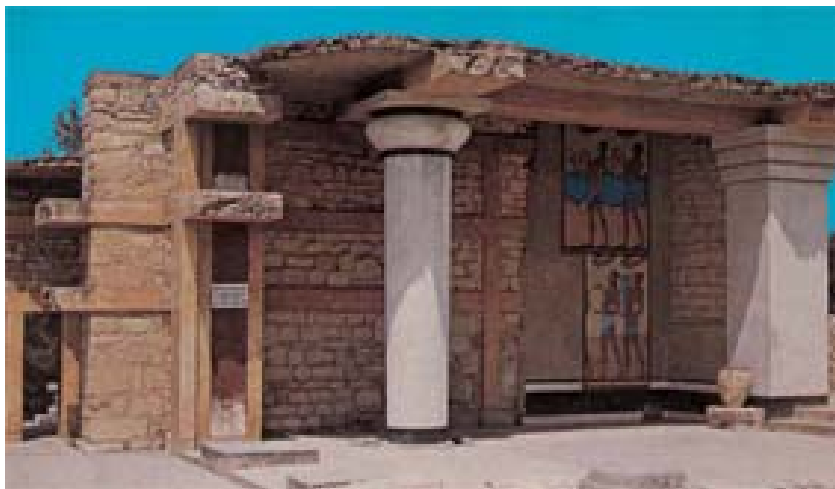
3 Πού οφείλεται η ανυπέρβλητη ομορφιά της Κνωσού, σύμφωνα με τα κριτήρια των δύο περιηγητών; Εντοπίστε τα συγκεκριμένα χωρία όπου ο αφηγητής και ο αβάς εκθέτουν τις απόψεις τους.

4 Με ποιους πολιτισμούς συγκρίνεται ο μινωικός πολιτισμός και σε ποια στοιχεία επικεντρώνεται η σύγκριση αυτή;

5 Ποια στοιχεία από το περιεχόμενο και τη μορφή φανερώνουν τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα του κειμένου;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Ζωγραφίστε μια εικόνα από την Κνωσό, με Βάση την περιγραφή του αφηγητή.
- ◆ Πώς εξηγείται η διατήρηση υπολειμμάτων τροφών μέσα στα μινωικά πιθάρια; Αναζητήστε επιστημονικές εξηγήσεις του φαινομένου, σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Χημείας.

Άποψη από τον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού

ΝΙΚΟΣ – ΑΛΕΞΗΣ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ

Η εξοχική Λευκάδα

Ο συγγραφέας περιηγείται το καλοκαίρι στη Λευκάδα. Αποφεύγει την τουριστική της όψη και κινείται στο εσωτερικό του νησιού, όπου ανακαλύπτει τη φύση και τη γνήσια ομορφιά του. Το κείμενο περιέχεται στη συλλογή αφηγημάτων του Ασλάνογλου, Ταξιδεύοντας στη δροσερή νύχτα (1991).

Αργά το απόγευμα, πλησιάζοντας το νοτιότερο άκρο της Λευκάδας, όλα λάμπουν στο φως. Σαν ένα ηλιοβασίλεμα στο Θερμαϊκό. Δεκάδες χρωματιστά γουιντσέρφινγκ, μεγάλα ιστιοφόρα και βάρκες στην οργανωτική βλάστηση των νερών. Οι ακτές είναι μέσα στο πράσινο.

Ένα χωριό ψαράδων, η Βασιλική, που έχει όμως περισσότερο αγροτικό χαρακτήρα. Στα δεξιά, λίγα πα-αθαλάσσια εστιατόρια και ξενοδοχεία. Αριστερά, η πλαζ, τα θαλάσσια σπορ, μοντέρνα καταστήματα πα-ωτών και φρούτων. Στο τέρμα του ανηφορικού δρόμου που διασχίζει το χωριό, δεκάδες ξενώνες με χαρακτη-ιστική αρχιτεκτονική μορφή μέσα στα σπάρτα,* σε εκτάσεις έρημες. Μια δισκοθήκη* μέσα στο λιβάδι, σ' έναν αχανή κήπο. Τα κάμπινγκ αρχίζουν μετά, δίπλα στη θάλασσα. Τα βράδια φυσάει πάντα ένας άνεμος θερμός, θαλασσινός. Όλα τα μέσα μεταφοράς επι-στρατεύονται από κει προς όλα τα σημεία του νησιού. Οι αποστάσεις εκμηδενίζονται. Ποιος βιάζεται να φτάσει στην πόλη της Λευκάδας με 42 βαθμούς;

*σπάρτα: θαμνώδη φυτά *δισκοθήκη: ντισκοτέκ

Μερικές μέρες στο Νυδρί συμπληρώνουν την κοσμοπολίτικη όψη μιας μεταμορφωμένης Λευκάδας. Διεθνές παραθεριστικό κέντρο, μια προσπάθεια που πολύ γρήγορα καρποφόρησε. Σε τρεις λωρίδες: η παραθαλάσσια με δεκάδες κέντρα φαγητού και αναψυχής. Η άσφαλτος με πολυτελή καταστήματα και λιχουδιές. Μετά τα μεσάνυχτα μεταβάλλεται σε Ταγγέρη.* Ορχήστρες, δισκοθήκες και καλλιτέχνες του τραγουδιού ακούγονται σε πολύ μεγάλο βάθος στην κωμόπολη. Η ίδια αυτή πόλη έχει πολυδαίδαλους δρόμους όπου επαύλεις συνορεύουν με φάρμες, κήπους με οπωροφόρα ή αγροικίες μοντέρνου ρυθμού. Οι υπηρεσίες προσφέρονται αφειδώς.* Τα εκλεκτά πάντα φρούτα είναι ηπειρώτικα. Η τέχνη του νησιού, παραδοσιακή, όπως και οι άνθρωποι. Περιμένουν ασάλευτοι στα κατώφλια τους ξένους.

Το δίλημμα των νεαρών Λευκαδιτών είναι η ανάπτυξη γεωργικών καλλιεργειών επιπέδου με βάση συγκεκριμένα αναπτυξιακά προγράμματα που καταστρώθηκαν. Από την άλλη μεριά, η τουριστική ανάπτυξη του νησιού, κάπως άναρχη στα κέντρα της, ανύπαρκτη τουλάχιστον σε δέκα σημεία μιας λυρικής ομορφιάς ανυπέρβλητης. Τι κουβεντιάζουμε. Έλληνες και ξένοι που κατακλύζουν τα καλοκαίρια το νησί δημιουργούν πρότυπους τρόπους ζωής και συγκρίσεις. Με την άνθηση του τυχαίου και τη χάρη του ευχάριστου, τι να τον κάνεις τον προγραμματισμό; Από το Νυδρί προς την πόλη της Λευκάδας, ο χώρος αποκτά έναν τυπικά αθηναϊκό αστικό χαρακτήρα.

Μα η γνήσια Λευκάδα αρχίζει μόλις αντιλαμβάνεσαι ότι μπήκες πια στο νόημα μιας οργανωμένης πόλης.

*Ταγγέρη: πόλη και σημαντικό λιμάνι του Μαρόκου

*αφειδώς: με αφθονία

Παραδοσιακή Λευκαδίτικη γωνιά

Τα μικρομάγαζα, οι δρόμοι, οι βιοτεχνίες, ένας ολόκληρος κόσμος μιας άλλης ομορφιάς, θα 'λεγες πως αλλάζει πρόσωπο σε κάτι που θα μπορούσε να γινόταν και δε γίνεται. Αυτή η αίσθηση δίνεται σ' όλα τα νησιώτικα κέντρα. Σαν να μην ανησυχεί κανέναν απολύτως τίποτα. Κι όμως, όταν περιπλανιέσαι σε μια άδεια καλοκαιρινή Λευκάδα, πολύ γεωμετρικά ρυμοτομημένη* και μοντέρνα προς την ηπειρωτική γη, καταλαβαίνεις τη συνεχή μεταμόρφωση. Χρειάζομαι μια πολιτιστική σελίδα για να γράψω για την ίδια την πόλη και την καλοκαιρινή ερήμωση. Ή μάλλον μια πολιτιστική ταινία ημίωρη. Οι οδηγοί* λένε λίγα πράγματα. Τα υπόλοιπα μαντεύονται υποδορίως.*

N. -A. Ασλάνογλου, Ταξιδεύοντας
στη δροσερή νύχτα, Ύψιλον

***ρυμοτομημένη**: πόλη διαιρεμένη σε οδούς και τμήματα ***οι οδηγοί**: τουριστικοί οδηγοί ***υποδορίως**: κάτω από το δέρμα, εδώ μεταφορικά, κάτω από την επιφανειακή όψη των πραγμάτων

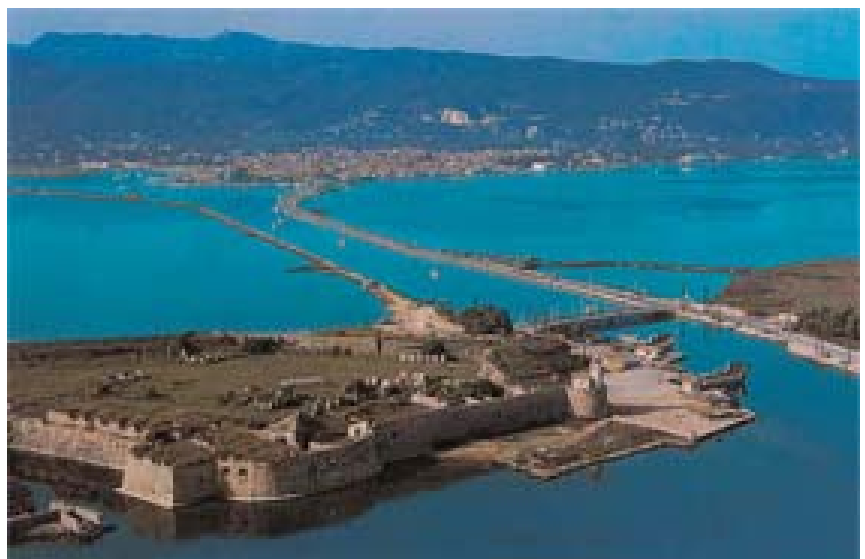
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιες εικόνες από τη ζωή του νησιού δείχνουν ότι η περιήγηση του Ασλάνογλου στη Λευκάδα πραγματοποιήθηκε σε εποχή καλοκαιρινών διακοπών;
- 2** Πώς παρουσιάζει ο συγγραφέας το δίλημμα των νεαρών Λευκαδιτών σχετικά με την ανάπτυξη του τόπου και την επαγγελματική τους δραστηριότητα; Σε ποιες επιλογές φαίνεται ότι καταλήγουν οι περισσότεροι και γιατί;
- 3** Γιατί ο αφηγητής ονομάζει «γνήσια Λευκάδα» την «οργανωμένη πόλη»;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Μελετήστε έναν ταξιδιωτικό οδηγό και εντοπίστε αν περιέχει πληροφορίες για τις καθημερινές συνθήκες ζωής των κατοίκων της περιοχής (οικονομία, επαγγέλματα, έθιμα κ.ά.).
- ♦ Ζωγραφίστε δύο εικόνες της ίδιας παραλίας. Η μία να δείχνει την παραλία τον Αύγουστο και η άλλη το Δεκέμβριο.

Η πόλη
της Λευκάδας
και το φρούριο
της Αγίας Μαύρας

ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ

Τόκιο

Το ταξίδι του Κάσδαγλη στην Ιαπωνία πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1980, την εποχή δηλαδή που η μεγάλη ανάπτυξη των συγκοινωνιών άρχισε να διευκολύνει σημαντικά τα ταξίδια και τον τουρισμό. Αν και οι χώρες της Άπω Ανατολής είναι μακρινοί προορισμοί για τον Έλληνα και Ευρωπαίο ταξιδιώτη, ασκούσαν πάντοτε έντονη γοητεία εξαιτίας της διαφορετικής από τη Δύση πολιτισμικής τους παράδοσης. Το απόσπασμα που επιλέξαμε από την ταξιδιωτική περιγραφή της Ιαπωνίας αναφέρεται στην απόλαυση του φαγητού, θέμα ενδιαφέρον για τον αναγνώστη του 1988, έτος κυκλοφορίας του βιβλίου του Κάσδαγλη Δρόμοι της στεριάς και της θάλασσας.

Η Ιαπωνία είν' εντυπωσιακή, κι η αίσθηση αυτή ξεκινάει από τ' αεροδρόμιο, μόλις φτάνεις. Η σωστή οργάνωση στην αίθουσα υποδοχής δεν επιτρέπει κανένα λάθος, καμία παρεξήγηση. Ο επιβάτης θα περάσει τον υγειονομικό έλεγχο, τον τελωνειακό και τα διαβατήρια, δίχως να προλάβει να σκεφτεί τις πιθανές δυσκολίες. Οι υπάλληλοι σου δίνουν την αίσθηση πως περιμένουν ακριβώς εσένα, να σ' εξυπηρετήσουν. Όσο να ξεμπερδέψεις τις σύντομες διαδικασίες για να σε δεχτούνε στην Ιαπωνία οι αποσκευές είναι κιάλας πάνω στην κορδέλα,* και στριφογυρίζουνε. Στην Ιαπωνία όλα δουλεύουνε σαν καλολαδωμένη μηχανή.

* κορδέλα: ιμάντας που μεταφέρει τις αποσκευές

Βγαίνοντας, καλά θα κάνεις να πάρεις το λεωφορείο ως το τέρμιναλ.* Η διαδρομή είναι μεγάλη, μιάμιση ώρα και βάλε, κι η ταρίφα για το ταξί περισσότερο από τρεις χιλιάδες δραχμές. Το ταξί στην Ιαπωνία είναι ίσως τέσσερις φορές πιο ακριβό από την Ελλάδα.

Φτάνω αργά στο ξενοδοχείο, κοντά στα μεσάνυχτα, μα έχω την αίσθηση πως το Τόκιο είναι μια πόλη νεκρή. Οι δρόμοι έρημοι, τα μαγαζιά κλειστά, οι επιγραφές σκοτεινές. Το Τόκιο, από τις μεγαλύτερες πόλεις στον κόσμο, είναι μια βιομηχανική πόλη με περιορισμένη νυχτερινή ζωή.

Το ξενοδοχείο είναι μεγάλο, εμπορικό, τυποποιημένο. Οι υπάλληλοι στην υποδοχή συνεχίζουν τη δουλειά, αδιάφοροι για την παρουσία μου. Λέω σε κάποιον πως έχω κλείσει δωμάτιο, κι αμέσως αλλάζει το σκηνικό. Βιάζεται να μ' εξυπηρετήσει, χαμογελαστός, πρόθυμος.

Πρώτη εμπειρία: στην Ιαπωνία μην περιμένεις να σε ρωτήσουν. Πρέπει να ζητήσεις κάτι, για να ενδιαφερθούν. [...]

Στο ξενοδοχείο αλλάζω τα βρεμένα ρούχα μου, κάνω κι ένα ζεστό μπάνιο, καλού κακού. Δεν έχω φάει μετά το πλούσιο πρωινό, και πεινάω σαν λύκος. Στο ξενοδοχείο έχει δυο παραδοσιακά εστιατόρια, ένα δυτικό, και την καφετερία. Θα φάω γιαπωνέζικα, να δω πώς είναι.

Στο εστιατόριο, η περιπέτεια της συνεννόησης. Στον περιποιητικό μετρ,* που σιμώνει,* μιλάω αγγλικά. Θέλω να φάω γιαπωνέζικα, του λέω, μα δεν καταλαβαίνω τίποτα απ' τη γιαπωνέζικη κουζίνα, και τον παρακαλώ να μου διαλέξει το μενού. Χαμογελάει αμήχανα,

*τέρμιναλ: τελευταίος σταθμός

*μαιτρ: αρχισερβιτόρος *σιμώνει: πλησιάζει

και τον παρεξηγώ, νομίζω πως δεν κατάλαβε. Ρωτάω αν υπάρχει κάποιος να μιλάει αγγλικά, για να συνεννοηθώ. Απαντά πως μιλάει αγγλικά, και με προσκαλεί μαζί του, να διαλέξω. Αποφεύγει την ευθύνη να διαλέξει για λογαριασμό μου, έστω κι αν τον βεβαιώνω πως, αν δε μ' αρέσει το φαγητό, δικό μου λάθος.

Η εκλογή στην Ιαπωνία δε γίνεται στην κουζίνα, μα στη βιτρίνα του μαγαζιού. Εκθέτουν όλα τα φαγητά του μενού, φτιαγμένα με πορσελάνη, με τις τιμές τους δίπλα, για να μην ξαφνιαστείς στο λογαριασμό. Τα πιάτα που μου δείχνει έχουν κρέας ωμό, ψάρι ωμό, και θαλασσινά, κι όλα τα συνοδεύουν πολλά χορταρικά,μανιτάρια, κρεμμύδια, μακαρόνια, και δε θυμάμαι τι άλλο.

Το κρέας και το ψάρι, ωμά, με κάνουν και διστάζω, και διαλέγω τα θαλασσινά. Παρόλο που διαλέγω μόνος μου ο μετρ κοντοστέκεται, μου εξηγεί πώς τα βράζουν, και δεν ξέρει αν θα μ' αρέσουν. Επιμένω, το ωμό κρέας και το ψάρι τα φοβάμαι περισσότερο, κι ας λέει ό,τι θέλει ο μετρ.

Η περιποίηση είναι πριγκιπική. Τρεις κοπέλες με κιμονό* με βολεύουνε σ' ένα τραπεζάκι, ρωτάν αν πρέπει να μου φέρουν τα ορεκτικά, που συνοδεύουν κάθε γιαπωνέζικο τραπέζι. Βέβαια, όλα.

Οι κοπέλες μού φέρνουν ένα σωρό μπολ με περίεργα φαγητά, που δεν καταλαβαίνω, λογιώ λογιώ σάλτσες, και τ' απαραίτητο ωμό κρέας και το ψάρι που τόσο πάσκισα ν' αποφύγω. Αρνιέμαι το πιρούνι που μου φέρνουν, και πιάνω ένα φαρδύ ξυλαράκι, μέσα σ' ένα πιάτο. Το χρησιμοποιώ για κουτάλι, και τσακώνω έναν από τους μεζέδες που μου φέρνουν. Γελάν όλοι, κι επεμβαίνει ο μετρ. Με μια γρήγορη κίνηση

* κιμονό: γιαπωνέζικη γυναικεία ενδυμασία

χωρίζει το φαρδύ ξυλαράκι σε δυο στενά, μου δείχνει πώς να τα κρατήσω, για να τσακώνω το φαΐ.

Η μεγαλύτερη σερβιτόρα, μεσόκοπη, μ' επίσημο μαύρο κιμονό, αναλαβαίνει να με περιποιηθεί. Μου δείχνει πώς ν' ανακατέψω τις σάλτσες, ποια πηγαίνει με το ψάρι, ποια με το κρέας, τι ταιριάζει στους άλλους μεζέδες. Το ωμό κρέας και το ψάρι γλιστράν από τα ξυλαράκια μέσα στη σάλτσα, μα τελικά τα καταφέρνω. Παρά το δισταγμό μου, στην αρχή, τα τρώω μ' ευχαρίστηση.

Στο μεταξύ μου φέρνουν ένα μάτι με αέριο, το συνδέουνε στο τραπέζι μου. Βάζουν πάνω ένα πήλινο τσουκάλι με νερό, κι η σερβιτόρα, χαμογελαστή, ρίχνει μέσα στο νερό που βράζει, λίγα λίγα, τα χορταρικά και τα θαλασσινά, και τα κομμάτια το ψάρι, κι ό,τι άλλο βρίσκεται στο πιάτο. Τρώω μέσα από ένα μπολ, και μου το γεμίζει συνέχεια απ' το τσουκάλι. Χρησιμοποιεί δυο μακριά ξυλαράκια για σερβίρισμα, σκαλισμένα και λακαρισμένα, πολυτελή. Τα δικά μου, πρόχειρα, θα πεταχτούνε μετά τη χρήση. Κάθε τόσο με σερβίρει σάκι, το γιαπωνέζικο ρακί, που το ζεσταίνουνε για να το πιουν.

Σαλάτα θαλασσινών

Το πιάτο είναι τεράστιο, όχι όμως βαρύ. Το αποτέλεσμα είναι, πεινασμένος καθώς είμαι, άλλωστε οι Γιαπωνέζοι δε δίνουν ψωμί. Το ίδιο το φαγητό θα το 'λεγα άγευστο, αν δεν ήταν οι πικάντικες σάλτσες.

Η σερβιτόρα μου, αφού ψαρέψει και το τελευταίο χορταρικό, και το τελευταίο μακαρόνι μέσα από το τσουκάλι, μου σερβίρει ύστερα και το νερό, να το πιω για κονσομέ.* Δεν έχει άδικο, είναι νόστιμο, τόσα πράγματα έχουνε βράσει μέσα.

Στο παραδοσιακό εστιατόριο με περιποιηθήκανε σαν να 'μουν πρίγκιπας, κι ύστερα με βάλαν να πληρώσω για την περιποίηση· λογικό. Ο λογαριασμός έξι χιλιάδες γιεν, κάπου χίλιες διακόσιες δραχμές.

Μια δεύτερη εμπειρία: στην Ιαπωνία έχει περισσότερη σημασία ο τρόπος που θα σε σερβίρουν, από το ίδιο το φαΐ.

N. Κάσδαγλης, Δρόμοι της στεριάς
και της θάλασσας, Κέδρος

*κονσομέ: ζωμός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Τι εντυπωσιάζει τον αφηγητή μόλις φτάνει στο αεροδρόμιο του Τόκιο;
- 2 Ποια στάδια ακολουθεί η ιεροτελεστία του φαγητού στο Τόκιο; Τι εξυπηρετεί αυτή η εθιμοτυπία;
- 3 Ο αφηγητής, περιγράφοντας τις συνήθειες των κατοίκων του Τόκιο, ουσιαστικά συγκρίνει τον ανατολίτικο με τον ελληνικό τρόπο ζωής. Ποιες διαφορές ανάμεσα στους δύο κόσμους εντοπίζει;

4 Με ποια αφηγηματική τεχνική (είδος αφήγησης, τύπος του αφηγητή) ο συγγραφέας εκθέτει τις εμπειρίες του και ποιοι αφηγηματικοί τρόποι (αφήγηση, διάλογος, μονόλογος, περιγραφή, σχόλιο κ.λπ.) υπερτερούν στο απόσπασμα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Αν ζείτε σε πόλη όπου υπάρχουν ιαπωνέζικα εστιατόρια, δοκιμάστε τη μαγειρική τους. Αν όχι, βρείτε με τη βοήθεια της καθηγήτριας της Οικιακής Οικονομίας μια συνταγή παραδοσιακού ανατολίτικου φαγητού και παρασκευάστε ένα γεύμα!
- ◆ Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα της ιαπωνικής πρεσβείας στην Ελλάδα (www.gr.emb-japan.go.jp/portal/el/index.htm) και συγκεντρώστε πληροφορίες για την Ιαπωνία, με έμφαση στα κυριότερα διακριτικά γνωρίσματα του πολιτισμού της (τοπική παράδοση, φαγητά, ενδυμασία κ.ά.).

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ

- Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ
- Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ • ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ • ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Γιάννης Ψυχοπαίδης, Ο πατέρας λείπει στη Γερμανία

Στην ενότητα που ακολουθεί ανθολογούνται λογοτεχνικά κείμενα που έχουν ως θέμα τους την αποδημία, τον καημό της ξενιτιάς, τον ελληνισμό έξω από τα σύνορα, τη Μικρασιατική καταστροφή και την προσφυγιά. Αν και τα ανθολογημένα κείμενα προέρχονται από διαφορετικές περιόδους της ελληνικής λογοτεχνίας (δημοτικό τραγούδι, μεσοπολεμική, μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία) και ποικίλλουν ως προς τα εκφραστικά μέσα και τη γλώσσα που

χρησιμοποιούν, έχουν ως κοινό στοιχείο τους τα έντονα συναισθήματα που εκφράζουν. Τα συναισθήματα αυτά οφείλονται στην οδυνηρή απώλεια που οι ήρωες των κειμένων βιώνουν. Τα κείμενα που ακολουθούν μας δείχνουν -και ίσως μας διδάσκουν- ότι η έννοια της πατρίδας δεν είναι κάτι το γενικό και αφηρημένο. Αντίθετα, πρόκειται για κάτι το συγκεκριμένο και απτό: για τα βιώματα της παιδικής μας ηλικίας, τα συγγενικά μας πρόσωπα, τους φίλους μας, τη μητρική μας γλώσσα, το οικείο φυσικό τοπίο, τους γλυκούς καρπούς της γης.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τα ταξίδια σε ξένες χώρες, η αποδημία, ο εκπατρισμός, η μετανάστευση είναι από τα αρχαία χρόνια ως τον εικοστό αιώνα χαρακτηριστικά φαινόμενα της ελληνικής κοινωνικής ζωής. Η απομάκρυνση του Έλληνα από την πατρική γη όχι μόνο δεν τον κάνει να ξεχάσει τον τόπο του, αλλά, αντίθετα, γεννά μέσα του τη νοσταλγία (νόστος + άλγος), τον πόθο του γυρισμού, τον οποίο εκφράζει με τα τραγούδια. Στην κατηγορία των «τραγουδιών της ξενιτιάς» ανήκουν τα παρακάτω δημοτικά τραγούδια, τα οποία εκφράζουν τις δύο πλευρές του πόνου: στο πρώτο τραγούδι ο ξενιτεμένος περιγράφει τους καημούς και τις στερήσεις που βιώνει στην ξενιτιά, ενώ στο δεύτερο η αγαπημένη του εκφράζει την απόγνωση και τη θλίψη που της προξενεί ο ξενιτεμός του άντρα της.

Θέλω να πα στην ξενιτιά

Θέλω να πα στην ξενιτιά να κάμω τριάντα ημέρες και η ξενιτιά με γέλασε και κάνω τριάντα χρόνους. Περικαλώ σε, ξενιτιά, αρρώστια μη μου δώσεις. Η αρρώστια θέλει πάπλωμα, θέλει παχύ στρωσίδι, θέλει μανούλας γόνατα, θέλ' αδερφής αγκάλες, θέλει πρώτες ξαδέρφισσες να κάθονται κοντά σου, θέλει και σπίτι να είν' πλατύ, να στρώνει, να ξιστρώνει. Όσο 'χει ο ξένος την υγεία, ούλοι τον αγαπάνε. Μα 'ρθε καιρός κι αρρώστησε βαριά για να πεθάνει κι ο ξένος αναστέναξε και η γης αναταράχτη:

- Να είχα νερ' απ' τον τόπο μου
και μήλ' απ' τη μηλιά μου,
σταφύλι ροδοστάφυλο απ' την κληματαριά μου.

Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς,
επιμέλεια G. Saunier, Ερμής

Ξενιτεμένο μου πουλί

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ 'χω τον καημό σου.
Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδίσω;*
Μήλο αν σου στείλω σέπεται,* τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει.*
Να στείλω με τα δάκρυά μου μαντίλι μουσκεμένο,
τα δάκρυά μου είναι καυτερά, και καίνε το μαντίλι.
Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδίσω;

Σηκώνομαι τη χαραυγή, γιατί ύπνο δεν ευρίσκω,
ανοίγω το παράθυρο, κοιτάζω τους διαβάτες,
κοιτάζω τις γειτόνισσες και τις καλοτυχίζω,
πώς ταχταρίζουν* τα μικρά και τα γλυκοβυζαίνουν.
Με παίρνει το παράπονο, το παραθύρι αφήνω,
και μπαίνω μέσα, κάθομαι, και μαύρα δάκρυα χύνω.

Ν.Γ. Πολίτη, Δημοτικά τραγούδια, Γράμματα

Γιώργος Σικελιώτης, Γυναίκα στο παράθυρο

*να σου προβοδίσω: να σου δώσω αποχαιρετιστήριο
δώρο *σέπεται: σαπίζει *μαραγκιάζει: μαραίνεται
*ταχταρίζουν: χορεύουν στην αγκαλιά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Θέλω να πα στην ξενιτιά

- 1** Σε ποιες περιπτώσεις, σύμφωνα με το τραγούδι, ο ξενιτεμένος νιώθει εντονότερα την ανάγκη να βρίσκεται κοντά στην οικογένειά του και γιατί;
- 2** Ποια επιθυμία εκφράζει ο ξενιτεμένος λίγο πριν πεθάνει; Σχολιάστε τη.
- 3** Βρείτε σε ποια σημεία του τραγουδιού μιλά ο ξενιτεμένος και σε ποια ο αφηγητής. Ποιο αισθητικό αποτέλεσμα δημιουργεί αυτή η εναλλαγή;
- 4** Μελετήστε το δημοτικό τραγούδι που ακολουθεί. Ποιες ομοιότητες έχει με το τραγούδι «θέλω να πα στην ξενιτιά»;

Στα ξένα μην πεθάνω

Παρακαλώ σε, μοίρα μου, να μη με ξενιτέψεις,
πάλι και ξενιτέψεις με, στα ξένα μην πεθάνω,
γιατί είδα με τα μάτια μου τα ξένα πώς τα θάφτουν,
δίχως λιβάνι και κερί, δίχως παπά και ψάλτη
κι αλάργα από την εκκλησιά.

Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς,
επιμέλεια G. Saunier, Ερμής

Ξενιτεμένο μου πουλί

- 1** Το τραγούδι οργανώνεται σε δύο στροφικές ενότητες. Ποιο πρόσωπο μιλά και ποιο πρόβλημα εκθέτει στην καθεμιά από αυτές;

2 Βρείτε και μελετήστε στην πρώτη ενότητα το σχήμα της αντίθεσης και το σχήμα της επανάληψης. Ποιο αισθητικό αποτέλεσμα δημιουργούν;

3 Ποια συγγενική σχέση νομίζετε ότι έχει το πρόσωπο που μιλά με τον ξενιτεμένο; Αιτιολογήστε την άποψή σας κάνοντας αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Απευθυνθείτε στη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (Αχαρνών 417, τηλ. 210 2597533, <http://www.ggae.gr>), προκειμένου να βρείτε πληροφορίες και στοιχεία σχετικά με τους Έλληνες που ζουν και εργάζονται σήμερα στο εξωτερικό. Εξετάστε με ποιον τρόπο διατηρούν τους δεσμούς τους με την πατρίδα τους.

♦ Αν έχετε στην οικογένεια ή στο φιλικό σας περιβάλλον ανθρώπους που υπήρξαν ή είναι μετανάστες, συνομιλήστε μαζί τους για να μάθετε τις συνθήκες ζωής τους, τον τρόπο με τον οποίο διατηρούν την παράδοσή τους και την οργάνωσή τους σε κοινότητες.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το τρίτο κεφάλαιο του μυθιστορήματος Το διπλό βιβλίο (1976) του Δημήτρη Χατζή. Το πρόσωπο που αφηγείται είναι ο Κώστας, ένας φτωχός Έλληνας μετανάστης που ζει και εργάζεται ως βιομηχανικός εργάτης στη Γερμανία, στη δεκαετία του 1960. Στο απόσπασμα διηγείται τι κάνει τα βράδια, όταν έχει τελειώσει τη δουλειά του στο εργοστάσιο (το ΑΟΥΤΕΛ, ένα εργοστάσιο που κατασκευάζει λάμπες αυτοκινήτων) και επιστρέφει στο φτωχικό δωμάτιό του, στο σπίτι της Φράου Μπάουμ. Σε κάποια σημεία του αποσπάσματος ο Κώστας απευθύνεται σ' ένα άλλο πρόσωπο- το πρόσωπο αυτό είναι ένας συγγραφέας που θέλει να γράψει την ιστορία της ζωής του Κώστα.

Για να πάω το πρωί στο εργοστάσιο παίρνω το μετρό, παίρνω και λεωφορείο, αλλιώς δεν προφταίνω. Το βράδυ όμως άμα σκολάσω, πάω με τα πόδια, χειμώνα και καλοκαίρι. Για να φτάσω στο σπίτι πρέπει να περάσω από το κέντρο της πόλης, τη μεγάλη τη λεωφόρο, με τις ρεκλάμες,* τα καταστήματα, τα μπαρ, τις βιτρίνες. Τα φώτα της έχουν ανάψει. Κι αν θέλεις να ξέρεις, εγώ πολύ τ' αγαπάω τα φώτα της πόλης. Περισσότερο από τον ήλιο της μέρας. Είναι, λέω κάποτε

*ρεκλάμα: φωτεινή διαφήμιση

με το μικρό το μυαλό μου, τα νέα μας μάτια, του δικού μας του κόσμου του σημερινού. Τα ηλεκτρικά τα φώτα τα βλέπουν καλύτερα.

Η λεωφόρος έρχεται κάθετα στη Μύλλερ-στράσσε που βρίσκεται το κατάστημα το δικό μας. Περνώντας αποκεί στέκομαι μια στιγμή και κοιτάζω πάλι τη βιτρίνα του – κάθε βράδυ την κοιτάζω. ΑΟΥΤΕΛ απάνω με νέον* και μέσα στη βιτρίνα του όλες οι λάμπες που φκιάχνουμε, μικρές και μεγάλες, αναμμένες γύρω γύρω σαν να 'ναι κανένα χριστουγεννιάτικο δέντρο. Στέκομαι και τις κοιτάζω. Σκέφτομαι πως όλες οι λάμπες αυτές, όλες όσες έρχονται σ' αυτό το κατάστημα, μικρές και μεγάλες, κόκκινες, άσπρες ή πράσινες, έχουν όλες περάσει από τις δικές μου τις πλάτες. Κοιτάζω, λοιπόν, σαν να κοιτάζω, να ψάχνω μέσα τον εαυτό μου. Κάπου, λέω, πρέπει να βρίσκεται μέσα κι αυτός. Κάνω πάλι λογαριασμούς. Δέκα δεκαπέντε εργοστάσια μας δίνουν τα προϊόντα τους έτοιμα για να γίνει ένα λαμπάκι των δύο κηρίων.* Είμαστε δηλαδή διακόσιες χιλιάδες άνθρωποι. Βάλε και τις πρώτες ύλες – είμαστε όλος ο κόσμος μέσα σ' αυτό το λαμπιόνι των δύο κηρίων. Και μας χωράει. Το 'δα σ' ένα φιλμ την περασμένη βδομάδα, που πήγαμε σινεμά με κάτι Ρωμιούς. Μας έδειχναν μια στάλα νερό κι εκατομμύρια μικρόβια μέσα. Στέκομαι, λοιπόν, και γω κάθε βράδυ μπροστά σ' αυτή τη βιτρίνα. Από μέσα το δικό μου το μικροβιάκι πρέπει να με βλέπει κολοσσό σε τεράστια μεγέθυνση. Απέξω βλέπω τον εαυτό μου στην πραγματική του διάσταση μέσα σ' αυτό το μίνι λαμπιόνι.

*νέον: (γαλλική λέξη) χημικό στοιχείο της ομάδας των ευγενών αερίων που λειτουργεί ως μέσο φωτισμού

*κηρίο: μονάδα μέτρησης της έντασης του ηλεκτρικού φωτός

Αφήνω το κατάστημα, μπαίνω στη λεωφόρο.

Στην αρχή που πρωτόρθα – τα ίδια με το ΑΟΥΤΕΛ – νόμιζα τότε πως έχει πολλά να χαζέψει κανένας στη λεωφόρο. Περίμενα δηλαδή κάθε βράδυ πως κάτι θα γίνει. Τώρα το ξέρω βέβαια το λάθος μου. Εδώ ποτέ δε γίνεται τίποτα. Δεν έχει ποτέ φασαρία, καβγάδες, να γίνει αναστάτωση, ταραχή. Σπάνια, σπανιότατα κανένα δυστύχημα μόνο. Όλα πάνε με την ίδια τάξη που πήγαν και χτες – σαν να 'ναι κάπου μια αόρατη τροχαία που τα 'χει βάλει στη ρέγουλα*: Τάκα-τάκα στο εργοστάσιο. Τίκι-τίκι, τίκι-τίκι το ρολογάκι στη λεωφόρο.

Βάζω τα χέρια μου και τα δυο στις τσέπες του παντελονιού μου, με το σακάκι πίσω ανασηκωμένο – κακή συνήθεια μου λένε και δεν την κόβω – παίρνω

**Βλάσης Κανιάρης, Εγκατάσταση
από την περιοδεύουσα έκθεση στη Δυτική Γερμανία
«Gastarbeiter - fremdarbeiter»**

*** ρέγουλα: τάξη, ευταξία, μέτρο**

τη λεωφόρο, την περπατάω, με το κεφάλι σκυμμένο, σαν κάτι να ψάχνω να βρω.

Άνθρωποι, κόσμος πολύς, περνάνε δίπλα μου, πάνε μαζί μου. Και πάω και γω – ο δρόμος μάς πάει, η λεωφόρος, κάτω απ' τα φώτα της. Τους κοιτάζω. Όλοι τους, λέω, πηγαίνουνε κάπου, έχουνε κάπου να πάνε. Εγώ είμαι εδώ, στη λεωφόρο, στην άσφαλτο, περισσότερο απ' όλους. Δε με περιμένει κανένας εμένα, δεν έχω πουθενά που να θέλω να πάω, να γυρίσω κάπου. Σαν να 'ναι το σπίτι μου εδώ, εδώ κι η πατρίδα μου, το κανένα σπίτι μου, η καμιά μου πατρίδα. Λένε στο καφενείο και για τους άλλους – πως ξένοι γινήκαμε όλοι στις μεγάλες αυτές πολιτείες. Αν είναι έτσι, λέω τότες εγώ – εγώ, λοιπόν, πρέπει να 'μαι ο πιο γνήσιος πολίτης της πολιτείας των ξένων, ο ιθαγενής. Και να φροντίσεις εσύ, κύριε συγγραφέα, να μου βάλουνε κάποτε και μια πλάκα* στο σπίτι της Φράου Μπάουμ, από την πίσω μεριά, της αυλής, πως εδώ κατοίκησε κάποτε ο ξενότερος απ' όλους τους ξένους της πολιτείας των ξένων.

Δ. Χατζής, Το διπλό βιβλίο,
Το Ροδακίό

*πλάκα: επιτύμβια πλάκα, η μαρμάρινη πλάκα που τοποθετείται σε τάφο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Για ποιους λόγους ο Κώστας αισθάνεται μεγάλη ψυχική και κοινωνική αποξένωση;
- 2** Τι είναι αυτό που κάνει τον Κώστα να παρομοιάζει τον εαυτό του, τώρα που ζει κι εργάζεται στη Γερμανία, με ένα «μικρόβιο»;
- 3** Στο τέλος του αποσπάσματος ο Κώστας συμπυκνώνει με ειρωνικό τρόπο το νόημα της ζωής του στη φράση: «[...] εδώ κατοίκησε κάποτε ο ξενότερος απ' όλους τους ξένους της πολιτείας των ξένων». Τι πιστεύετε ότι προκάλεσε αυτή την πικρή διαπίστωση του Κώστα;
- 4** Ο Κώστας είναι ένα απλοϊκό πρόσωπο, με λαϊκή καταγωγή. Εντοπίστε λέξεις και φράσεις του κειμένου στις οποίες φαίνεται αυτό.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Δείτε το εικαστικό έργο του Βλάση Κανιάρη και εξηγήστε τη σύνδεση του με τη ζωή του Κώστα, όπως αυτή περιγράφεται στο απόσπασμα του Δ. Χατζή.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

Η επιστροφή του Αντρέα

Το μυθιστόρημα του Ηλία Βενέζη Γαλήνη (1939) έχει ως θέμα του την εγκατάσταση μιας ομάδας προσφύγων στην Ανάβυσσο της Αττικής, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Στον αγώνα για επιβίωση σε έναν άγνωστο και άγονο τόπο η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο συνυπάρχει με τη νοσταλγία για τις χαμένες πατρίδες και την αγωνία για την τύχη εκείνων που έμειναν κρατούμενοι στα καταναγκαστικά τάγματα εργασίας της Ανατολής. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Αντρέας, που γύρισε σώος ύστερα από δεκατέσσερις μήνες ομηρίας, κρύβει την πικρή αλήθεια από τη μάνα του Άγγελου, του φίλου του που πέθανε πριν να χαρεί τη μέρα της επιστροφής.

Πλησιάζανε οι ΦωκIANOΙ* λαχανιασμένοι, στο απάνω χωριό, που είχαν οι άλλοι πρόσφυγες, οι Ανατολίτες, όταν σταματήσανε μονομιάς.

Ένας, μονάχος, ολομόναχος άνθρωπος πρόβαλε στο μονοπάτι. Είχε σκεπασμένο με τσουβάλια το κορμί του, το πρόσωπο του ήταν κίτρινο, ήταν ολομόναχος κι από πίσω του τρέχανε σκυλιά και τον γάβγιζαν, κι από πίσω του ήταν οι λόφοι.

Σκιά θανάτου σκέπασε μονομιάς το κοπάδι των ΦωκIANΩΝ, ώσπου μια φωνή είπε με δέος:
- Αυτό είναι!

*ΦωκIANOΙ: πρόσφυγες από το χωριό Φωκές της Μικράς Ασίας. Έχτισαν στην Ανάβυσσο το σημερινό συνοικισμό Νέα Φώκαια

Κι ολοένα «αυτό» ερχόταν, μαζί με τα σκυλιά και με τους λόφους. Ύστερα ακούστηκε ένα μούρμουρο κι ύστερα ακούστηκε η φωνή του ξένου:

- Η μητέρα μου είναι εδώ;...

Τότε, αναγνωρίζοντας τη φωνή του, όλο το κοπάδι έπεσε πάνω του, φωνάζοντας:

- Είναι ο Αντρέας! Είναι ο Αντρέας της κυρά Σοφούλας!

Κι ύστερα άρχισαν να τον πνίγουν στα ρωτήματα:

- Μην είδες τον τάδε; Μην είδες τον τάδε;

Σαν φοβισμένο ζο, κάτω απ' το κύμα των ανθρώπων, μурμουύριζε, σαν να ζητούσε έλεος:

- Δεν ξέρω τίποτα... Δεν ξέρω τίποτα...

Άρχισαν να βαδίζουν προς την Ανάβυσσο, ο αιχμάλωτος όδευε πρώτος και το πλήθος ακολουθούσε. Πλάι του έτρεχε λαχανιασμένος ο γιατρός Βένης.*

- Είναι ακόμα μακριά; ρώτησε ο Αντρέας μια στιγμή το γιατρό, γεμάτος αγωνία! Για όνομα του Θεού! Να φτάσουμε! Να φτάσουμε!

- Θα φτάσουμε, παιδί μου, θα φτάσουμε, έλεγε ο γιατρός. Να τα καλύβια μας, φαίνονται. Μπορείς να λες στους ανθρώπους ένα «ναι» ή ένα «όχι», αν είδες κανένα δικό τους...

Ένα «ναι» ή ένα «όχι» – πόσο απλά, λοιπόν, είναι όλα εδώ...

- Η Άννα* ζει; ρώτησε μια στιγμή, μες στην αγωνία του, το αγόρι.

- Ναι, ζει. Εδώ είναι. Εδώ είναι κι η μητέρα του Άγγελου. Μαζί με κείνον δεν ήσαστε, όταν σας πιάσανε;

Τότε το παλικάρι έκανε ένα βίαιο κίνημα, σαν να ξυπνούσε από εφιάλτη.

*γιατρός Βένης: ένα κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος *Άννα: η κόρη του γιατρού

- Τι είπες; λέει βάνουσα στο γιατρό.

- Είπα για τον ανιψιό μου τον Άγγελο. Θα 'ρθει με τ' άλλο βαπόρι;

Η φωνή που ρωτά είναι ήσυχη, γαλήνια – πώς γίνεται, λοιπόν, να ρωτούνε μ' αυτό τον απλό τρόπο εδώ οι άνθρωποι κι η φωνή τους να είναι τόσο ήσυχη;

- Θα 'ρθει με τ' άλλο βαπόρι; επιμένει η φωνή.

Πάλι.

- Θα 'ρθει λοιπόν;

Κι η σκληρή φωνή του αγοριού, σχεδόν άγρια, αδύνατη πια να κρατηθεί, τινάζεται σπαράζοντας:

- Ε, όχι! Δε θα 'ρθει! Δε θα 'ρθει! Μη με ρωτάτε πια! φώναζε απελπισμένα.

Κάθισε απότομα καταγής κι έκλεισε το πρόσωπο του με τις χούφτες του. Όλοι, τότε, κάνανε ένα βουβό κύκλο πάνω από κείνο το φάντασμα.

- Για ποιον λέει; ρωτούσαν σιγανά.

Μα ο γιατρός τούς παρακάλεσε ν' αραιώσουν τον κύκλο, να πάρει αέρα το παιδί. Γονάτισε πλάι του κι έπιασε το μέτωπό του, σαν να ήθελε να δει αν έχει πυρετό.

Ύστερα έσκυψε ακόμα πιο πολύ στ' αυτί του αγοριού, ικετεύοντας:

- Η μητέρα του, να μη μάθει τίποτα, του ψιθύρισε τρέμοντας από ταραχή. Θα πρέπει να περιμένει.

Κι ο Αντρέας χαμήλωσε το κεφάλι, πιο ήσυχος λίγο, στη γη.

- Ναι, δε θα μάθει.

* * *

[...] Γύρισε σαν άρρωστος, ένα αληθινό πτώμα στο καλύβι τους. Έτσι γίνεται κάθε μέρα. Είναι ένα φοβερό καθήκον που επαναλαμβάνεται, στερεότυπα, κάθε βράδυ, σαν κοντεύει να πέσει η νύχτα. Στην αρχή, τις

πρώτες μέρες του γυρισμού του, ήταν τόσο μαρτυρικό, που κοίταζε πώς να το ξεφύγει. Ύστερα σιγά σιγά το συνήθισε, το είδε σαν χρέος. Όλα τα συνηθίζει κανείς. Συνηθίζει να ψάχνει μες στον εαυτό του κι άξαφνα να βλέπει πως είναι τόσο γυμνός και τόσο έρημος, σαν ν' αρχίζει μόλις, πρώτος απάνω στη γη, την ιστορία του ανθρώπου, μόλις και μόνος. Συνηθίζει να μην πιστεύει σε τίποτα και να μην ονειρεύεται, δηλαδή, να απογυμνώνεται από καθετί που μας συμφιλιώνει με τους ανθρώπους και με τη ζωή. Συνηθίζει και να σκοτώνει, τον εαυτό του, άλλους – κι όλα μέσα του να σωπαίνουν, και ο φόβος και η φαντασία και ο έλεος.* Όλα, λοιπόν, είναι μια απλή υπόθεση βαθμού, ως πού θα πέσεις. Έτσι συνηθίζεις κι αυτό, να κάθεσαι να λες κάθε μέρα ιστορίες σε μια μητέρα για ένα παιδί που δεν είναι πια να γυρίσει.

«Η μητέρα του να μη μάθει τίποτα», του είχε ξαναπεί ικετευτικά ο γερο-Βένης. «Μπορεί να περιμένει

Από την ταινία 1922 του Νίκου Κούνδουρου

*έλεος: το έλεος, η ανθρωπιά

όλα τα χρόνια που της μένουν ακόμα και να μη λυγίσει. Αλλά να μην έχει να περιμένει – αυτό δεν το μπορεί».

Και για να μη μάθει κείνη η μητέρα τίποτα, ο Αντρέας κάθισε και της είπε μια ιστορία. Ήταν ένα παραμύθι όλο χρώμα και συγκίνηση, γεμάτο από καλοσύνη για δυο παιδιά που βρεθήκανε μες στο μπουρίνι του πολέμου, γεμάτο από ιερή ευγνωμοσύνη κι από θερμά δάκρυα.

- Ο Άγγελος θά 'ρθει με την άλλη αποστολή, ή με την άλλη, την άλλη. Θά 'ρθει – ήταν ο πρώτος λόγος που είπε στη μητέρα του φίλου του.

Κι ύστερα σαν ξεμοναχιαστήκανε, το ίδιο βράδυ, στο δωμάτιό της, η θεία Μαρία τον έβαλε και της είπε απ' την αρχή όλα, ένα ένα, πώς πέρασαν στην αιχμαλωσία, όλες οι μέρες τους, δεκατέσσερις μήνες.

Ήταν κι η δική του η μητέρα πλάι του, η θεία Σοφία. Ν' ακούσει και κείνη το παραμύθι και τίποτα άλλο να μη μάθει ποτέ. Αυτοσχεδίαζε τα γεγονότα, οι σκληρές γραμμές σβήνανε μες στο παραμύθι, έτσι όπως γίνεται στα παραμύθια με τους δράκους και με τα θεριά που τα λες μια νύχτα σ' ένα παιδί, να το αποκοιμίσεις. Η νύχτα είναι ήσυχη, πλάι εκεί κάθεται ένας μικρός άγγελος και χύνει το φως του προσώπου του απάνω στα μάτια του παιδιού, περιμένοντας νά 'ρθει η ώρα και να τα σφαλίσει. Όλα είναι ήμερα, οι δράκοι και τα θεριά σιγά σιγά σβήνουν μες σε τούτο το θερμό φως, μπερδεύονται, παίρνουν σχήματα απροσδιόριστα, το παιδάκι χαμογελά και τα μάτια αργά αργά βασιλεύουνε. Το παιδάκι αποκοιμήθηκε. Η ειρήνη να είναι μαζί του. Μια μητέρα πρέπει ν' αποκοιμηθεί. Ο Θεός να είναι μαζί της.

Έλεγε, λοιπόν, το παραμύθι που είπε ο Αντρέας στη θεία Μαρία:

«Στο δρόμο που πηγαίνανε, λέει, στη μεγάλη πορεία για το εσωτερικό της Ανατολής, περπατούσανε

όλο μέσα σε μεγάλα δάση, ανάμεσα σε καταρράχτες και σε σκιερά φαράγγια. Επειδή δεν είχανε δάση στα μέρη τους, εξόν απ' τα δάση των ελιών, ήτανε πλημμυρισμένοι από έναν αλλόκοτο φόβο, μια παράξενη γοητεία. Παράξενα πουλιά πετούσαν αποδώ και αποκεί, αλλόκοτα χρώματα και το βράδυ σαν έπεφτε ο ήλιος, οι σκιές μεγάλωναν και χάνονταν σ' ένα βάθος, όπου σταματούσε η ματιά του ανθρώπου. Στρατοπεδεύανε όπου τους έβρισκε η νύχτα, μες στα δάση και μες στα σκιερά φαράγγια. Σαν έβγαιναν τα πρώτα άστρα πάνω στον ουρανό, το δάσος άρχιζε να ταραζείται απ' τις άγριες φωνές των θεριών που ξεμπουκέρνανε απ' τις φωλιές τους, να βρουν τη λεία τους. Οι αιχμάλωτοι δε φοβούντανε τότε, γιατί ανάβανε μεγάλες φωτιές που τους προστατεύανε. Οι φλόγες πετούσαν αψηλά και τα κλωνιά των αιωνόβιων δέντρων γέρναν αποπάνω τους, σαν μια επίκληση στην ιερή φλόγα, να τα πάρει και να ησυχάσουνε, γιατί πολύ έζησαν και πολύ επερίμεναν. Τα θεριά, τότε, δεν κοντεύανε, μονάχα τις φωνές τους ακούγανε. Όσπου κι αυτές, όσο η νύχτα προχωρούσε, σιγά σιγά αδυνάτιζαν. Αδυνάτιζαν ώσπου γίνονταν ένα σιγανό βογκητό, σιγανό και σχεδόν ανθρώπινο, που δενόταν πάνω στα φύλλα και στους σκληρούς κορμούς, πάνω στον αγέρα και στους ανθρώπους για να τους αποκοιμίσει.

Έτσι γινόταν τις νύχτες. Τις μέρες, στην πορεία, τους σταματούσαν σε καθαρά τρεχάμενα νερά και πίνανε, σε στάνες και σε καλύβες.

Οι χωριάτες τους φιλεύανε ψωμί σταρένιο και γάλα, ύστερα βγαίνουν στις πόρτες, και τους ευχόντανε ο Θεός να είναι μαζί τους, στο δρόμο τους. Αυτοί οι χωριάτες δεν ξέρανε αν ήταν πόλεμος ή αν τελείωσε, δεν ξέρανε τίποτα. Ξέραν μονάχα πως άνθρωποι τους ζητούσαν ψωμί και το δίνανε με την απλότητα που έχουν όλες οι μεγάλες πράξεις.

Μια βραδιά νυχτώθηκαν σ' ένα χωριό, σκαρφαλωμένο σ' ένα βουνό γεμάτο πεύκα. Αποκεί, στο μεγάλο εκείνο ύψος, ήταν η τελευταία φορά που είδανε τη θάλασσα.

Έπεφτε ο ήλιος όταν κάποιος γύρισε πίσω και την είδε. Ήταν ένα μακρινό γαλανό στρώμα, μια λουρίδα που μόλις ξεχώριζε μέσα απ' τ' άνοιγμα του βουνού.

“Παιδιά”, είπε τότε ο σύντροφός τους. “Η θάλασσα”.

Όλοι, τότε, γύρισαν προς τη φευγαλέα γραμμή, που σε λίγο θα χανότανε για πάντα απ' τα μάτια τους. Την κοιτάζανε. Είχε αγέρα και κει κάτω θα ήταν ταραγμένη η θάλασσα και τα κύματα θ' ανεβοκατέβαιναν, το ένα πίσω απ' τ' άλλο. Τα υποπτευόντανε. Μα στα μάτια τους, που μέναν στυλωμένα εκεί, δεν έφτανε μήτε η ελάχιστη κίνηση. Τίποτα. Το πέλαγο έμενε έτσι ακίνητο, με τις μεγάλες ραβδωτές γραμμές που θα ήταν τα κύματα, έτσι ακίνητα γιατί βαρέθηκαν.

Αυτό στάθηκε η μοναδική τους πίκρα, ύστερα από τόσες μέρες πορεία. Μα σαν μπήκανε στο χωριό του δάσους οι γυναίκες τρέξανε να τους φιλέψουν. Τους βάλαν σε μια μεγάλη καλύβα, τους φέρανε ζεστό σπιτίσιο τραχανά και φάγανε, τους φέραν και δαδιά και τ' ανάψανε, γιατί η νύχτα ήταν κρύα. Με τον Άγγελο, πλαγιάζαν, ο Αντρέας, πάντα μαζί μαζί αγκαλιασμένοι, έναν ύπνο μακάριο και ατάραχο.

- Μα κείνοι οι άνθρωποι δεν ξέρουν, λοιπόν, τίποτα απ' τον πόλεμο; ρωτούσε η θεία Μαρία συγκινημένη.

- Α, όχι, δεν ξέραν τίποτα εκεί πάνω, της έλεγε ο Αντρέας. Δεν ξέραν τίποτα, σαν να τους είχαν ξεχάσει μες στην ερημιά τους οι άλλοι άνθρωποι. Σαν να τους είχε ξεχάσει κι ο ίδιος ο Θεός τους. Έμειναν απλοί και καλοί. Ζούσαν με τα πρόβατα τους και με τα γεννήματα που τους έδινε η καλή γη, που τη βρέχαν με τον ιδρω τους. Κι έτσι που ξεπέφτανε, άξαφνα, τούτοι οι δυστυχι-

σμένοι μες στην ειρήνη τους, ήτανε σαν πλάσματα που τα έστελνε ο προφήτης για να δοκιμάσει αν η καρδιά τους έμεινε πάντα καθαρή κι αλέκιαστη».

Οι δυο μητέρες, του Αντρέα και του Άγγελου, κάθονταν εκεί και κλαίγανε, όσο ξετυλιγότανε το παραμύθι. Ήταν δάκρυα που χύνονταν από ευγνωμοσύνη προς τον άνθρωπο, γιατί έμεινε καλός.

- «Όταν τελείωσε η πορεία, πιάσαμε δουλειά στα τρένα, συνέχισε. Αδειάζαμε βαγόνια φορτωμένα με γεννήματα. Μια εύκολη δουλειά. Ύστερα μας πήγαν σ' ένα χωριό. Ήταν χειμώνας πια κι είχε πέσει το πρώτο χιόνι. Σε κείνο το χωριό, μια μέρα, μέσα στο θολάμι που σταλιάζαμε, ήρθε και μας βρήκε ο Κιαμήλ μπέης, ένας γιατρός. Μας τράβηξε αποκεί μέσα και μας έδωσε ζεστά ρούχα. Μας ρώτησε τι κάναμε στην πατρίδα μας και του είπαμε πως πηγαίναμε ακόμα στο Γυμνάσιο. Ήταν και κείνος νέο παιδί, ότι* είχε τελειώσει τις σπουδές του κι ήμαστε οι τρεις σαν αδέρφια.

Ύστερα φύγαμε πάλι αποκεί και πιάσαμε δουλειά σ' ένα τσιφλίκι.* Ήταν ήμερα εκεί, σαν να μην ήταν πόλεμος. Μπορούσαμε να κάνουμε την προσευχή μας αν θέλαμε, μπορούσαμε να τραγουδούμε, κανένας δε μας εμπόδιζε. Όταν έρχονταν οι αφέντες να κυνηγήσουν αγριογούρουνα, μας παίρναν και μας μαζί τους μες στο ρουμάνι.* Εκεί, σε κείνη την ήσυχη γωνιά, μας βρήκε η ειρήνη. Εμένα με πήρε η πρώτη αποστολή για την Ελλάδα. Ο Άγγελος θα ερχόταν με την άλλη, ή με την άλλη».

Σαν αποχαιρετιστήκανε, λέει, με τον Άγγελο, ο τελευταίος λόγος εκείνου ήταν νά 'ρθει στη μητέρα του

***ότι:** μόλις ***τσιφλίκι:** αγρόκτημα πολύ μεγάλης έκτασης το οποίο καλλιεργούσαν εργάτες γης

***ρουμάνι:** δασώδης περιοχή

και να της φέρει χαιρετίσματα. Πήγανε, λέει, μαζί με τον Άγγελο πάνω απ' τον τάφο ενός συντρόφου τους, που είχε πεθάνει ήσυχχα μια απ' τις τελευταίες μέρες του καλοκαιριού. Δεν είχε τίποτα, μονάχα μια ανεξήγητη μελαγχολία, που εκείνοι δεν την καταλαβαίνανε. Τον είχανε θάψει εκεί κοντά, σ' ένα ρέμα, κάτω από μια λεύκα. Οι ροδοδάφνες γέρναν τα κλώνια τους πλάι και σαν έπαιρνε να βραδιάσει του κάναν σκιά. Εκεί που πήγε ο Αντρέας ν' αποχαιρετίσει, για τελευταία φορά, τον πεθαμένο φίλο τους, εκεί, πάνω απ' τον τάφο του, αποχαιρετιστήκανε και με τον Άγγελο. «Να πας στη μητέρα μου χαιρετίσματα και να της πεις πως είμαι καλά και δε θ' αργήσω».

.....

Έτσι τελείωσε το παραμύθι. Ο Αντρέας φοβόταν πως δε θα τον πιστεύανε οι δυο μητέρες. Οι εφημερίδες ήταν γεμάτες από φοβερές αφηγήσεις. Στόμα με στόμα το έπος της Ανατολής προσπαθούσε να σχηματισθεί, μέσα στη φαντασία των ανθρώπων, που δεν το έζησαν.

Γι' αυτό ο Αντρέας φοβόταν πως η θεία Μαρία δε θα τον πίστευε. Μα φαίνεται ήταν ζεστή η φωνή του. Κι έπειτα πάσχει κανείς μονάχα για να ελπίζει. Είναι, ίσως, αυτό, η πιο καθαρή συνείδηση του μέλλοντος.

- Πόσο διαφορετικά τα φανταζόμαστε τα πράματα εμείς εδώ, του είπε μονάχα η μητέρα του φίλου του. Γιατί έλεγε ο κόσμος...

- Ο κόσμος έχει φαντασία, της αποκρίθηκε. Το κακό είναι πως δεν μπορούσαμε να σας γράψουμε. Αλλιώς θα ξέρατε...

- Ναι, είπε εκείνη. Η σιωπή ήταν φοβερή.

Η. Βενέζης, Γαλήνη, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Στο πρώτο μέρος του αποσπάσματος εμφανίζεται, ύστερα από πολύμηνη αιχμαλωσία, ένας νέος από το χωριό των Φωκιανών προσφύγων. Βρείτε τα στοιχεία που αποδίδουν την εξωτερική του εμφάνιση και συνδυάστε τα με εκείνα που αναφέρονται στην ψυχολογική του κατάσταση.
- 2** Γιατί ο αφηγητής ονομάζει «παραμύθι» την ιστορία που διηγείται ο Αντρέας στη θεία Μαρία; Πώς αιτιολογεί αυτόν το χαρακτηρισμό;
- 3** «Μα κείνοι οι άνθρωποι δεν ξέραν, λοιπόν, τίποτα απ' τον πόλεμο;»: Γιατί η θεία Μαρία κάνει αυτή την ερώτηση; Ποια είναι η συμπεριφορά αυτών των ανθρώπων; Βρείτε και σχολιάστε τις φράσεις που αναφέρονται στο συγκεκριμένο θέμα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

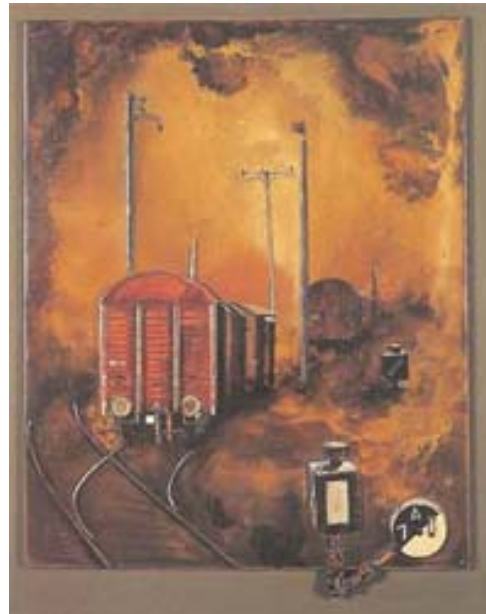
- ♦ Επισκεφθείτε το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Κυδαθηναίων 11, Πλάκα, τηλ. 210 3239225, <http://users.otenet.gr/~kms/>), με σκοπό να δείτε και να συγκεντρώσετε υλικό (φωτογραφίες, κείμενα, έγγραφα κ.ά.) για τους Μικρασιάτες πρόσφυγες και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν όταν ήρθαν στην Ελλάδα.

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

Για τον όρο «μετανάστες»

Ο σημαντικός Γερμανός συγγραφέας Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956) έγραψε το ποίημα αυτό το 1937, όταν ζούσε ως αυτοεξόριστος στη Σκανδιναβία, κατατρεγμένος από τη χιτλερική εξουσία. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος δεν είχε ακόμη ξεσπάσει, αλλά το ναζιστικό καθεστώς είχε ήδη δώσει δείγματα του βίαιου και απάνθρωπου προσώπου του με την άγρια καταδίωξη των Εβραίων και των αντιφρονούντων Γερμανών. Πολλοί δημοκρατικοί καλλιτέχνες και διανοούμενοι διώχτηκαν ή αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, για να γλιτώσουν από την ηθική και σωματική τους εξόντωση.

Στέλιος Μαυρομάτης,
Τρένο

Λαθεμένο μού φαινόταν πάντα τ' όνομα που μας δίνουν:
«Μετανάστες».
Θα πει, κείνοι που αφήσαν την πατρίδα τους. Εμείς,
ωστόσο,
δε φύγαμε γιατί το θέλαμε,

λεύτερα να διαλέξουμε μιαν άλλη γη. Ούτε
και σε μιαν άλλη χώρα μπήκαμε
να μείνουμε για πάντα εκεί, αν γινόταν.
Εμείς φύγαμε στα κρυφά. Μας κυνηγήσαν,
μας προγράψανε.
Κι η χώρα που μας δέχτηκε, σπίτι δε θα 'ναι, μα εξορία.
Έτσι, απομένουμε δω πέρα, ασύχαστοι, όσο μπορούμε
ΠΙΟ ΚΟΝΤΑ
στα σύνορα,
προσμένοντας του γυρισμού τη μέρα, караδοκώντας
το παραμικρό
σημάδι αλλαγής στην άλλην όχθη,
πνίγοντας μ' ερωτήσεις
κάθε νεοφερμένο, χωρίς τίποτα να ξεχνάμε, τίποτα
ν' απαρνιόμαστε,
χωρίς να συχωράμε τίποτ' απ' όσα έγιναν,
τίποτα δε συχωράμε.
Α, δε μας ξεγελάει τούτη η τριγύρω σιωπή!
Ακούμε ίσαμ' εδώ
τα ουρλιαχτά που αντιλαλούν απ' τα στρατόπεδά τους.
Εμείς
οι ίδιοι
μοιάζουμε των εγκλημάτων τους απόηχος,
που κατάφερε
τα σύνορα να δρασκελίσει. Ο καθένας μας,
περπατώντας μες στο πλήθος με παπούτσια
ξεσκισμένα,
μαρτυράει την ντροπή που τη χώρα μας μολεύει.
Όμως κανένας μας
δε θα μείνει εδώ. Η τελευταία λέξη
δεν ειπώθηκε ακόμα.

Μπ. Μπρεχτ, Ποιήματα,
μτφρ. Μάριος Πλωρίτης Θεμέλιο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Γιατί ο ποιητής θεωρεί λαθεμένο τον όρο «μετανάστες»; Απαντήστε στην ερώτηση χρησιμοποιώντας τις φράσεις του ποιήματος που υποστηρίζουν την άποψή του.
- 2** Ο ποιητής μιλάει σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Ποιους εκπροσωπεί και ποια είναι η άποψη του για την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στην πατρίδα τους;
- 3** «Α, δε μας ξεγελάει... δρασκελίσει». Εντοπίστε την αντίθεση που υπάρχει στο σημείο αυτό και σχολιάστε τη.
- 4** «Η τελευταία λέξη δεν ειπώθηκε ακόμα». Σήμερα, με την ιστορική γνώση που διαθέτουμε σχετικά με τα γεγονότα που ακολούθησαν την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, πώς θα μπορούσαμε να σχολιάσουμε αυτήν τη φράση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Κάτω από ποιες περιστάσεις της ελληνικής ιστορίας υπήρξαν πολιτικοί πρόσφυγες, δηλαδή άνθρωποι που αναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων; Ποιες οι συνέπειες στην ελληνική κοινωνία από τη φυγή των πολιτικών προσφύγων; (Απευθυνθείτε στον καθηγητή της Ιστορίας για να σας δώσει γενικές κατευθύνσεις στην έρευνά σας.)

Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956)

Γερμανός ποιητής και σημαντικός θεατρικός συγγραφέας. Από το 1933 ως το 1947 έζησε αυτοεξόριστος στη Σκανδιναβία και στις ΗΠΑ, εξαιτίας του ναζιστικού καθεστώτος που επικρατούσε στην πατρίδα του. Το καθεστώς αυτό έριξε στην πυρά τα βιβλία του και του αφαίρεσε την ιθαγένεια, κηρύσσοντάς τον ανεπιθύμητο στην πατρίδα του. Τα πιο πολλά ποιήματά του συγκεντρώθηκαν στον τόμο Ποιήματα του Σβένμπορ (1939) και διακρίνονται για την ανθρώπινη ευαισθησία και τον κοινωνικό τους προβληματισμό.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Γλυκό του κουταλιού

Μεγάλο μέρος της ποίησης του Κύπρου ποιητή Κυριάκου Χαραλαμπίδη απηχεί το ιστορικό γεγονός της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974 και τις κατοπινές δραματικές συνέπειες της κατοχής του μισού σχεδόν νησιού. Ο ίδιος ο Χαραλαμπίδης είναι ένας από τους πρόσφυγες της τουρκικής εισβολής (το χωριό όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε βρίσκεται στην κατεχόμενη περιοχή της Αμμοχώστου). Στο ποίημα «Γλυκό του κουταλιού», που προέρχεται από την ποιητική συλλογή Δοκίμιν (2000), αν και δε γίνονται σαφείς αναφορές σε ιστορικά γεγονότα και γεωγραφικούς τόπους, ο αφηγητής επισκέπτεται το πατρικό σπίτι του στην κατεχόμενη περιοχή και βρίσκει εκεί την καινούρια ένοικο του σπιτιού, μια λαϊκή γυναίκα, μάλλον μεγάλης ηλικίας, της οποίας η εθνική ταυτότητα δεν αναφέρεται.

Να ιδώ ποιος είμαι ζύγωσα και πούθε
το χώμα μου κρατά. Μπήκα και στάθηκα
στο σπίτι τ' αλμυρό, σιμά σε λάκκο.

Μια μαντιλοδεμένη μου 'φερε νερό, μου πρόσφερε
γλυκό· ευχαριστώ την.

Έκοψε και καρπούς από τον Κήπο
του ποθητού σπιτιού μου, φρούτα λαμπερά
ό,τι λογής, διάχυτα με χείλη
πραγματικά και μέλη εμποτισμένα
στην καλοσύνη της χαράς αντιδωρήματα.

Της είπα ευχαριστώ, αναθάρρησα και ζήτησα το σπίτι μου να ιδώ, αν επιτρέπεται.

«Και βέβαια επιτρέπεται», μου λέει·
«μπορείς να 'ρθεις και στην κρεβατοκάμαρα».

Μπαίνω, θωρώ τη μάνα μου στον τοίχο να με κοιτάει από 'να κάδρο. Αφήνω την εντροπή και γύρεψα να πάρω τη μάνα μου ο δόλιος απ' την Τροία.*

«Πάρτηνε», λέει αυτή σαν καλογέλαστη, «τι να την κάνω τώρα πια που ξέρω; Να πούμε την αλήθεια, τη νομίσαμε ηθοποιό με κείνη την κοτσίδα και τα λουλούδια γύρω της και με τη χάρη που την ομπρέλα της κρατεί».

Άξιζε βέβαια να προσθέσει και το χέρι που γαντοφορεμένο, ραδινό* σε καναπέ ακουμπούσε· αλλά τι περιμένεις;

Σάμπως γνωρίζει πόσοι αιώνες κύλησαν ίσαμε που να φτάσουμε στη σύνταξη γλυκό του κουταλιού; μεγάλο θέμα.

* απ' την Τροία: ο ποιητής εδώ εκμεταλλεύεται το γνωστό από την αρχαιοελληνική μυθολογία επεισόδιο της φυγής του Αινεία από την Τροία. Ο Αινείας ήταν ήρωας και από τους σπουδαιότερους υπερασπιστές της πόλης κατά τον Τρωικό πόλεμο. Απελπισμένος από την άλωση της Τροίας, ήταν αυτός που εγκατέλειψε τελευταίος την πόλη. Φεύγοντας, πήρε τον πατέρα του και τα αγάλματα των εφέστιων θεών στους ώμους

* ραδινό: λεπτό και ευλύγιστο, λυγερό

Πάλι καλά που μ' άφησε και μπήκα
στο σπίτι μου το πατρικό η γυναίκα.
Μη συνεχίσουμε άλλο και αγριέψει.
Το μόνο που εύχομαι: από καιρού εις καιρό
να 'χω την άδειά της να ξανάβλεπα
την όψη τη γλυκιά του ποθητού μου.

Κ. Χαραλαμπίδης, Δοκίμιν, Άγρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια είναι για τον αφηγητή του ποιήματος η ψυχολογική και συναισθηματική σημασία της επίσκεψης στο πατρικό του σπίτι; Βρείτε και σχολιάστε τους στίχους στους οποίους κυρίως φαίνεται η σημασία αυτή.
- 2** Σε ποιους στίχους του ποιήματος φαίνεται η σχέση του αφηγητή με τη νέα κάτοικο του πατρικού σπιτιού του; Πώς θα χαρακτηρίζατε αυτήν τη σχέση;
- 3** Σε ορισμένα σημεία του ποιήματος χρησιμοποιούνται ασυνήθιστες λέξεις και γλωσσικές διατυπώσεις. Αφού επισημάνετε τα σημεία αυτά, σχολιάστε τη χρήση τους.
- 4** Συγκρίνετε τις δυο γυναικείες μορφές που παρουσιάζονται στο ποίημα, τη μάνα στη φωτογραφία και την καινούρια ένοικο του σπιτιού.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Πώς υποδέχεται η νέα κάτοικος του σπιτιού τον αφηγητή; Συζητήστε με την καθηγήτρια Οικιακής Οικονομίας για τα έθιμα της φιλοξενίας και για τον τρόπο περιποίησης των ξένων στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία.

Σπύρος Βασιλείου, Το γλυκό του κουταλιού

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

Δύο γράμματα της Χαράς

Το βιβλίο του Θανάση Βαλτινού Στοιχεία για τη δεκαετία του '60 (1989), που ο ίδιος το χαρακτηρίζει μυθιστόρημα, συντίθεται από διάφορα, ασύνδετα μεταξύ τους, κείμενα. Τα περισσότερα από τα κείμενα αυτά είναι γραμμένα από το συγγραφέα σαν επιστολές και δημοσιογραφικά ρεπορτάζ που περιγράφουν καταστάσεις και αποδίδουν τα ήθη και τη νοοτροπία της δεκαετίας του 1960. Η δεκαετία αυτή χαρακτηρίστηκε από το φαινόμενο της μαζικής μετανάστευσης των Ελλήνων προς διάφορες μακρινές χώρες. Τα δύο γράμματα που θα διαβάσετε τα γράφει η Χαρά, μια Ελληνίδα μετανάστρια στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νότιας Αφρικής, η οποία έχει δυο μικρές κόρες, την Κωνσταντίνα και την Άννα. Τα γράμματα απευθύνονται στα δυο αδέρφια της, τη Μαρία και το Λουκά, που ζουν στην Αθήνα.

1

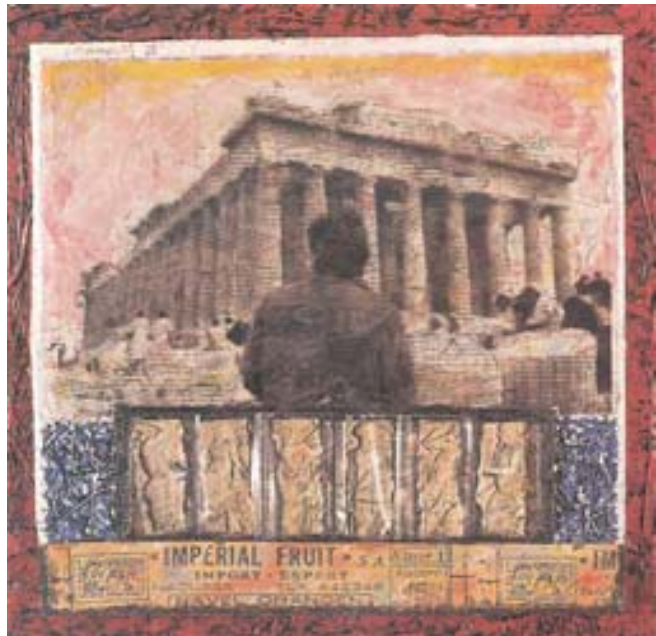
Γιοχάνεσμπουργκ, 11.9.1968

Αγαπημένη μου Μαρία,

Χθες έλαβα το γράμμα σου το οποίο δε χόρταινα να διαβάζω με τα τόσα νέα. Λες να έχουμε κανένα ειδύλλιο* Νίκου-Ισμήνης; Μακάρι, αν είναι για καλό. Ευχαριστήθηκα που είχες πολύ κόσμο στη γιορτή σου, αν και καλοκαίρι. Το δικό μου δώρο θα το λάβεις

*ειδύλλιο: ερωτική ιστορία

το Δεκέμβριο που προγραμματίζομε να έρθουμε για διακοπές. Σε ευχαριστώ και για τα περιοδικά πάρα πολύ, δεν έπρεπε όμως να δώσεις τόσα χρήματα για ταχυδρομικά. Ο Γεράσιμος λέει την επόμενη φορά να μην τα κλείσεις σε φάκελο, αλλά να τα κάνεις ρολό ώστε να φαίνονται περιοδικά, οπότε καταβάλλεις* πολύ λιγότερα τέλη.* Άρχισα να τα διαβάζω και θα τα «ξεκοκαλίσω» μέχρι να λάβω τα άλλα. Εδώ αργούν να έλθουν, μήνα και παραπάνω. Να φανταστείς ότι ούτε η προηγούμενη Γυναίκα υπάρχει ακόμη αλλά ούτε και το Πάνθεον της 26ης Ιουλίου. Πάντως χρέωνε με ό,τι ξοδεύεις γι' αυτά. Έγραψα του Βασίλη επίσης. Είχε ανησυχήσει και μας τηλεφώνησε αν κάτι δεν πηγαίνει καλά να γυρίσω πίσω με τα παιδιά. Του έγραψα ότι χρειάστηκε να επισκεφτώ γιατρό τρεις φορές. Γιατί πράγματι ήμουν άσχημα από μελαγχολία, κι αυτό όχι

Θανάσης Βαλτινός
Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Το γράμμα που
δεν έφτασε

* καταβάλλεις: πληρώνεις * τέλη: ταχυδρομικά έξοδα

* τηλέτυπο: συσκευή που αποτυπώνει σε ταινία
το τηλεγράφημα

λόγω νοσταλγίας όσο γιατί δεν υπάρχει τρόπος να ασχοληθώ με κάτι. Δεν ξέρεις, Μαρία, πώς αργούν να περάσουν οι ώρες όταν κοιτάς συνέχεια το ρολόγι. Μου έγινε εφιάλτης, και το πρωί ξυπνάω με την ιδέα ότι δεν έχω τι να κάνω. Ο γιατρός μου έδωσε ηρεμιστικά αλλά δε με βοηθάν και πολύ. Έτσι από σήμερα ο Γεράσιμος με πήρε στη δουλειά. Άρχισε να μου μαθαίνει τα διάφορα μηχανήματα, τηλέτυπα* κτλ. Ελπίζω να τα καταφέρω, δεν είναι δύσκολα, τουλάχιστον να ξεχνιέμαι. Πες του Βασίλη ότι τώρα πηγαίνω καλύτερα, και με τη σκέψη ότι θα εργάζομαι θα ησυχάσουν τα νεύρα μου. Ελπίζω να πάρω και λίγο βάρος γιατί έχω ήδη χάσει τρία κιλά. Είμαι τώρα 49. Αυτή τη στιγμή έχουμε μεσημβρινή διακοπή. Σου γράφω από το γραφείο. Γράφε μου όσο μπορείς πιο συχνά, τα γράμματα σου μου δίνουν αισιοδοξία, τα νέα σας που μαθαίνω. Έγραψα χτες και της μαμάς. Χάρηκα που ο μπαμπάς πάει καλύτερα. Πες της Ρίας ότι στο γράμμα της θα απαντήσω αύριο. Η Ζωή τι κάνει; Στο φλιτζάνι μου είπαν για ένα στεφάνι.* Ποια θα παντρευτεί πρώτη εσύ ή εκείνη; Περιμένω να ακούσω ευχάριστα. Οι μικρές σου στέλνουν φιλιά. Κάθε μέρα σάς θυμούνται όλους και σας αναφέρουν. Βλέπεις δεν έχουν παιδιά να παίξουν στο σπίτι και όλο για την Αθήνα μιλάνε μεταξύ τους. Σε αφήνω για να συνεχίσει ο Γεράσιμος.

Σε φιλώ
Χαρά

Μαρία, ευχαριστώ για τη γραβάτα. Οι κοπέλες του γραφείου λένε ότι είναι πολύ sexy. Οι καημένες συγχέουν

*στεφάνι: γάμος

εξόφθαλμα* πράγματα! Παρακάλεσε το Γιώργο να ρωτήσει πόσο πιάνουν* εκεί οι movie camera Canon auto zoom 814 και 1214. Γράψε μου.

Φιλιά σε όλους
Jerry

2

Γιοχάνεσμπουργκ, 31.3.1969

Aγαπημένε μου Λουκά,

Για μένα τώρα εδώ ένα γράμμα είναι μεγάλη υπόθεση και ιδίως από δικά μου πρόσωπα. Παρόλο που στην αρχή έρχονταν στιγμές που νόμιζα ότι δε θα μπορέσω να ζήσω σ' αυτή τη χώρα, τώρα έχω βρει κάποιο ρυθμό και είμαι καλύτερα. Πρέπει πάντως να συνεχίζω τα χάπια που μου έδωσε ο γιατρός για τα νεύρα. Με στενοχωρεί το σχολείο των παιδιών, θα ξεχάσουν τα ελληνικά, κάνουν μόνο μία ώρα την ημέρα και εκείνη όχι κανονικά. Στα αγγλικά πηγαίνουν καλά. Γράψε μου τη γνώμη σου· η Μαρία λέει ότι φτάνει να μορφωθούν και δεν έχει σημασία σε ποια γλώσσα. Στείλε μου κανένα βιβλίο, κατάλληλο για μένα, όχι βαρύ, τους Πανθέους* τους τελείωσα. Της Άννας τής αρέσει επίσης να διαβάζει, της πήρα κάτι από εδώ, αλλά δεν έχουν βέβαια και σπουδαία πράγματα. Η Κωνσταντίνα δεν έμαθε ακόμα να γράφει. Τα είπε πάντως της Άννας να σου γράψει αυτό που θέλει. Ο Γεράσιμος είναι καλά. Πολλές ευθύνες μέχρι να οργανωθεί το γραφείο και συχνά έχω την

*εξόφθαλμο: ολοφάνερο *πιάνουν: κοστίζουν

*Οι Πανθέοι: μυθιστόρημα του Τάσου Αθανασιάδη

εντύπωση ότι του φορτώσαμε κι εμείς παραπανίσιες σκοτούρες έως ότου τακτοποιηθούμε. Στην Καλλιόπη χαιρετισμούς, αν τη βλέπεις ακόμη.

Από όλους μας πολλά φιλιιά
Χαρά

Θείε Λουκά,

Σήμερα διάβασα το γράμμα σου. Εμένα μου αρέσει η Νότιος Αφρική. Και να σου πω γιατί μου αρέσει. Πρώτον το Σάββατο δεν έχουμε σχολείο. Διάβασα ένα βιβλίο, Στα χρόνια της σκλαβιάς του Αλέξη Δαφνομήλη, και μου άρεσε πολύ. Θέλω να μου στείλεις ένα βιβλίο, στα χρόνια μου, από τους βυζαντινούς χρόνους. Τα κάστρα του Μωριά το έχω διαβάσει. Η Κωνσταντίνα θέλει να της στείλεις ένα βιβλίο με παραμύθια και εικόνες.

Σε φιλούμε και οι δύο

Θ. Βαλτινός, Στοιχεία για τη δεκαετία του '60, Στιγμή

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Και στα δύο γράμματα γίνονται πολλές αναφορές σε πρόσωπα της οικογένειας και σε οικογενειακές καταστάσεις. Ποια σημασία έχουν οι οικογενειακοί δεσμοί για τη Χαρά αλλά και για τους παραλήπτες των επιστολών της, τη Μαρία και το Λουκά;

2 Γιατί η Χαρά χρειάστηκε να επισκεφτεί το γιατρό αρκετές φορές και πώς αντιμετωπίζει τα προβλήματά της;

- 3** Ποια εντύπωση σας δημιουργεί το γεγονός ότι στο υστερόγραφο της πρώτης επιστολής ο Γεράσιμος υπογράφει με το αγγλικό όνομα Jerry;
- 4** Το υστερόγραφο του δεύτερου γράμματος το γράφει η Άννα, η μεγαλύτερη κόρη της Χαράς, που πρέπει να είναι στην ηλικία των 8 περίπου ετών. Η Άννα δε συμμερίζεται τις ανησυχίες της μητέρας της. Πώς αντιμετωπίζει εκείνη τη μετανάστευση της οικογένειας στη Νότια Αφρική;
- 5** Περιγράψτε τους τρεις διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους τα μέλη της οικογένειας (Χαρά, Γεράσιμος, Άννα) βιώνουν την ξενιτιά.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Στην αρχή του πρώτου γράμματος της η Χαρά γράφει για τα περιοδικά: «Εδώ αργούν να έλθουν, μήνα και παραπάνω». Εντοπίστε στον παγκόσμιο γεωγραφικό χάρτη τα βασικά σημεία προορισμού των Ελλήνων μεταναστών στη δεκαετία του 1960 (Γερμανία, Αυστραλία, Η ΠΑ, Καναδάς, Νότια Αφρική) και προσπαθήστε να βρείτε τις χιλιομετρικές αποστάσεις από την Ελλάδα.
- ◆ Συγκεντρώστε πληροφορίες για τα ελληνικά Βιβλία που αναφέρονται στις δύο επιστολές (Οι Πανθέοι, Στα χρόνια της σκλαβιάς, Τα κάστρα του Μωρία). Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, γράψτε ένα σύντομο κείμενο με σκοπό να εξηγήσετε το ρόλο του ελληνικού Βιβλίου στη ζωή των ξενιτεμένων, της Χαράς και της Άννας.

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία

Στο μυθιστόρημα Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της (2002) η Άλκη Ζέη αφηγείται τις περιπέτειες μιας έφηβης που έρχεται στην Ελλάδα χωρίς τους γονείς της, για να ζήσει προσωρινά με τη γιαγιά της, ύστερα από εφτάχρονη παραμονή στη Γερμανία. Οι δυσκολίες προσαρμογής της Κωνσταντίνας στη νέα πραγματικότητα, μακριά από το σπίτι της και τους συμμαθητές της, την οδηγούν σε επικίνδυνους δρόμους, από τους οποίους όμως θα διαφύγει τελικά χάρη στη θέλησή της για ζωή και στην αγάπη των καινούριων της φίλων. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, η δεκατριάχρονη ηρωίδα αναπολεί τις πρώτες μέρες στο Άαχεν και τη γνωριμία της με το περιβάλλον του γερμανικού σχολείου, στο οποίο η μητέρα της εργάζεται ως δασκάλα της ελληνικής γλώσσας

Λένε πως άμα πνίγεσαι στη θάλασσα, πριν βουλιάξεις για τα καλά, περνάει από μπροστά σου, σαν κινηματογραφική ταινία, όλη σου η ζωή. Κι εμένα τώρα, που βουλιάζω στη στεριά, περνάει από μπροστά μου όλη μου η ζωή στο Άαχεν.

Το σπίτι μας, σ' ένα μεγάλο δρόμο με δέντρα και στη μέση παρτέρια με λουλούδια.

Μένουμε στον τρίτο όροφο, και στο ισόγειο είναι το μαγαζί που πουλάει τα ψωμάκια. Το δωμάτιο μου μεγάλο, μ' ένα κρεβάτι σχεδόν διπλό, μπρούντζινο, σαν του παλιού καιρού, με τσέρκι* και κουνουπιέρα να το σκεπάζει ολόκληρο και να χώνεσαι μέσα να κάνεις

όνειρα ξύπνια. Το είχα δει σε μια βιτρίνα, όταν πήγαμε με τη μαμά και τον μπαμπά να διαλέξουμε έπιπλα. «Αυτό θέλω». Εκείνοι γέλασαν. «Ας της κάνουμε το χατίρι», είπε ο μπαμπάς και μου το πήραν. Όταν μας το έφεραν στο σπίτι, ξάπλωνα με τις ώρες. Μια τρύπωννα κάτω από την κουνουπιέρα, μια την άνοιγα και κοίταζα απέναντι, από το μεγάλο παράθυρο που έπιανε όλο τον τοίχο, τα φανάρια της Άννα-στράσσε – ένα δρόμο όχι πολύ μεγάλο, στολισμένο με παλιά φανάρια.

Εκεί πηγαίναμε με τον μπαμπά, μόλις τέλειωνα τα μαθήματά μου, να κάνουμε μια βόλτα, παρόλο που άρχιζε να σκοτεινιάζει. Όταν χιόνιζε, στραφτάλιζαν οι νιφάδες στο φως των φαναριών. Τις Παρασκευές, που δεν είχαμε σχολείο την άλλη μέρα ούτε εγώ ούτε ο μπαμπάς, πηγαίναμε βόλτα στους πεζόδρομους που ήταν εκεί γύρω, χαζεύαμε τα μαγαζιά, δηλαδή εγώ χάζευα, και καταλήγαμε σ' ένα μεγάλο καφενείο, το Κινγκ Κόλετζ, που είχε καρέκλες από χοντρή ψάθα και ξύλινα τραπέζια. Εγώ έπαιρνα μια ζεστή σοκολάτα κι ο μπαμπάς μια μπίρα. Αν χασομερούσαμε, μας έλεγε η μαμά γελώντας: «Πάλι έξω το ρίξατε;».

Εκεί, σ' αυτόν το δρόμο με τα φανάρια, έλεγα στον μπαμπά όλα μου τα μυστικά. «Κωνσταντινιώ», έτσι με φώναζε ο μπαμπάς, «τι καινούριο έχουμε σήμερα;». Κι εγώ άρχιζα και δεν τέλειωνα' τα πιο πολλά για το σχολείο, που το λάτρευα.

Το αγάπησα από τη στιγμή που το είδα. Παρόλο που, πριν μπούμε μέσα την πρώτη μέρα, χτυπούσε η καρδιά μου σαν τρελή, και τα χέρια μου, που κρατούσε το ένα ο μπαμπάς και το άλλο η μαμά, είχαν ιδρώσει.

τσέρκι: μεταλλικό στεφάνι στο παρελθόν χρησιμοποιούνταν από τα παιδιά ως παιχνίδι

Μπήκαμε σε μια μεγάλη αυλή στρωμένη με πρασι-
νόγκριζες πλάκες κι ένα μεγάλο στέγαστρο γύρω γύρω.

«Ο διευθυντής, ο χερ Χάινερ, μας περιμένει στο
γραφείο του», λέει η μαμά. Παίρνουμε ένα διάδρομο με
πλακάκια μπεζ και βουσσινιά. Ο διάδρομος ατέλειωτος,
μα σ' όλο το μήκος, από τη μια μεριά, απ' άκρη σ' άκρη,
παράθυρα και στο περβάζι τους γλάστρες γλάστρες με
διαφορετικά λουλούδια και φύλλα η κάθεμια. Στον απέ-
ναντι τοίχο, πίνακες. Η καρδιά μου δε χτυπούσε πια,
γιατί αποξεχάστηκα και χάζευα.

Ανεβήκαμε μια σκάλα, που αντί για κάγκελα είχε
άσπρο μεταλλικό δίχτυ κι η κουπαστή της ήταν σκού-
ρα βουσσινιά. Φτάσαμε στον πρώτο όροφο και σταθή-
καμε μπροστά σε μια πόρτα, που ο μπαμπάς είπε πως
ήταν το γραφείο του διευθυντή. Δεν ξέρω τι άλλο χρώμα
πήρα εκτός από το κανονικό χλωμό μου. Σίγουρα θα
έμοιαζα με λειψανάκι.* Η μαμά χτύπησε την πόρτα κι
ο μπαμπάς γύρισε και με κοίταξε: «Κωνσταντινιώ,
κουράγιο, αφού σου είπαμε πως είναι ο καλύτερος».

Η πόρτα άνοιξε από μόνη της, ο μπαμπάς μ' έσυρε
σχεδόν μέσα, μα, πριν μπούμε καλά καλά, ήρθε και
στάθηκε μπροστά μας ένας κύριος όχι πολύ ψηλός, με
κοκκινωπά μαλλιά και γαλανά μάτια, που χαμογελούσε
και φαίνονταν τα κάτασπρα δόντια του.

Ουφ! Η καρδιά μου έπαψε να παίζει ταμπούρλο.
Εκείνος έσκυψε, με φίλησε και είπε ελληνικά: «Καλώς
το παιντί μας». Ο μπαμπάς μου είχε πει πως ο χερ
Χάινερ λατρεύει την Ελλάδα και μαθαίνει ελληνικά.
Πήγεστο γραφείο του, που ήταν μεγάλο, φορτωμένο με
πολλά χαρτιά, κι ανάμεσα στις στοίβες ξεπρόβαλε ένα

***Λειψανάκι**: από τη λέξη λείψανο που σημαίνει νεκρό
σώμα. Επειδή η Κωνσταντίνα μικρή ήταν πολύ χλωμή,
η γιαγιά τής έλεγε πως μοιάζει με λειψανάκι

μπλε βάζο με κίτρινα τριαντάφυλλα.

Μας είπε να καθίσουμε, κι εγώ κάθισα στην άκρη άκρη μιας καρέκλας. Έτσι και κουνιόμουνα λίγο, θα 'πεφτα κάτω.

Πού είσαι, Φάρμουρ,* ν' ακούσεις τι μου είπε. Πως βλέπει στο πρόσωπό μου ότι θα τα καταφέρω, και δεν είπε πως έχω βλέμμα εξεταστικό, αλλά έξυπνο και θεληματικό. Ύστερα σηκώθηκε και με πήρε από το χέρι να με πάει στην τάξη μου.

Η μαμά κι ο μπαμπάς με κοίταξαν σαν να μου 'λεγαν «κουράγιο», μα εγώ δεν είχα πια ανάγκη από κουράγιο. Περπατούσα στους διαδρόμους πλάι στο διευθυντή, προσπαθούσα να μην καμπουριάζω και κοίταζα ολόγυρα με το... έξυπνο και θεληματικό μου βλέμμα, ώσπου φτάσαμε στην τάξη.

Όσο ο χερ Χάινερ μιλούσε με τη δασκάλα, εγώ κοίταζα την αίθουσα, που είχε μεγάλα παράθυρα με γλάστρες στα περβάζια και ζωγραφιές στους τοίχους. Τα παιδιά κάθονταν το καθένα σε δικό του θρανίο.

Ήταν σχεδόν όλα κατάξανθα με γαλανά μάτια, μα εγώ ξεχώρισα ένα με λοξά σκούρα μάτια κι ένα μαυράκι με σγουρά μαλλιά. Όλα είχαν το βλέμμα καρφωμένο πάνω μου.

Ο χερ Χάινερ μού χάιδεψε το κεφάλι κι έφυγε. Η δασκάλα, μια ξανθιά κοπέλα με πρόσωπο γεμάτο πανάδες, μου έδειξε να καθίσω σ' ένα άδειο θρανίο στην πρώτη σειρά. Στο διπλανό καθόταν ένα κοριτσάκι με μαλλιά κόκκινα σαν φλόγες, που μου χαμογελούσε.

Η δασκάλα πήγε να γράψει σ' έναν τεράστιο πίνακα, που έπιανε όλο τον τοίχο. Ευτυχώς που το καλοκαί-

*Φάρμουρ: στα σουηδικά η γιαγιά από την πλευρά του πατέρα. Η Κωνσταντίνα έμαθε τη λέξη από τη φίλη της Σίγκριντ

ρι, πριν φύγουμε από την Ελλάδα, έκανα γερμανικά, κι έτσι μπορούσα τουλάχιστον να ξεχωρίζω τα γράμματα.

Ύστερα η φράου Στέφανι – έτσι κατάλαβα πως την έλεγαν τη δασκάλα μας, γιατί μου έδειξε τον εαυτό της και είπε «Φράου Στέφανι» – μας έλεγε μία μία τις λέξεις που είχε γράψει στον πίνακα, κι εγώ την κοίταζα στο στόμα, για να καταφέρω να τις προφέρω.

Στο απογευματινό σχολείο, στα ελληνικά, δεν έχω πρόβλημα. Ο μπαμπάς κι η μαμά μου έχουν μάθει να διαβάζω. Πρώτη και δευτέρα δημοτικού κάνουν μαζί μάθημα –είμαστε έντεκα παιδιά όλα κι όλα.

Ευτυχώς δεν έχω δασκάλα τη μαμά. Θα ένιωθα παράξενα. Εκείνη διδάσκει στην πέμπτη και στην έκτη, και τα παιδιά τη λατρεύουν. Μόλις τη δουν, τρέχουν και την αγκαλιάζουν και φωνάζουν όλα μαζί «κυρία Στέλλα, κυρία Στέλλα». Είμαι πολύ περήφανη για τη μαμά μου.

Μια μέρα, συναντήσαμε το χερ Χάινερ στο διάδρομο. Στην αρχή τής μίλησε γερμανικά κι ύστερα χαμογέλασαν τα μάτια του και της είπε ελληνικά: «Κυρία Στέλλα, είστε το ντιαμάντι του σχολείου μας».

Πού να τον άκουγε η Φάρμουρ, που το ξέρω πως δεν πολυαγαπούσε τη μαμά, τα πρώτα χρόνια τουλάχιστον που παντρεύτηκε τον μπαμπά. Κι αν δεν επέμενε τόσο ο μπαμπάς, μπορεί να μην την είχα τώρα μαμά μου!

Η καημένη, σαν ήταν μικρή, οι γονείς της την πήγαιναν από πόλη σε πόλη κι είχε αλλάξει πέντε σχολεία. Σε κάτι μικρές πόλεις, που δεν είχαν ούτε ηλεκτρικό. Ο μπαμπάς της ήταν αξιωματικός της χωροφυλακής και πήγαινε όπου τον έστελναν. Στον εμφύλιο πόλεμο –πότε έγινε, Φάρμουρ; Καλά, μπερδεύω τις ημερομηνίες, με τόσους πολέμους και μάχες που σ' ακούω να κουβεντιάζεις όλη την ώρα με τις φίλες σου – έπιασαν πάλι τον παππού μου τον Κωνσταντίνο

να τον στείλουν εξορία και, στο καράβι που τον έβαλαν μαζί με άλλους, τους συνόδευε ένας αξιωματικός της χωροφυλακής. Ήταν ο άλλος μου παππούς!

Νίκη Ελευθεριάδη,
Κοπέλες που κοιτάζουν μέσα από παράθυρο

Η Φάρμουρ λέει πως, για να τον εμπιστεύονται να συνοδεύει τόσο σπουδαίους όπως ο παππούς, θα ήταν μεγάλος φασίστας. Εκείνη βέβαια, ακόμα και την Κοκκινοσκουφίτσα να σου διηγηθεί, θα σου πει πως την έφαγε ο λύκος γιατί ήταν φασίστας.

Τότε όμως ο μπαμπάς δεν είχε ακόμα γνωρίσει τη μαμά, κι όταν τη γνώρισε, είχαν πεθάνει και οι δύο παππούδες μου.

Όταν ο μπαμπάς τής είπε πως θα παντρευτεί τη μαμά, η Φάρμουρ χάλασε τον κόσμο: «Θα τρίζουν τα κόκαλα του πατέρα σου».

Αυτό το έλεγε πολύ συχνά, και δεν μπορώ να καταλάβω πώς θα έτριζαν τα κόκαλα του καημένου του παππού μου. Μα ο μπαμπάς, άμα του μπει κάτι

στο μυαλό, ίδιος η Φάρμουρ, και... ίδιος εγώ, πήγα να πω. Κι έτσι παντρεύτηκε τη μαμά, που στο μεταξύ έμεινε ολομόναχη στον κόσμο, γιατί πέθανε κι η μητέρα της.

Πολύ θα στενοχωριόμουν αν ο μπαμπάς είχε ακούσει τη Φάρμουρ και τώρα εγώ είχα άλλη μαμά κι όχι τη μαμά μου, που είναι πολύ σπουδαία και είναι το «ντιαμάντι του σχολείου», που λέει και ο χερ Χάινερ. Εγώ βέβαια δεν είμαι το... ντιαμάντι της τάξης, αλλά στο τέλος του χρόνου κατάφερα να έρθω τρίτη.

Το γερμανικό σχολείο δεν αστειεύεται. Όταν στο δημοτικό –που έχει τέσσερις τάξεις – δεν είσαι πολύ καλός, δεν περνάς στο γυμνάσιο, που έχει άλλες οκτώ τάξεις και που αποκεί μπορείς να πας στο πανεπιστήμιο, αλλά συνεχίζεις υποχρεωτικά έξι ακόμα χρόνια και ύστερα μπορείς να παρακολουθήσεις επαγγελματικές ή τεχνικές σχολές. Η μαμά λέει πως αυτό είναι πολύ άδικο, γιατί δεν μπορεί ένα παιδί από τα δέκα του να κριθεί για την υπόλοιπη ζωή του.

Εκτός από τη Σίγκριντ, την κοκκινομάλλα, που έγινε κολλητή μου, έκανα παρέα με πολλά παιδιά από την τάξη, κι από αγόρια πιο πολύ με το μαυράκι, το Διαγόρα, που μου φάνηκε παράξενο να έχει ελληνικό όνομα. Ο μπαμπάς όμως μου εξήγησε πως σε κάποια μέρη της Αφρικής υπάρχει το συνήθειο να δίνουν αρχαία ελληνικά ονόματα. Ο Διαγόρας είναι πρώτος μαθητής στην τάξη, κι όσο κι αν ιδρώνει ο Ντάβιντ, που είναι δεύτερος, δεν μπορεί να τον φτάσει, και κυρίως στην αριθμητική, όπου ο Διαγόρας μπορεί να αφαιρέσει από το σαράντα εννιά το δεκατρία έτσι απέξω, ενώ εμείς μόλις που μπορούμε να πούμε τρία πλην ένα πόσο κάνει.

A. Ζέη, Η Κωνσταντίνα
και οι αράχνες της, Κέδρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Εξετάστε τα συναισθήματα και τις ψυχολογικές μεταπτώσεις της ηρωίδας λίγο πριν μπει στο γραφείο του διευθυντή και μετά το τέλος της συνάντησής τους, αφού πρώτα εντοπίσετε τις σχετικές αναφορές μέσα στο κείμενο.
- 2** Πώς περιγράφει η Κωνσταντίνο την τάξη και τους συμμαθητές της; Ποιους ξεχωρίζει από την πρώτη μέρα και στη συνέχεια τους κάνει φίλους της; Μπορείτε να δώσετε κάποια εξήγηση για τις προτιμήσεις της;
- 3** «Το γερμανικό σχολείο δεν αστειεύεται... υπόλοιπη ζωή του». Συγκρίνετε το εκπαιδευτικό σύστημα του γερμανικού σχολείου με αυτό που γνωρίσατε εσείς στο δικό σας δημοτικό. Ποια είναι η άποψη της δασκάλας – μαμάς της Κωνσταντίνος και ποια η δική σας για το ζήτημα αυτό;

4 Γιατί η γιαγιά της Κωνσταντίνος δεν ενέκρινε το γάμο του πατέρα της Κωνσταντίνος με τη μαμά της; Με ποια περίοδο της ελληνικής ιστορίας συνδέονται οι αντιλήψεις αυτές και πώς τις αντιμετωπίζει η μικρή ηρωίδα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

◆ Η Κωνσταντίνα το απόγευμα κάνει ελληνικά στο σχολείο της, όπως τα περισσότερα παιδιά των Ελλήνων που εργάζονται στη Γερμανία. Γνωρίζετε άλλα κράτη όπου τα Ελληνόπουλα έχουν την ίδια δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας; Εσείς, που ζείτε στην Ελλάδα, μαθαίνετε ξένες γλώσσες και γιατί; Αν προέρχετε από ξένες χώρες, με ποιον τρόπο μαθαίνετε τη μητρική σας γλώσσα;

Αφίσα της Εθνικής Ατμοπλοΐας,
το πλοίο Πατρίς

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Παναγιώτης Τέτσης, Χωρίς τίτλο

Τα τέσσερα κείμενα που ανθολογούνται σ' αυτή την ενότητα αναφέρονται στη διαχρονική διάσταση του αθλητισμού. Το ποίημα του Λορέντζου Μαβίλη μάς μεταφέρει στους Ολυμπιακούς Αγώνες της αρχαίας Ελλάδας, ενώ το ποίημα του Ουμπέρ - το Σάμπα εκφράζει την αγάπη του κόσμου και του ποιητή για την τοπική ποδοσφαιρική ομάδα. Τα διηγήματα του Δημήτρη Μίγγα και του Νίκου Χουλιαρά μάς δίνουν στιγμιότυπα της σύγχρονης ζωής, με επίκεντρο τον αποκαλούμενο «βασιλιά των σπορ», και σίγουρα το πιο αγαπημένο σας άθλημα, το ποδόσφαιρο. Τα περισσότερα κείμενα της ενότητας αναδεικνύουν τη μεγάλη κοινωνική απήχηση του ποδοσφαίρου. Πρόκειται για το άθλημα που ενώνει τους λαούς ολόκληρης της γης γύρω από τη

«στρογγυλή θεά» και εκφράζει το όνειρο εκατομμυρίων ανθρώπων για επιτυχία και κοινωνική καταξίωση.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Καλλιπάτειρα

Οι ελλανοδίκες τίμησαν την Καλλιπάτειρα, εξαιρώντας την από το νόμο που απαγόρευε στις γυναίκες να παρακολουθήσουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα, επειδή ήταν η μητέρα, η κόρη, η αδερφή και η θεία έξι ολυμπιονικών. Το περιστατικό καταγράφηκε την αρχαία εποχή στα σχόλια για τον 7ο Ολυμπιονικό του Πινδάρου, ενώ στη νεότερη απασχόλησε το Μαβίλη, ο οποίος στα 1899 έγραψε το ομώνυμο σονέτο.

Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πώς μπήκες;
Γυναίκες διώχνει μια συνήθεια αρχαία
εδώθε.* – Έχω έν' ανίψι, τον Ευκλέα,
τρί' αδέρφια, γιο πατέρα ολυμπιονίκες·

να με αφήσετε πρέπει, Ελλανοδίκες,
κι εγώ να καμαρώσω μες στα ωραία
κορμιά, που για τ' αγρίλι* του Ηρακλέα
παλεύουν, θιαμαστές* ψυχές αντρίκιες.

Με τις άλλες γυναίκες δεν είμ' όμοια·
στον αιώνα το σόι μου θα φαντάζει
με της αντρείας τα αμάραντα προνόμια.

*εδώθε: από εδώ *αγρίλι: στεφάνι από αγριελιά

*θιαμαστές: θαυμαστές

Με μάλαμα* γραμμένος το δοξάζει
σ' αστραφτερό κατεβατό μαρμάρου*
ύμνος χρυσός τ' αθάνατου Πινδάρου!*

Λ. Μαβίλης, Τα Ποιήματα,
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη

*μάλαμα: χρυσάφι *κατεβατό μαρμάρου: επιγραφή
πάνω σε μάρμαρο *Πίνδαρος: σημαντικός αρχαίος
ποιητής, που με επινίκιες ωδές υμνούσε τους
ολυμπιονίκες

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς αναπαριστά το ιστορικό περιστατικό ο ποιητής; Σε ποια σημεία της περιγραφής δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα και γιατί;
- 2** Γιατί η Καλλιπάτειρα επιθυμεί τόσο πολύ να παρακολουθήσει τους αγώνες;
- 3** Βρείτε τα μορφικά χαρακτηριστικά του ποιήματος που δικαιολογούν την ένταξη του στο στιχουργικό είδος «σονέτο».

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Ο κόσμος και ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας ήταν κυρίως αντρικός. Απευθυνθείτε στη Γραμματεία Ισότητας των δύο φύλων με σκοπό να καταρτίσετε δύο πλήρεις καταλόγους: ο πρώτος θα αναφέρεται στις γυναικείες εργασίες, ενώ ο δεύτερος στους περιορισμούς

που επιβάλλονταν στις γυναίκες, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Εξετάστε συγκριτικά τα στοιχεία των πινάκων και γράψτε ένα κείμενο για τη σημερινή κοινωνική θέση των γυναικών.

♦ Ερευνήστε πότε άρχισε, ποιες επιδόσεις και ποιες διακρίσεις έχει ο γυναικείος αθλητισμός. Σχετικά με τις Ελληνίδες αθλήτριες συμβουλευτείτε τη δίτομη ιστορική αναδρομή Ελληνικός Αθλητισμός που εξέδωσε το 1997 το Υφυπουργείο Αθλητισμού.

Χάλκινο αγαλματίδιο γυναίκας,
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΙΓΓΑΣ

Η τρίπλα των ονείρων

Ο Μίμης Αρούκατος, άσημος και ξεπεσμένος παλιός ποδοσφαιριστής, παρακολουθώντας στην τηλεόραση το παγκόσμιο πρωτάθλημα του 1998, είδε το όνειρο του να γίνεται πραγματικότητα μέσα από την τρίπλα του Μεξικανού ποδοσφαιριστή Μπλάνκο. Το διήγημα του Δ. Μίγγα συνδυάζει τον παλιό, ερασιτεχνικό, με το σύγχρονο, επαγγελματικό, χαρακτήρα του ποδόσφαιρου και περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Της Σαλονίκης μοναχά... (2003).

Γιάννης Τσαρούχης,
Νέος στο παράθυρο με φανέλα της ΑΕΚ

Ο Μίμης Αρούκατος, ο επονομαζόμενος από φίλους και γνωστούς αέρινος, στο τέλος της ζωής του ζύγιζε εκατόν είκοσι κιλά, στα νιάτα του ωστόσο, όταν δεν ξεπερνούσε τα εβδομήντα, υπήρξε ποδοσφαιριστής – αριστερό εξτρέμ – στον Οδυσσέα Κορδελιού. Μέχρι να πεθάνει, στα πενήντα από έμφραγμα, περιέγραφε στα καφενεία της συνοικίας μία, δικής του επινόησης, αέρινη τρίπλα όπως τη χαρακτήριζε – εξ ου* και το προσωνύμιο.* Την είχε στο μυαλό από μικρός, μελέτησε κατά καιρούς όλες τις εκδοχές και την εμπλούτισε με αρκετές παραλλαγές, όμως σύμφωνα με μαρτυρίες συμπαιχτών του και φιλάθλων του Οδυσσέα ουδέποτε κατάφερε να την υλοποιήσει μες στα γήπεδα.

Έτσι όπως θα τον έκλειναν, λοιπόν, δυο αντίπαλοι κάνοντας τάκλιν,* θα έσφιγγε το τόπι ανάμεσα στους αστραγάλους, θα το σήκωνε ψηλά μαζεύοντας τα πόδια και το σώμα – ένα κουβάρι – και θα ξέφευγε περνώντας ανάμεσα τους σαν αέρας.

Πάσχιζε στις προπονήσεις, παιδευόταν χρόνια, προσπάθησε σε επίσημους και φιλικούς αγώνες δίχως αποτέλεσμα. Μπέρδευε τα μπούτια του, έφαγε τα μούτρα του, έχασε τη θέση του στην εντεκάδα, την εκτίμηση των φιλάθλων κι έγινε περίγελος της συνοικίας.

Η ποδοσφαιρική καριέρα του τελείωσε άδοξα και αποσύρθηκε πριν την ώρα του απ' τα γήπεδα. Κανένας πια δεν ασχολήθηκε μ' αυτόν κι η τρίπλα του ξεχάστηκε αλλά εκείνος δε λησμόνησε.

Κι όταν ύστερα από χρόνια, στο παγκόσμιο πρωτάθλημα του '98, είδε στην τηλεόραση σε κάποιο γήπεδο της Γαλλίας τον Μπλάνκο της εθνικής ομάδας

*εξ ου: γι' αυτό *προσωνύμιο: παρατσούκλι

*τάκλιν: ποδοσφαιρικός όρος

του Μεξικό να σηκώνει με τα πόδια την μπάλα και να φεύγει μαζί της ανάμεσα από δύο αντιπάλους, έμεινε ακίνητος με ένα ποτήρι τσίπουρο στο χέρι. Μετά τη δεύτερη επανάληψη της φάσης – την έδειχναν οι Γάλλοι συνεχώς – πετάχτηκε από την καρέκλα και έκανε το γύρο του θριάμβου μες στο μπαρ πανηγυρίζοντας με υψωμένες γροθιές, καταπώς συνήθιζε παλιά ύστερα από κάθε τέρμα που σημείωνε. Οι νεαροί θαμώνες* κοίταζαν απορημένοι, κάποιοι ανάγωγοι γιουχάρισαν, όμως οι μεγαλύτεροι, κατανοώντας την αιτία του ενθουσιασμού, χειροκροτούσαν. Ξανάπεσε λαχανιασμένος στην καρέκλα του ο Μίμης. Τελικά ένας μικροκαμωμένος Μεξικάνος πραγματοποίησε την τρίπλα των ονείρων του Αρούκατου.

Δ. Μίγγας, Της Σαλονίκης μοναχά..., Μεταίχμιο

*θαμώνες: πελάτες του μαγαζιού

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Γιατί ο Μίμης Αρούκατος ονομαζόταν αέρινος; Ο χαρακτηρισμός αυτός ανταποκρίνεται στην εξωτερική του εμφάνιση;
- 2** Ποιες ποδοσφαιρικές επιδόσεις είχε ο Αρούκατος όταν έπαιζε στον Οδυσσέα Κορδελιού; Γιατί τέλειωσε άδοξα την καριέρα του;
- 3** Πώς αντέδρασε ο Αρούκατος στη δεξιοτεχνική τρίπλα του Μπλάνκο; Αιτιολογήστε τη συμπεριφορά του.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Διαλέξτε μία από τις παρακάτω ιδιότητες και περιγράψτε εντυπωσιακές φάσεις στο ποδόσφαιρο ή σε άλλο ομαδικό άθλημα: α) ενεργός παίκτης β) παίκτης στον πάγκο γ) οπαδός της ομάδας δ) αθλητικογράφος.

ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΣΑΜΠΑ

Τοπική ομάδα

Οι ποδοσφαιριστές της ομάδας της Τεργέστης φέρουν στη φανέλα τους το έμβλημα της πόλης, δύο λόγχες με έναν κρίνο. Ο Ιταλός συμπατριώτης τους ποιητής καμαρώνει την τοπική ομάδα, εκφράζοντας στο ποίημα του τη συγκίνηση και τη λατρεία του.

Ανάμεσα στο πλήθος κι εγώ σας χαιρετώ,
ερυθρόλευκοι
λογχοφόροι της Τεργέστης.

Εβγήκατε απ' τα σωθικά της πάτριας γης,
και μια συνοικία ολόκληρη σας έχει λατρέψει.

Σαν ξεκινά το παιχνίδι με κυριεύει η ταραχή.
Πάνω στην πράσινη χλόη, κάτω απ' τον λαμπερό
ήλιο του χειμώνα
το αγνοείτε
αλλ' εκφράζετε πανάρχαιες ορμές
θαυμαστές του ανθρώπου.

Τα βάσανα
που ξάφνου κάνουν τα μαλλιά κι ασπρίζουν
δε σας ταιριάζουν! Η δόξα
σκάει ένα χαμόγελο για σας
εφήμερο: το καλύτερο δώρο της. Ζωή σας
τ' αγκαλιάσματα, τα πρόσχαρα νεύματα.
Έχετε νιάτα, θέρμη και στα πόδια φτερά
για τη μητέρα-ομάδα που σας έχει αναθρέψει.

Για όλα τούτα ο ποιητής σάς λατρεύει,
αλλιώςτικά από τους πολλούς
εξίσου συγκινημένος.

Ου. Σάμπα, «Τοπική ομάδα»,
μτφρ. Νίκος Αλιφέρης,
περ. Το Δέντρο, τχ. 133-134,2004

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς εκδηλώνει ο ποιητής τη λατρεία του προς την τοπική ομάδα;
- 2** Πώς παρουσιάζει ο ποιητής τη ζωή και τη σχέση των ποδοσφαιριστών με την ομάδα; Βρείτε και σχολιάστε τα σχετικά σημεία του κειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Γράψτε και εσείς ένα κείμενο για την αγαπημένη σας ομάδα ή για έναν αθλητή που θαυμάζετε, αναλύοντας τους πραγματικούς και τους συναισθηματικούς λόγους αυτής της επιλογής σας.

Ουμπέρτο Σάμπα (1883-1957)

Σημαντικός ποιητής, από τους εκπροσώπους της μοντέρνας ιταλικής ποίησης. Τα ποιήματα του χαρακτηρίζονται από συναισθηματική συμπύκνωση και πάθος και είναι συγκεντρωμένα στη συλλογή Καντσονιέρε (1961).

**Η Εθνική Ελλάδας πανηγυρίζει για την κατάκτηση του
Κυπέλλου στο ευρωπαϊκό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου
(Ιούλιος 2004)**

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Η εσχάτη των ποιινών

Στο διήγημα του Νίκου Χουλιάρá ο εννιάχρονος Δαμιανός Καραντζας, ντόπιος και φανατικός του γηπέδου, δεν μπορεί να παίξει στα «διεθνή» καλοκαιρινά ματς της Αντιπάρου. Μετά την ήττα της ελληνικής ομάδας βρίσκει όμως τρόπο να δείξει την αξία του και να πάρει την εκδίκησή του... Το κείμενο περιλαμβάνεται στη συλλογή διηγημάτων Μια μέρα πριν δύο μέρες μετά (1998).

Δεν υπάρχει άλλος στο νησί που να ξέρει τόσο καλά το γήπεδο όσο ο Δαμιανός Καραντζας.

Παρόλο που είναι μόνο εννιά χρονώ ξέρει τα πάντα σ' αυτό το χωματένιο στίβο, που συνορεύει με την άμμο του Σιφνέικου. Γνωρίζει όλες τις ανωμαλίες του εδάφους του, ξέρει καλά τις κλίσεις καθώς και όλες τις παγίδες. Λόγω αυτού γνωρίζει, όσο κανείς, και τα πλεονεκτήματα της καθεμιάς πλευράς. Τα ξεχαρβαλωμένα του γκολ – πόστ τα έχει ψηλαφίσει αμέτρητες φορές και άλλες τόσες τα τρύπια μαύρα δίχτυα τους, γιατί το γήπεδο αυτό είν' όλη η ζωή του.

Το πατρικό του σπίτι βρίσκεται μόλις δυο μάντρες πίσω από τούτη την αλάνα και ο πιτσιρικάς περνάει τις μέρες του εκεί. Είτε με άλλους είτε μόνος του – από το μεσημέρι ως το βράδυ – κλοτσάει μια μπάλα, αλωνίζοντας το γήπεδο χειμώνα καλοκαίρι, τόσο, που έχει γίνει πια εξπέρ. Οι τρίπλες του είναι φανταστικές κι οι πάσες του μεγάλης ακρίβειας. Όλοι το ξέρουν. Κι όμως, δε φαίνεται να φτάνει αυτό. Στα ματς που λαχταράει να παίξει δεν τον θέλουν. Μιλάμε για τα

διεθνή: τα κλασικά τα ντέρμπι του καλοκαιριού μεταξύ Ελλάδας και Σουηδίας ή, εν πάση περιπτώσει, στα ματς ντόπιων εναντίον ξένων, μιας και πολλές φορές με την ομάδα της Σουηδίας παίζουν και παίκτες άλλων εθνικοτήτων όπως Άγγλοι, Γερμανοί ή Γάλλοι και σπανιότερα κάποιοι Νορβηγοί, αφού, όπως είναι γνωστό, δεν τρέφουν ιδιαίτερη εκτίμηση οι μεν για τους δε, παρόλο που είναι γείτονες.

Ας είναι. Κάθε απόγευμα, λοιπόν, απ' τα διάφορα σημεία του νησιού, κατηφορίζουν προς το γήπεδο ομάδες παιδιών ή νέοι όλων των ηλικιών, από τα δεκαπέντε μέχρι τα σαράντα. Μέσα σ' αυτούς υπάρχουν και πολλοί που περισσεύουν.

Τέλος πάντων. Κατευθύνονται, όλοι μαζί, στη βόρεια πλευρά. Πιάνουν τους ίσκιους κάτω απ' τα χαμηλά τα κέδρα και ξεντύνονται. Φορούν παντελονάκια όλων των ειδών – από κοντά μονόχρωμα μέχρι χρωματιστές βερμούδες. Φοράνε και φανέλες. Μ' αυτές, τα πράγματα είναι κάπως πιο αυστηρά. Οι ντόπιοι, πάντοτε, φοράνε μπλε ή οποιοδήποτε, εν πάση περιπτώσει, φανελάκι που να 'χει τέτοια απόχρωση, ενώ οι ξένοι κίτρινα – στο χρώμα της σουηδικής σημαίας δηλαδή – αφού οι πιο πολλοί είναι Σουηδοί κι αυτό το χρώμα έχει επικρατήσει από χρόνια.

Όταν είναι έτοιμοι, λοιπόν, οι αρχηγοί της κάθε πλευράς επιλέγουν τους παίκτες της ομάδας τους κι αρχίζει το παιχνίδι. Και το παιχνίδι κρατάει όσο το φως του ήλιου τους επιτρέπει να διακρίνουν καθαρά την μπάλα.

Πολύ συχνά όμως, τα ματς αυτά τελειώνουν κάπως ανορθόδοξα* είτε γιατί ο διαιτητής θυμάται ξαφνικά πως

* ανορθόδοξα: αυθαίρετα, απρογραμματίστα

έχει κάποια επείγουσα δουλειά και πρέπει να αποχωρήσει, είτε γιατί πολλοί απ' τους παίχτες και των δυο πλευρών έχουν κλατάρει,* απ' την πολλή τη ζέστη και το τρέξιμο, και προτιμούν, εντέλει, τη συντροφιά των γυναικών της ολιγάριθμης κερκίδας από την πλήρη εξόντωση. Πάντως, κάθε φορά, τα σκορ αυτών των ντέρμπι συναγωνίζονται εκείνα των αγγλικών ομάδων τρίτης κατηγορίας και κάτι παραπάνω. Πότε, ας πούμε, κερδίζει η Σουηδία με 16-13 και πότε η Ελλάδα με 12-8.

Κάποιες φορές, βέβαια – λόγω ειδικών συνθηκών – αποχωρούν κι οι δυο ομάδες απ' το γήπεδο ισόπαλες. Άλλοτε με σκορ 9-9 και άλλοτε με κάπως μικρότερο: 7-7, ας πούμε.

Αυτό το πράγμα γίνεται, λοιπόν, στο γήπεδο της Αντιπάρου σχεδόν κάθε απόγευμα: από τα μέσα του Ιούνη, κάθε χρονιάς, μέχρι τα τέλη του Αυγούστου.

Το ίδιο πρόκειται να γίνει κι αυτό το απομεσήμερο που βρίσκει, ήδη, το μικρό Δαμιανό Καράντζα έτοιμο – ντυμένο στα γαλάζια.

Φοράει μια ολοκαινούρια στολή κι αθλητικά παπούτσια. Κρατάει στα χέρια του μια μπάλα και τη χτυπάει, νευρικά, στο έδαφος.

Τον βλέπω από μακριά. Ψηλά απ' τα βράχια του Σιφνέικου τον βλέπω: να παίρνει τη στροφή δίπλα στο εκκλησάκι με τα αρμυρίκια και να κατευθύνεται προς το γήπεδο για να συναντήσει εκεί τους άλλους.

Ο ήλιος έχει πάρει, ήδη, την κατιούσα. Κρέμεται πάνω απ' τα νερά όπου είναι το νησί της Σίφνου και στη μεγάλη αλάνα με τα ξύλινα γκολπόστ, σκιές μεγάλες γράφουν πάνω στο χώμα αφήνοντας στενές λουρίδες από φως να κιτρινίζουν το έδαφος μέχρι ψηλά.

*έχουν κλατάρει: έχουν κουραστεί

Εκεί, στη χαμηλή τη μάντρα με τα θαλασσόδεντρα που κλείνει απ' την ανατολική πλευρά όλο το μήκος του γηπέδου και χρησιμοποιείται απ' τους παίκτες σαν μια οριακή περιοχή της θέσης του αράουτ.

Κάτω απ' τα κέδρα, οι δυο ομάδες είναι σχεδόν έτοιμες να μπουν στο γήπεδο, μα διακρίνω από ψηλά μια αναταραχή στο μέρος της ελληνικής πλευράς. Κοιτάω καλύτερα και βλέπω, μες στο τσούρμο, το μικρό Δαμιανό Καραντζα να κρατάει στα χέρια τη δική του μπάλα και να πηγαίνει, πέρα δώθε, σαν να τον παρασέρνει αέρας δυνατός. Τη μια, χώνεται μες στην ομάδα των παιδιών με φόρα και την άλλη – σαν κάποιος να τον έσπρωξε – βγαίνει, ξανά, έξω απ' αυτή, παραπατώντας.

Δεν ακούω τι λένε, μα είναι φανερό πως δεν τον θέλουν, πάλι, το μικρό. Τον βγάζουν έξω απ' την ομάδα.

Δεν μπορώ να διακρίνω την έκφραση στο πρόσωπό του, μα τούτη η απόρριψη γράφει, καθαρά, στο μικροσκοπικό του σώμα. Σαν το σκυλί που μόλις έφαγε κλοτσιά και ετοιμάζεται ν' αποσυρθεί νιώθοντας στο κεφάλι του κάτι πηχτό κι αβάσταχτο να τον βαραίνει, βγαίνει απ' το τσούρμο των παιδιών ο Δαμιανός Καραντζας και κατευθύνεται, σκυφτός, προς την περιοχή του αράουτ, τρεκλίζοντας, λες κι είναι μεθυσμένος.

Σαν να 'ναι χαρτονάκι μαλακό μοιάζει, τώρα, από μακριά ο πιτσιρικάς: σαν ένα χαρτονάκι διπλωμένο, πάνω εκεί, στη χαμηλή τη μάντρα με τα θαλασσόδεντρα που ρίχνει πίσω της μια σκιά τόσο βαριά όση κι η πίκρα του μικρού αυτή την ώρα.

Στο μεταξύ ο αγώνας έχει αρχίσει. Οι παίκτες τρέχουν, ήδη, πέρα-δώθε σαν δαιμονισμένοι. Κλοτσούν την μπάλα και μαρκάρουν δυνατά. Φωνάζουν άγρια, σ' όλες τις γλώσσες και πέφτουν άτσαλα, ο ένας πάνω

στον άλλο, μα το νευρικό γκαρσόνι του SUNSET, που εκτελεί χρέη διαιτητή, αφήνει το παιχνίδι να εξελιχτεί. Σφυρίζει μόνο τα φάουλ εκείνα που ευνοούν την ελληνική ομάδα, γι' αυτό κι οι Σουηδοί διαμαρτύρονται.

Σε λίγο, μπαίνουν και τα πρώτα γκολ και η εξέδρα αρχίζει να ζεσταίνεται. Ακόμη πιο πολύ φαίνεται να ζεσταίνονται οι παίχτες, καθώς η θερμοκρασία αγγίζει τους τριάντα δυο βαθμούς. Παρ' όλ' αυτά, τρέχουνε κάθιδροι* σ' όλο το μήκος του γηπέδου. Οι γδούποι* απ' τα χτυπήματα ακούγονται σ' όλη τη δυτική ακτή. Χτυπούν στα βράχια του Σιφνέικου και επιστρέφουν πάλι.

Μια σκόνη κίτρινη, πυκνή, σηκώνεται απ' το χώμα προς τον ουρανό και φεύγει προς το μέρος του οικισμού ενώ η ολιγάριθμη εξέδρα μετράει τα γκολ. Παροτρύνει με κραυγές τους παίχτες και, πότε –πότε, τους υπενθυμίζει, με τον τρόπο της, πού βρίσκεται κάθε στιγμή το σκορ. Το ίδιο κάνει κι ο μικρός Δαμιανός Καράντζας από μέσα του.

Ο πορφυρός μεγάλος δίσκος, αδιάφορος για όλ' αυτά, έχει βουτήξει απ' ώρα στο νερό κι αρχίζει πια να σκοτεινιάζει. Τώρα οι κινήσεις των παιχτών έχουνε γίνει ασταθείς. Δεν έχουν πια το νεύρο που είχαν, γι' αυτό και είναι δύσκολο να γείρει η νίκη προς τη μια πλευρά. Το σκορ παραμένει ισόπαλο 6-6 πάνω από μισή ώρα, κι οι παίχτες είναι κουρασμένοι. Δεν υπάρχει πια και ορατότητα καλή γι' αυτό και κάποιοι απ' αυτούς προτείνουν, όχι και τόσο φανατικά, να χτυπηθούνε πέναλτι για να βγει ο νικητής. Δε συμφωνούν όμως όλοι. Τελικά, καταλήγουν, από κοινού, να επαναληφθεί το ματς την επομένη και το διαλύουν.

* κάθιδροι: ιδρωμένοι * γδούποι: θόρυβοι

Ο Δαμιανός Καράντζας βλέπει την κίνηση αυτή από μακριά. Πηδάει τότε βιαστικά τη μάντρα και τρέχει, αμέσως, προς το σπίτι του.

Όταν ύστερα από λίγο γυρίζει ξανά στον τόπο του μαρτυρίου του, τη θέση της γαλάζιας του φανέλας έχει πάρει μια κίτρινη. Ένα μπλουζάκι της αδερφής του, που 'χει τα χρώματα του εχθρού, φοράει ο πιτσιρικάς και είναι έτοιμος να πάρει εκδίκηση γι' αυτό που του 'χουν κάνει οι δικοί του.

Κοιτάει, λοιπόν, επίμονα το γήπεδο κι όταν βλέπει να φεύγει αποκεί κι ο τελευταίος παίχτης, κατεβαίνει με βηματάκια αποφασιστικά στην αδειανή αλάνα.

Ο θόλος τ' ουρανού έχει σκουρύνει πια για τα καλά. Τα φώτα του οικισμού ανάβουν ένα ένα, μα ο μικρός, χτυπώντας την μπαλίτσα νευρικά πάνω στο χώμα, πάει και τη στήνει στην πλευρά όπου, πριν λίγο, ήταν η περιοχή του τέρματος των Σουηδών. Το κάνει αυτό γιατί την ώρα που διακόπηκε το ματς στα 6-6, οι Σουηδοί είχαν την κατοχή της μπάλας.

Αποκεί, λοιπόν, θα επιτεθεί, τώρα, ο Δαμιανός Καράντζας έχοντας στόχο την εστία των Ελλήνων: το τέρμα, δηλαδή, που 'χαν οι ντόπιοι στον κανονικό αγώνα. Κόντρα σ' αυτούς που τον απέρριψαν, θέλει να επιτεθεί ο πιτσιρικάς. Να ανατρέψει το αποτέλεσμα και να τους εκδικηθεί. Γι' αυτό, φέρνει στο νου του, γρήγορα, τα πρόσωπα ένα ένα. Όλους τους ντόπιους σκέφτεται, που παίζανε πριν από λίγο στην ομάδα κι ακόμη έναν. Το φίλο του, το Νικολάκη του Σινιόρη, που δεν έπαιζε. Αυτόν τον φαντάζεται στη θέση της εξέδρας έτσι, για να 'χει, ας πούμε, κάποιο μάρτυρα του επικείμενου θριάμβου του.

Στο γήπεδο επικρατεί απόλυτη σιωπή. Κανένας δεν υπάρχει εκεί εκτός από ένα μαύρο κυνηγόσκυλο

που τρέχει, αθόρυβα, προς τη μεριά του USENET. Έν' αεράκι ήσυχο φυσάει τα θαλασσόδεντρα πίσω απ' τη μάντρα κι ο Δαμιανός Καράντζας, κοιτάζοντας επίμονα προς την αντίπαλη εστία, σπρώχνει την μπάλα, ελαφρά, με το δεξί. Την πετάει δυο τρία μέτρα μπροστά του κι αμέσως ύστερα, αρχίζει να την κοντρολάρει.* Προχωρεί με άνεση, μα λίγο πιο κάτω κάνει ελιγμό και προσπερνά τον πρώτο υποθετικό αντίπαλο. Αυξάνει αμέσως την ταχύτητα κι όταν φαντάζεται μπροστά του το δεύτερο παίχτη να του κλείνει το δρόμο προσποιείται ότι θα σουτάρει. Σταματάει όμως ξαφνικά, στρίβει δεξιά και τον αδειάζει.

Με φάλτσο εσωτερικό φέρνει την μπάλα, αμέσως, προς το κέντρο και επιτίθεται μετωπικά.

Τα μικροσκοπικά του ποδαράκια εναλλάσσονται ταχύτατα σηκώνοντας στον ουρανό μια γκρίζα σκόνη κι ο Δαμιανός Καράντζας φτάνει ήδη στη μεγάλη περιοχή. Με σπάσιμο της μέσης αποφεύγει τον πρώτο υποθετικό αμυντικό, μα λίγα μέτρα πιο πέρα, σκοντάφτοντας σε κάποια ανωμαλία του εδάφους, χάνει τον έλεγχο και σωριάζεται φαρδύς πλατύς στο χώμα. Την ύστατη στιγμή, όμως, προλαβαίνει και κάνει το πέσιμο πιο θεαματικό, δήθεν ότι τον μάρκαρε σκληρά ο αμυντικός, γι' αυτό ζητάει πέναλτι και το κερδίζει αμέσως.

Και να, λοιπόν, που ήρθε η στιγμή να πάρει μια εκδίκηση για όσα του 'χουν κάνει. Σηκώνεται απ' το έδαφος και πάει προς την μπάλα.

Πίσω απ' τους λόφους του Σιφνέικου προβάλλει, τώρα, ένα φτενό πορτοκαλί φεγγάρι και ο πιτσιρικάς, μονάχος στην αλάνα, στήνει την μπάλα, τελετουργικά, στο σημείο του πέναλτι. Ετοιμάζεται να εκτελέσει την εσχάτη των ποινών στο άδειο τέρμα των Ελλήνων ενώ, την ίδια ώρα, λίγα μέτρα πιο κάτω, στην άμμο του για-

λού, η Σιλόνα – η μικρή Ρουμάνα που δουλεύει σαν καθαρίστρια στο Time – βαδίζει μόνη προς τα βράχια του Σταυρού.

N. Χουλιαράς, Μια μέρα πριν
δυο μέρες μετά, Νεφέλη

***κοντρολάρει: ελέγχει**

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Χωρίστε το διήγημα σε ενότητες και γράψτε έναν πλαγιότιτλο που να αποδίδει σύντομα το περιεχόμενο της καθεμιάς.
- 2** Ποιος αφηγείται την ιστορία του Δαμιανού και ποια γλωσσική ιδιαιτερότητα διακρίνετε στην αφήγησή του; Εξηγήστε τη λειτουργία της.
- 3** Γιατί ο Δαμιανός Καράντζας πιστεύει ότι αδικείται και θυμώνει με τους Έλληνες συμπατριώτες του; Πώς προσπαθεί να ικανοποιήσει την αδικία που υφίσταται;
- 4** Ποια «διεθνή» στοιχεία διαθέτει το διήγημα; Σχολιάστε τη σημασία τριών από αυτά.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Γράψτε ένα δικό σας διήγημα με θέμα μια ομαδική δραστηριότητα στην οποία λάβατε μέρος, αναλύοντας τη σημασία που είχε για σας η συμμετοχή στη συλλογική προσπάθεια της ομάδας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

Εθνική ζωή

(συνέχεια από τον 1ο τόμο)

Μέλπω Αξιώτη, «Από δόξα και θάνατο»	5
Γιώργος Χειμωνάς, «Έξι χιλιάδες νέοι»	12
Χριστόφορος Μηλιώνης, «Το συρματοπλεγμα του αίσχους»	15

Παλαιότερες μορφές ζωής

Διδώ Σωτηρίου, «Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη»	21
Σωτήρης Δημητρίου, «Πάσχα τ' Απρίλη»	30
Λευτέρης Ξανθόπουλος, «Χρονικό»	38
Άντον Τσέχωφ, «Ένας αριθμός»	41

Ταξιδιωτικά κείμενα

Ζακ Πρεβέρ, «Βγαίνοντας από το σχολείο»	48
Νίκος Καζαντζάκης, «Μια Κυριακή στην Κνωσό»	52
Νίκος-Αλέξιος Ασλάνογλου, «Η εξοχική Λευκάδα»	60
Νίκος Κάσδαγλης, «Τόκιο»	64

Η αποδημία • Ο καημός της ξενιτιάς

• Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα

• Τα μικρασιατικά • Οι πρόσφυγες

Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς, «Θέλω να πα στην ξενιτιά»	72
«Ξενιτεμένο μου πουλί»	74
Δημήτρης Χατζής, «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα»	77
Ηλίας Βενέζης, «Η επιστροφή του Αντρέα»	82
Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Για τον όρο “μετανάστες”»	92

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Γλυκό του κουταλιού».....	96
Θανάσης Βαλτινός, «Δύο γράμματα της Χαράς.....	100
Άλκη Ζέη, «Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία»	106

Αθλητισμός

Λορέντζος Μαβίλης, «Καλλιπάτειρα»	117
Δημήτρης Μίγγας, «Η τρίπλα των ονείρων»	120
Ουμπέρτο Σάμπα, «Τοπική ομάδα».....	124
Νίκος Χουλιαράς, «Η εσχάτη των ποινών».....	127

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.